

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Університет Жирони (Іспанія)
Університет Орадя (Румунія)
Талліннський університет (Естонія)
КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради

РЕГІОН - 2021:

СТРАТЕГІЯ ОПТИМАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

МАТЕРІАЛИ

МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

(м. Харків, 21 жовтня 2021 р.)

Харків
2021

Реєстраційне посвідчення в УкрІНТЕІ МОН № 792 від 14 грудня 2020 р.

Затверджено до друку рішенням Вченої ради Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (протокол № 12 від 29.11.2021 р.).

Редакційна колегія: Л.М. Немець, д. геогр. н., проф. (голова редакційної колегії); П. Беднар, PhD, доц.; Н. Елізбарашвілі, д. геогр. н., проф.; Д. Карачоні, PhD, наук. співроб.; С.В. Костріков, д. геогр. н., проф.; К.В. Мезенцев, д. геогр. н., проф.; Ч. Морар, PhD, доц.; К.А. Немець, д. геогр. н., проф.; Г.П. Підгрушний, д. геогр. н., ст. наук. співроб.; М. Рейманн, PhD, доц.; К.Ю. Сегіда, д. геогр. н., доц.; Дж.В. Субірос, PhD, проф.

Адреса редакційної колегії: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4, кафедра соціально-економічної географії і регіонаознавства, к. 3-62, тел. +38(057) 707-52-74, e-mail: conference.region@gmail.com.

Регіон – 2021: стратегія оптимального розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 21 жовтня 2021 р.) / Гол. ред. колегії Л.М. Немець. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2021. – 168 с.

Тексти представлено у авторській редакції. Автори несуть повну відповідальність за зміст доповідей, а також добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей.

Матеріали пройшли внутрішнє рецензування.

ISBN 978-966-285-725-2

© Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, оформлення, 2021

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

Барановський М.О.

Типи проблемних територій України: нові підходи чи імітація реформ 8

Кузишин А.В.

Геопросторовий аналіз підтримки парламентських партій за результатами виборів 2019 року (на прикладі Карпатсько-Подільських областей) 9

Мезенцев К.В.

Вимушені переселенці з Донбасу у містах: наративи (не)повернення 12

Нємець Л.М., Сєгіда К.Ю., Нємець К.А.

Роль суспільної географії в постіндустріальному суспільстві 13

Підгрушний Г.П.

Маріуполь – глухий кут індустріалізму у постіндустріальному світі: в пошуках виходу 17

Kostrikov S.V., Filatov V.M.

Towards the possibility of the smart city concept provision within the frameworks of the urbogeosystemic approach 19

Gataric D., Đerčan B.

Quantitative determination of the degree of urbanization 23

СЕКЦІЯ 1

РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК: СУЧАСНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ

Грицевич В.С.

Відношення в суспільній географії 26

Корома Н.С.

Географічна освіта ХХІ століття: нові завдання та виклики 28

Нагірна В.П.

Сільська місцевість у зоні впливу метрополісу (зміна статусу, напрями розвитку) 30

Сливка Р.Р.

Атрактивність територій у географії конфліктів 32

Шевчук С.М.

Проблеми формування центрів територіальних громад Полтавської області як полюсів соціально-економічного зростання 34

СЕКЦІЯ 2

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Браславська О.В., Герасименко О.В.

Постіндустріальні зміни промислових підприємств (на прикладі міста Умань Черкаської області) 37

Грицевич В.С., Ванда І.В.

Просторово-часові зміни концентрації виробництва продукції сільського господарства Львівської області 39

Єрко І.В., Мельник Н.В., Качаровський Р.Є.

Транспортна мережа Ратнівської селищної ТГ як складова туристичної інфраструктури регіону 41

Ключко Л.В.

Проблеми регіонального розвитку України 43

Ключко Л.В., Терентьєва А.Ю.

Особливості господарства Хорольської міської територіальної громади Лубенського району Полтавської області 47

Кобилін П.О.

Секторальні особливості діяльності транснаціональних корпорацій у світі 50

Козак В.С., Кандиба Ю.І.

Проблеми соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад і новостворених районів в Україні 52

Палій О.Р.

Особливості розвитку інноваційних видів туризму в Україні 54

Редін В.І., Редіна В.А.

Туризм в Україні: проблеми розвитку в умовах пандемії Covid-2019 57

Самойлова А.О., Сімцова К.А.

Вплив туризму на економіку Туреччини 59

Смирнов І.Г., Цуй Д.

Територіальні особливості пам'яток голокосту в Україні (на прикладі м. Кам'янця-Подільського) 61

Сургай Д.Д., Нестерчук О.О., Добровольська Н.В.

Сільський туризм як чинник соціально-економічного розвитку Куп'янського району в умовах реформи адміністративно-територіального устрою 65

Худолій А.Л.

Аналіз динаміки перевезень сучасної транспортної системи Нідерландів ... 67

Цеханович В.Б.

Аналіз факторів сталого розвитку єврорегіонального співробітництва 71

СЕКЦІЯ 3

ДЕМОГРАФІЧНІ, МІГРАЦІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Marko Filipović, Vlasta Kokotović Kanazir, Suzana Lović Obradović

The most significant urban concentration of Serbian population and its development factors 75

Ванда І.В.

Диференціація територіальних громад «Євро регіону Розточчя – Україна» 77

Добровольська Н.В.

Соціально-культурні тенденції розвитку сучасного туризму 79

Жердєва М.В.

Оцінка історико-культурних ресурсів Харкова 81

Карайченцева Г.А.

Структурно-динамічні особливості смертності населення України 83

Карпікова Є.Є., Максимова Д.О.

Смертність немовлят у країнах ЄС: сучасні тенденції та територіальні особливості 87

Корнус О.Г., Головань А.О., Корнус А.О., Шишук В.Д.

Суспільно-географічна оцінка загальної захворюваності та поширеності хвороб шкіри та підшкірної клітковини серед населення Сумської області 91

Мамчур О.І., Назарчук О.

Діяльність транснаціональних корпорацій в глобальному та регіональному вимірах: вивчення у шкільній суспільній географії 93

Поливач К.А.

Атласна інформаційна система природної та культурної спадщини України 96

Поплавська І.В.

Суспільно-географічне дослідження організації соціальної сфери областей Подільського регіону 98

Провотар Н.І., Паренюк В.А.

Освітні міграції молоді України: сучасні тенденції та ризики 101

Скриль І.А.

Геолого-географічні семінари у системі професійної освіти педагогів 102

Слепцова А.О., Циган В.С. Просторово-статистичний аналіз розселення населення Одеської області ..	105
Черномаз П.О. Пандемія Covid-19 як глобальна проблема людства	110

СЕКЦІЯ 4

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Laoshvili Z., Grigolia L., Iremashvili A., Kvizhinadze S. The importance of Geographic Information Systems in post-disaster surveys. On the example of the river Vere	112
Nianhua Liu, Linbing Zhuang, Vit Vozenilek Analyzing spatial relationship between environmental, socioeconomic factors and dengue fever risk in Shenzhen	115
Pilauri T. The Eco-Culture of the Inhabitants of Mountainous Areas (Central Caucasus) ..	118
Sandodze G. The forms of environmental impact and its geographical features of the assessment	120
Горбач В.В., Мельничук М. М. Динаміка викидів забруднюючих речовин у повітряний басейн Волинської області	122
Клімов О.В., Надточій Г.С., Клімов Д.О., Гайдріх І.М. Регіональні особливості формування екологічної мережі Харківської області	124
Суворов М.В. Система енергетично-логістичних кластерів як елемент розвитку альтернативної енергетики	127
Ушкварок Д.О. Досвід організації туризму на природоохоронних територіях (на прикладі Грузії)	128

СЕКЦІЯ 5

МІСЬКА ГЕОПОЛІТИКА, ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА МІСЬКА ПОЛІТИКА

Вовк О.І. Репрезентація етнічних груп в урбанонімії Харкова	132
---	-----

Гаврилюк О.К.

Поведінкові стратегії адаптації міських ВПО до нових геополітичних реалій в умовах тривалого військового конфлікту в Україні	134
--	-----

Денисенко О.О.

Житло, житлова політика і ідеологія: аналіз довгострокових впливів на міське середовище на прикладі м. Краматорськ	135
--	-----

Дук Н.М., Суматохіна І.М.

Партиципаторне бюджетування в містах України: географічний аспект ...	137
---	-----

Івах Я.Є.

Теренові дослідження просторової трансформації українських міст	139
---	-----

Колотуха І.О., Колотуха О.В.

Концепції розвитку сучасного міста і роль в них транспорту	142
--	-----

Коріненко В.В.

Партисипативний аспект сталого розвитку міст України	144
--	-----

Костащук І.І., Кісіль Р.В.

Фестивалі міста Чернівці як складові його етнокультурного потенціалу та поліетнічної ідентичності	146
---	-----

Кравченко К.О.

Міста України у аспекті теорії світових міст	148
--	-----

Мельничук А.Л., Гнатюк С.С.

Практики та інструменти зворотного зв'язку у територіальних громадах: Просування ГІС-інструментів як сервісів взаємодії	152
---	-----

Міренкова В.Р., Кравченко К.О.

Міста-мільйонери України: особливості сучасного розвитку	154
--	-----

Серьогін Д.С.

ГІС-моделювання та тривимірна візуалізація міської забудови в середовищі веб-ГІС порталу Mapbox	157
---	-----

Телебєнєва Є.Ю.

Зелені зони міста як території рекреаційної та туристичної привабливості м. Харкова	159
---	-----

Шабашова Л.Ю.

«Людський масштаб» як сучасний принцип розвитку сельбищних територій	162
--	-----

Руденко В.П., Грек К.В.

Архівні та літературні джерела в дослідженні географо-педагогічної та науково-географічної діяльності професора Мирона Кордуби у Чернівцях (1900 – 1918 рр.)	164
--	-----

УДК 911.3

ТИПИ ПРОБЛЕМНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ: НОВІ ПІДХОДИ ЧИ ІМІТАЦІЯ РЕФОРМ

М.О. Барановський

brnm@ukr.net

*Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,
м. Ніжин, Україна*

З-поміж низки завдань державної регіональної політики в Україні особливе місце посідає визначення територій, які потребують особливої уваги, у т. ч. і розроблення шляхів активізації їхнього розвитку задля подолання внутрішніх диспропорцій всередині країни. Найчастіше для їхнього означення використовують терміни «проблемні» чи «депресивні» території. Критерії делімітації депресивних територій різного типу виписані в Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» (2005 р.) та «Порядку здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів ... для визнання територій депресивними» (2010 р.). Однак положення цих нормативно-законодавчих документів виписані так, що за останні 15 років в Україні так і було визначено жодного депресивного регіону, промислового чи сільського району.

З початку 2021 року в Україні розпочалася реалізація Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року, в якій визначені нові функціональні типи територій, які потребують підтримки з боку держави та запровадження спеціальних інструментів активізації їхнього розвитку. Поняття «депресивні території» в зазначеному документі відсутнє.

Наразі у Верховній Раді України триває процес обговорення змін до Закону України «Про засади державної регіональної політики», а також проєкту Закону України «Про особливості стимулювання регіонального розвитку». В пояснювальній записці до останнього із цих документів зазначається, що такий механізм стимулювання розвитку регіонів як програма подолання депресивності території, так і не запрацював. Це свідчить про нерозуміння управліннями та законодавцями реальних причин такої ситуації. Відсутність програм подолання стану депресивності територій зумовлена тим, що положення нормативно-законодавчих документів виписані так, що визначити такі території неможливо.

У проєкті Закону України «Про особливості стимулювання регіонального розвитку» до територій, що потребують особливої уваги з боку держави, пропонується включити регіональні полюси економічного зростання та території з обмеженими можливостями для розвитку. До складу останніх мають

увійти чотири функціональні типи – території, що підлягають економічній реструктуризації; прикордонні території у несприятливих умовах; сільські території у несприятливих умовах; території з обмеженнями для розвитку. Загалом проєкт Закону України «Про особливості стимулювання регіонального розвитку» в частині визначення різних типів проблемних територій містить низку суперечливих і дискусійних моментів, зокрема: 1) означення базових понять є неконкретним, загальним і таким, що ускладнює їхнє трактування та розуміння; 2) частково зберігаються ті інструменти стимулювання розвитку проблемних територій, які не дали позитивних результатів у попередні роки; 3) відсутні чіткі критеріальні межі для делімітації територій з обмеженими можливостями для розвитку при збереженні вимоги відповідності цих територій усім критеріям їхньої делімітації одночасно; 4) наявність у документі деяких інструментів стимулювання регіонального розвитку, ефективність яких є дуже сумнівною (переселення населення на території з низькою щільністю населення). Аналіз нормативно-законодавчих документів із питань регіональної політики та регіонального розвитку свідчить про відсутність чіткого, зваженого підходу до регулювання цих важливих сфер соціально-економічного розвитку країни. Зміна назв типів проблемних територій є скоріше імітацією реформ, аніж реальними кроками до розв'язання проблем регіонального розвитку в Україні.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону України «Про особливості стимулювання регіонального розвитку». Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.minregion.gov.ua/base-law/grom-convers/elektronni-konsultatsiyi-z-gromadskisty/proekt-zakonu-ukrayiny-pro-osoblyvosti-stymulyuvannya-regionalnogo-rozvytku>

УДК 911.3:352:332.1 (477)

ГЕОПРОСТОРОВИЙ АНАЛІЗ ПІДТРИМКИ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ПАРТІЙ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ВИБОРІВ 2019 РОКУ (НА ПРИКЛАДІ КАРПАТСЬКО-ПОДІЛЬСЬКИХ ОБЛАСТЕЙ)

А.В. Кузишин

kuzyshyn_a@tnpu.edu.ua

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна*

Цікавим критерієм для оцінки політичної зрілості електорату регіону можна вважати показники підтримки політичних партій, які пройшли до парламенту. Таким чином, можна стверджувати про раціональність мислення виборців конкретного регіону, а також про переконливу підтримку цих партій, які мали прихильність більш ніж 5 % виборців.

Як свідчать дані ЦВК, в середньому понад 74 % виборців областей Карпатсько-Подільського регіону підтримало ті партії, які пройшли до парламенту. Найнижчою підтримка парламентських партій була у найсхіднішій області досліджуваного регіону – Вінницькій – 65,19 %. Максимальною підтримка парламентських партій була в Чернівецькій області (понад 81 %). Загалом в чотирьох областях означеного регіону (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька) підтримка партій, які пройшли до парламенту перевищувала пересічнорегіональний показник. Водночас лише одна область цієї території перевищила загальнодержавний показник підтримки парламентських партій – Чернівецька.

В розрізі окремих партій, які пройшли до парламенту, області Карпатсько-Подільського регіону також продемонстрували неоднозначну підтримку, яка має суттєві відхилення від загальнодержавного показника. Партії «Європейська солідарність», Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», «Голос» відзначалися вищою підтримкою, ніж в державі загалом. Особливо чітко це відстежується на прикладі Львівської області. Це можна пояснити кількома регіональними причинами (область є «малою батьківщиною» лідера «Голосу»; «Європейська солідарність» та «Батьківщина» була підтримана через традиційну прихильність населення цієї області проєвропейським поглядам).

Партія «Слуга народу» мала дещо нижчу підтримку в Карпатсько-Подільському регіоні, ніж в Україні загалом. Сам факт переваги партій з такими поглядами наразі слід вважати феноменом голосування для цих областей. У п'яти областях даної території показники підтримки лідера парламентських виборів були вищими від пересічнорегіонального, це – Волинська, Закарпатська, Рівненська, Хмельницька та Чернівецька області. Слід наголосити, що ця підтримка була досягнута за рахунок голосів електорату невеликих міст та сільської місцевості.

Парламентська партія «Опозиційна платформа – за життя!» не отримала в регіоні необхідної кількості голосів, щоб пройти до парламенту (всього – 4,49 %). У Львівській, Івано-Франківській та Тернопільській областях цю партію підтримало менше 2 % виборців, що відповідає поглядам місцевого електорату. Відносну підтримку ця політична структура мала в поліетнічних областях регіону (Закарпатська та Чернівецька), в яких за них проголосувало понад 8 % виборців. Це свідчить, що ідеологія, яку підтримує ця партія, не є близькою та зрозумілою місцевому населенню.

Погляди право-центристського (близькі до націонал-патріотичних) напрямку є традиційними для областей Західної України, але в 2019 р. вони мали дещо зменшену підтримку. В середньому за парламентські партії цього напрямку в регіоні проголосувало близько 21 % виборців (в Україні в середньому – 18 %). Найбільше голосів за ці партії було віддано в областях традиційної їх підтримки – Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська область. Так, в місті Івано-Франківську, Львові та навколіввівських адміністративних районах їх підтримало понад 31 % електорату, в центрально-західних адміністративних районах Тернопільської області (Бережанський, Зборівський, Козівський, Підгаєцький, Тернопільський райони) – понад 27 %. В

трьох областях досліджуваної території підтримка цих партій була меншою, ніж пересічно в Україні – традиційно, це в поліетнічних областях – Закарпатській та Чернівецькій, а також Хмельницькій. Мінімальна підтримка право-центристських партій була в межах традиційно найбільш поліетнічних районів Закарпатської області – Виноградівського, Берегівського, Іршавського, Хустського районів (в межах 12 %).

Ліберальні погляди, які сповідують партії «Слуга народу» та «Опозиційна платформа – за життя!», не є притаманними Карпатсько-Подільському регіону. Але виборча кампанія 2019 р. виходила поза традиційні правила. Оцінюючи ці партії як ідеологічно близькі, можна констатувати, що цей напрямок мав безперечне лідерство в Україні, але неоднозначно були підтримані в межах досліджуваної території. В середньому в Україні ці партії підтримало понад 56 % електорату. У межах досліджуваної території цьому показнику відповідали лише дві області – Закарпатська та Чернівецька. В цих же областях є адміністративні райони, електорат яких більш ніж на 60 % підтримав ці парламентські партії.

Водночас є області, в яких підтримка цих партій менша більш ніж на 20 % – це галицькі області (Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська області). Найменшою ця підтримка була в межах Львівської області (менше 24 %) і зокрема в межах міста Львів (менше 19 %). Це пояснюється наявністю найбільш відданого електорату, який традиційно підтримує партії націонал-патріотичного спрямування і навіть така підтримка ліберальних ідей є радше винятком.

Прихід у Верховну Раду «нових парламентських партій» є ознакою чергової спроби пошуку політичних угруповань, які мали б докорінно змінити ситуацію в країні. Їх протистояння з давніми парламентськими силами є своєрідним мотиватором для останніх в боротьбі за сфери впливу та електорат, формування довіри до політичних лідерів.

Список використаних джерел:

1. Кузишин А.В. *Геопросторова прихильність до парламентських партій в західноукраїнському регіоні за результатами виборів 2019 року. Регіон – 2020: стратегія оптимального розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 8-9 жовтня 2020 р.). Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2020. С. 171-174.*
2. Кузишин А.В. *Сучасні риси електорального поля областей Західноукраїнського регіону (суспільно-географічний аналіз). Географічна наука та освіта: перспективи й інновації : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., Переяслав, 20-21 трав. 2021 р. / [редкол.: Коцур В.П., Руденко Л.Г., Маруняк Є.О. та ін.]. Переяслав (Київ. обл.), 2021. С. 71-76.*
3. *Центральна виборча комісія України. – Режим доступу: cvk.gov.ua.*
4. *Центр суспільних даних. – Режим доступу: <https://socialdata.org.ua/projects/turnout/>*

ВИМУШЕНІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІ З ДОНБАСУ У МІСТАХ: НАРАТИВИ (НЕ)ПОВЕРНЕННЯ

К.В. Мезенцев

mezentsev@knu.ua

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна*

На основі проведених понад 20 інтерв'ю з вимушеними переселенцями з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, що нині проживають у містах Східної та Південно-Східної України, було виявлено чотири аспекти їх бачення перспектив щодо повернення в рідні міста.

Перший аспект – наміри неповернення через те, що вони не бачать перспектив зміни ситуації. Вимушені переселенці акцентують увагу на тому, що не хочуть повернення «туди, від чого втекли». Вони висловлюють думку, що люди не зміняться, а значна частина тих, хто залишилися «проникнуті політикою» або є соціально неблагополучними. Їм не хочеться повертатися у таке середовище.

Другий аспект – наміри неповернення через відчуття небезпек їх неприйняття. Вони звертають увагу на те, що ті, хто залишилися, розглядають їх як зрадників, тих, хто не залишилися «захищати свою землю». Більше того, їх бачать тими, хто «вивезли» інтелектуальний капітал. Припускається існування небезпеки «партизанської боротьби колаборантів».

Третій аспект – припущення повернення, але з метою відновлення законності, з «каральною метою». Вони припускають, що ті, хто повернуться, будуть наводити лад методами «жорсткої руки».

Четвертий аспект – наміри неповернення, але з припущенням повернення за певних умов. Наприклад, якби все повернулося в такий стан, як було до 2014 року (що, зрозуміло, неможливо). Або, «якби було куди повертатися», тобто якби будинки чи квартири не було втрачено чи відібрано. Інший погляд – якби можна було забрати свій будинок звідти у місто вимушеного переселення.

Зрозуміло, що мотиви (не)повернення різняться для різних груп вимушених переселенців. Наприклад, мотивація тих, хто зіткнулись із пошкодженням або втратою житла, роботи та обдуманно прийняли рішення щодо переміщення без можливостей повернення на попереднє місце проживання, різниться від тих, хто реєструються як вимушені переселенці з метою отримання пенсій та соціальних виплат, або тих, хто оселяються у місцях компактного проживання (як правило, найбільш вразливі категорії – багатодітні родини, матері-одиначки, особи з інвалідністю, пенсіонери тощо) [1].

У цілому ж проведені інтерв'ю свідчать про домінування намірів неповернення. Проте і у нових містах у вимушених переселенців виникають багато проблем, перш за все, пов'язаних із пошуком житла та роботи. Найчастіше у відповідях респондентів звучить думка про те, що вони потребують допомоги з боку держави щодо вирішення проблеми власного чи хоча б стабільно орендованого житла. Проблема вимушеного «переселення переселенців» між містами та в межах міста, тобто «подвійної тимчасовості» [2] є найбільшим бар'єром щодо інтеграції до нового міського соціуму та стимулом до вимушеного повернення.

Список використаних джерел:

1. Логвинова М. (2020). Масштаби, динаміка та просторові особливості вимушеного внутрішнього переміщення населення на сході України. *Економічна та соціальна географія. Вип. 83. С. 29-36.* DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2020.83.29-36>
2. Brun C. (2016). *Dwelling in the Temporary. Cultural Studies, Vol. 30 (3). P. 421-440.* DOI: <https://doi.org/10.1080/09502386.2015.1113633>

УДК 911.3

ПОСТІНДУСТРІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА І РОЛЬ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Л.М. Немець, К.Ю. Сегіда, К.А. Немець

ludmila.nemets@karazin.ua, katelyna.sehida@karazin.ua, konnem1948@gmail.com
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Сьогодні усі сфери життєдіяльності людства перебувають під впливом глобальних трансформаційних процесів, які характеризується здебільшого формуванням постіндустріального суспільства. Постіндустріальний розвиток є складним, багатогранним процесом, що найчастіше призводить до поляризації та нерівномірності розвитку територій. Втрачають цінність усталені кордони, відстані, сформовані десятиліттями закони та закономірності, геополітичного, соціально-економічного розвитку, перебуваючи під впливом глобалізаційних процесів. Глобалізація стрімко та суттєво змінює соціально-економічний, політичний, культурний ландшафт планети, швидко змінює обличчя планети, умови існування та розвитку окремих країн та територій, створює нові виклики перед суспільством. Вливаючи на всі сфери світового суспільного розвитку, змінюючи суспільно-географічний простір, перетворюючи арену розгортання суспільних процесів, глобалізацію вважають домінантним фактором і способом сучасної територіальної організації суспільства [3, 9].

Глобальний соціум у ХХІ ст. опинився перед низкою дуже гострих проблем, які не в змозі вирішити окремо навіть дуже розвинені країни світу. Стрімко нарастають глобальні проблеми, які стосуються всієї планети та її окремих підсистем, як природної так і соціальної. Особливо загострюються

проблеми саме у взаємодії системи «суспільство – господарство – природа». Природне середовище стрімко втрачає свої здібності до самовідновлення, «залагодження» порушеної людиною рівноваги всіх своїх підсистем, що проявляється у вигляді зміни клімату планети, виникнення низки природних катастроф у різних куточках планети. На тлі природних негараздів загострюються соціально-економічні проблеми у вигляді прояву злиденності, голоду, небезпечних міграційних потоків населення, проявів тероризму, розвитку та загострення збройних конфліктів. Від вирішення багатьох питань цього напрямку залежить і покращення сучасного стану, і перспективи виживання людства на планеті, і можливості стійкого розвитку в глобальному сенсі як концепція, стратегія виживання сучасних і наступних поколінь [6]. Таким чином, змінюється соціальний запит суспільства, визначаючи попит на відповідні науки, їхні наукові та науково-практичні дослідження з метою розв'язання важливих проблем життєдіяльності людства. До науки, здатної відповідати на сучасний соціальний запит, відноситься суспільна географія, яка є комплексною міждисциплінарною наукою, знаходиться на стику природничих й суспільствознавчих наук, широко застосовує міждисциплінарний підхід та різні методи, характеризується цілісним сприйняттям дійсності й розуміння нерозривності природи, суспільства і господарства.

Потенціал географії є непереоціненим з огляду на формування цілісного розуміння глобальних проблем людства, оскільки вона охоплює надбання як природничих, так і суспільних наук. Саме географія вміщує в собі методологічні надбання природних та суспільних наук, саме на базі їхньої інтеграції і формується потужна база географії як науки про стійкість, як науки, яка дає потужні значення через призму просторових закономірностей взаємодії суспільства-природи [1]. Географія як «наука про стійкість» відіграє надзвичайно важливу роль у розвитку знань та навичок, щоб забезпечити майбутні покоління інструментами для адаптації та пом'якшення потенційно катастрофічних глобальних змін навколишнього середовища [2]. Вміщуючи природничу та суспільну складову, саме географія має потенціал до інтегрування знань та формування розуміння різноманітних та складних зв'язків між природою та суспільством, процесів та закономірностей взаємодії суспільства-природи-господарства, зосереджуючись на просторі, місцях та регіонах [2, 6].

Сучасність – це безліч взаємопов'язаних соціально-економічних систем, які є поліцентричними, динамічними, нестійкими, формуючи свої закономірності, змінюючи світ, людей, природу. Формується глобальна соціогоекономічна система з безліччю складних елементів, локальних територіальних систем, складних взаємозв'язків на основі інформаційного обміну, що вимагає відповідних підходів до досліджень. Інформаційний підхід передбачає вивчення особливостей інформаційного обміну у соціогосистемах різного ієрархічного рівня. Його актуальність зумовлена тим, що інформація є універсальною субстанцією, що циркулює у всіх каналах зв'язку

соціогеосистеми та забезпечує взаємну адаптацію елементів та підсистем, розвиток та функціонування системи як цілісного утворення [5, 8].

На основі попереднього, зазначимо, що на тлі швидкого розгортання процесів глобалізації, ущільнювання простору-часу планети, суспільна географія формується новий виклик до суспільної географії, що потребує вдосконалення (розширення) предметно-об'єктної області дослідження. Необхідно досліджувати просторові відношення та соціально-просторові моделі, просторову самоорганізації як складову територіальної організації суспільства, взаємозв'язок мережевих структур тощо. Зокрема, О. Г. Дружинін одним з головних питань територіальної організації в умовах глобалізації визначає транстериторіальну організацію суспільства як нового економіко-географічного феномена та об'єкт дослідження [3]. Тож, багато нових важливих питань постає перед суспільною географією. Це вимагає зміни теорії, методології, розширення об'єктно-предметної області і підготовки фахівців нового спрямування із необхідним набором компетентностей, затребуваних на ринку праці, та найголовніше – просторового мислення.

Так на сучасному постнекласичному етапі розвитку науки відбувається конвергенція і суперпозиція предметних областей різних галузей, внаслідок чого на їх стику формуються нові наукові напрями, а методологія набуває все більш загальних міждисциплінарних рис. Традиційні підходи та методи доповнюються новими, запозичуються із інших предметних галузей та адаптуються до об'єктно-предметного поля дослідження. Зазначене вимагає розробки на цій основі нових теорій, методів і методик для вирішення багатьох проблем регіонального розвитку, зокрема самоорганізації суспільства в нових умовах, на нових засадах, враховуючи бурхливий розвиток процесів глобалізації в світі в цілому.

Постає питання: чи потрібно забути всі існуючі до цього наукові надбання суспільної географії? Звісно, ні. Потрібен аналіз, трансформування, реформування, удосконалення методологічного апарату на засадах нового етапу постіндустріального розвитку глобального суспільства. Суспільно-географічний підхід, вміщуючи в себе засади просторового, системного, синергетичного, інформаційного, якнайповніше дає змогу вивчати об'єкт суспільної географії – суспільно-географічний процес у різного рівня соціогеосистемах, що дає можливість проявлятися інтегративному характеру суспільної географії найбільш яскраво [7].

Успішне дослідження в одному об'єкті взаємодії і взаємозв'язку природних, соціальних і господарських систем стало можливим завдяки потужній методології географічної науки, зокрема розвиненому понятійному апарату та використанню численних загальнонаукових та спеціальних методів просторового аналізу, математичного і картографічного моделювання (включно ГІС). З позицій суспільної географії важливо не просто просторовий аналіз, а картографування часових параметрів життєдіяльності суспільства, міграцій населення; акцентування уваги на картах доступності як важливого системного індикатору просторової організації, активності населення. Відповідаючи головним принципам географічного підходу (просторовий аналіз і

комплексність дослідження), суспільна географія як динамічна сучасна гілка класичної географії, сьогодні є потужною міждисциплінарною наукою, яка вивчає складні соціально-економічні проблеми Геоверсуму на основі комплексного підходу. Складність об'єктно-предметної області дослідження суспільної географії [4, 7, 9, 10], широта проблем, що формують соціальний запит на ці дослідження вимагають не лише застосовувати всі можливості міждисциплінарності, зокрема принципів та методів природничих наук, що дозволяє розробляти та втілювати нові підходи для вирішення питань оптимізації територіальної організації, моделювання та прогнозування суспільно-географічних процесів у регіональному розрізі, спрямованих на вирішення актуальних проблем сучасності.

Список використаних джерел:

1. Maude A. *Applying the concept of powerful knowledge to school Geography* / C. Brooks, G. Butt, M. Fargher (Eds.), *The Power of Geographical Thinking*, Springer, Cham, pp. 27-40.
2. Meadows M. E. *Geography Education for Sustainable Development* <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666683920300018>
3. Дружинин А.Г. Глобализация как фактор инноваций в теории и методологии социально-экономической географии / Теория социально-экономической географии: современное и перспективы развития / Под ред. А.Г. Дружинина, В.Е. Шувалова. Материалы Международной научной конференции (Ростов 4–8 мая 2010 г.). – Ростов н/Д: Изд-во ЮФУ, 2010. – 476 с. – С.36-43.
4. Мезенцев К.В. Проблемы та перспективи української суспільної географії ХХІ століття <http://www.academia.edu/2548348>
5. Немец К.А. Информационное взаимодействие природных и социальных систем. – Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2005. – 428 с.
6. Немец Л.Н. Устойчивое развитие: социально-географические аспекты (на примере Украины) [монографія] / Л.Н. Немец. – Х.: Факт, 2003. – 383 с.
7. Немец К.А. Просторовий аналіз у суспільній географії: нові підходи, методи, моделі: монографія / К.А. Немец, Л.М. Немец. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 228 с.
8. Немец К.А. Трансформація суспільної свідомості на основі соціальної інформації (суспільно-географічні аспекти) // Історія української географії. – 2005. – Вип. 12. – С. 122-127.
9. Немец Л.М. Сучасна соціальна географія: аналіз стану, проблеми та перспективи / Л.М. Немец // Часопис соціально-економічної географії випуск 13(2). – 2012. – С. 14-20.
10. Топчиев А.Г. Методологические проблемы и трансформации в современной социально-экономической географии / А.Г. Топчиев, В.В. Яворская // Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки, випуск 1(16), 2011. – <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/8119>

МАРІУПОЛЬ – ГЛУХИЙ КУТ ІНДУСТРІАЛІЗМУ У ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОМУ СВІТІ: В ПОШУКАХ ВИХОДУ

Г.П. Підгрушній
pidgrush@gmail.com

Інститут географії НАН України, м. Київ, Україна

Маріуполь є типовим старопромисловим містом з усіма притаманними йому рисами. Основна промислова спеціалізація міста сформувалась на основі пріоритетних видів промислової діяльності, характерних для першого та другого інноваційних циклів Кондратьєва-Шумпетера, в першу чергу це чорна металургія, металообробка та важке машинобудування.

Промисловість Маріуполя характеризується надзвичайно обтяженою, інертною структурою виробництва. Формування промислового комплексу міста припадає до кінця XIX ст., коли Бельгійське акціонерне товариство «Провіденс» створило тут два металургійних підприємства. Вибір місця для будівництва цих підприємств здійснювався, по суті, на основі класичного штандорта Вебера. Маріуполь і був тією «фокусною точкою», де витрати на поставку залізної руди з Керчі і коксівного вугілля з Донбасу були найбільш прийнятними. Сприяли цьому і наявні тут в той час глибоководний порт і залізниця. Подальше посилення промислової моноспеціалізації міста на виробництвах чорної металургії і важкого машинобудування відбувається в період так званої радянської індустріалізації (30-ті роки XX ст.), коли в Маріуполі побудували ще одне металургійне підприємство – завод «Азовсталь». У 1958 році на базі машинобудівних цехів металургійного заводу ім. Ілліча створюється Жданівський завод важкого машинобудування «Азовмаш». У безпосередньому зв'язку з металургією в місті розвивається коксохімічне виробництво.

Апогею свого розвитку промисловий комплекс Маріуполя (Жданова) досягає в 70-80-х роках минулого століття. Відповідно до даних Генерального плану міста Жданова в 1979 році домінуюче місце в структурі промисловості міста займала чорна металургія, де в цей період було зайнято близько 51,4 тис. осіб і важке машинобудування – 45,6 тис. осіб. У структурі промислового виробництва питома вага цих двох галузей важкої індустрії становила 86,1%. У цей період металургійні підприємства міста випускали 11,3 млн. т. чавуну; 13,5 млн. т. сталі; 9,0 млн. т. прокату, що складало близько 10% металургійної продукції всього колишнього Радянського Союзу. Важке металоємне машинобудування міста спеціалізується на виробництві доменного та сталеплавильного обладнання, залізничних товарних вагонів і цистерн, продукції оборонного призначення.

Дослідження, проведене в ході розробки Схеми територіального планування Донецької області в 2008 р. показало, що структура промислового

виробництва Маріуполя стала ще більш «обтяженою». У чорній металургії і важкому машинобудуванні міста в цей період було зайнято 83,7 і 20,3 тис. осіб, що склало 91,6% загальної чисельності зайнятих у виробництві Маріуполя.

Комбінат ім. Ілліча в 2000-2010 роках був колективною власністю товариства орендарів (близько 37000 працівників), загальний обсяг виробництва сягав 2,8 млрд. доларів США (2004 рік), головою правління комбінату був народний депутат, Герой України В. С. Бойко. 1 липня 2010 акціонери ВАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча» на загальних зборах прийняли рішення про входження в Метінвест Холдинг, мажоритарним акціонером якої є донецька фінансово-економічна група System Capital Management (Р. Л. Ахметов). МК «Азовсталь» увійшов до складу Метінвест Холдингу раніше, в 2006 році.

Функціонування такого потужного металургійного виробництва, що базується на застарілих технологіях, обумовило існування тут вкрай загрозливої екологічної ситуації. У 2019 із стаціонарних джерел в атмосферу Маріуполя було викинуто 330071,3 тон забруднюючих речовин, включно з діоксидом сірки, азотом тощо. Це становило 42,6% від загального обсягу атмосферних викидів в Донецькій області та 13,4% в Україні загалом.

Таким чином, подальший розвиток металургії міста без її докорінної модернізації та глибокої диверсифікації структури усього господарського комплексу міста видається досить проблематичним. Серед основних ризиків та викликів перспективного розвитку економіки міста слід назвати: військові і геополітичні ризики; проблема поставок коксівного вугілля; моральне старіння і зношеність основних фондів; ризики пов'язані з імплементацією Паризької угоди по декарбонізації економіки, що передбачає додаткові експортні мита на продукцію отриманої з використанням брудної енергетики; системна криза металургійної галузі, пов'язаної з широким впровадженням нових конструктивних матеріалів в середньостроковій перспективі тощо.

Крім іншого, виробництва Маріуполя, що входять до Метінвест Холдингу на сьогодні втрачають функції містоформуючих підприємств. Дохідна частина бюджету Маріуполя в 2019 році склала близько 5,414 млрд. грн. Метінвест Холдинг відраховує до міського бюджету щорічно понад 1 млрд. грн., тобто близько 20% дохідної частини бюджету міста, або близько 30% податкових надходжень до бюджету. Таким чином, поширена думка про те, що Метінвест Холдинг повністю утримує місто Маріуполь є дещо перебільшеною. Цілком очевидно, що близько 4/5 бюджету міста формується з інших джерел – офіційних трансфертів, податків фізичних осіб-підприємців, малого і середнього бізнесу тощо.

Позитивні зміни в розвитку Маріуполя слід пов'язувати з реалізацією комплексної стратегії, в основі якої лежали б такі заходи: формування «податкової гавані» для малого та середнього бізнесу; цілеспрямоване створення або активізація мультиплікаторів, здатних сформувати локальні економічні кластери; створення та впровадження в інформаційне поле міста наративу про те, що справжнім господарем міста і його утримувачем є не олігархічна структура, а самі його жителі, територіальна громада.

TOWARDS THE POSSIBILITY OF THE SMART CITY CONCEPT PROVISION WITHIN THE FRAMEWORKS OF THE URBOGEOSYSTEMIC APPROACH

S.V. Kostrikov, V.M. Filatov

sergiy.kostrikov@karazin.ua, filatovvmmeow@gmail.com

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Our conference report focuses on some multifunctional approach intended for some theoretical grounding as well as for applied provision of the Smart City concept. The latter was introduced as long ago as in the middle of the previous century by a seminal book, that has been already well known and widely accepted for several recent decades [1]. The authors of this text have already contributed in some of their previous papers to the mentioned concept within both the aspects of its theory, and the range of its feasible applications [2-4].

The key characteristics of the urban development, which takes place for the time being, have caused quite a few of drastic challengers that call for the innovative technologies in urban studies. These necessities can be summarized as follows:

- With intensive development and changes of the urbanization process, the studies of urban territories also appear to be more and more complicated;
- Growing areal regions with hierarchical urban constructions follow to be more and more numerous;
- Accurate digital terrain models for relevant planning within these areas as well as related spatial and temporal data processing become a mandatory component for the databases of various urban management;
- A necessity for effective automated buildings survey so that to define quantitative and qualitative features of morphological changes in city architecture within some period of time is recognized as a mandatory part of urban monitoring;
- Precise environmental and social surveys over the key cities in the regions with extensive remote sensing data analysis are accepted as those ones, which should be accomplished regularly.

All these challengers, necessities, and needs can be preparedly met and efficiently resolved with such *urban innovation* as a *Smart City*. According to the authors' definition, "a Smart City" category is a comprehensive procedure of innovations within *the urban trinity*: 1) *urban residents*, 2) *local infrastructural network*, both *municipal*, and *commercial*, 3) *urban processes and phenomena* [3, P. 106].

It is quite understandable, that the Smart City concept strongly requires the grounded theoretical basis for both its methodological implementation, and further applied provision. One of this text authors introduced a category of *an urban geographical system* [2], and attempted then to extend basic ideas of the urban system delineation represented by different scientists [5-7] to overlap with it the Smart City concept [3].

One of the crucial modeling steps is to outline the empty city spaces between modeled buildings as well as between the other infrastructural features within those urban areas, which are quite complicated according to proceeding daily dynamics, than these are were even ten years before. We emphasize especially the schedule of these spaces filling during a day with residents, when both static, and moving objects in these areas have altered drastically. By accepting the appropriate GIS-modeling technique, while being within *the urbogeosystemic approach* to Urban Studies, we can simulate the mentioned dynamics and record it in a certain formalized mode, firstly within the frameworks of the *model of really existing city environment*, and secondarily – *by the formalized model of the urbanistic environment (UE)*. The Smart City concept implementation then strongly relies exactly on this second model.

As we have outlined in details in our latest paper [8], the urbanistic environment is a quasi-rasterized model of a continual nature of an actual city space and this space key features, which can be visualized as a space limited by different surfaces and can be depicted directly by these surfaces. Therefore, we can suppose, that the UE also possesses a continuity of the feature which it represents. The UE continual nature is contrasted with the discrete nature of *an urbogeosystem* – the hierarchical formalized aggregate of elementary functional constituents of its natural analogue, which should demonstrate some emergent (systemic) properties. An urbogeosystem can be represented by various 2D vector GIS-primitives (points, lines, polygons), and by quasi-vector 3D primitives in the three-dimensional space. All emphasized 2D/3D primitives compound a particular formalized picture of both the urban space, and the whole real city environment.

If examining modeling characteristics of urbanistic environment and urbogeosystem, quasi-rasterized and quasi-vector ones, correspondingly, and referring to the essence of real features, which both these models represent, it is easy to conclude the following. The physical environment of a real city (a model of urbanistic environment) and sets of separate objects in it (modeled by urbogeosystem) stipulate research and developing procedural consequence, which can be titled: *Initial / derivative data =>UE=>UGS*.

The mentioned consequence can be easily placed within the frameworks of such routine GIS procedure as *raster-vector transformations*. The latter is a subject of a GIS-functionality implemented in various platform. Applying this functionality with available GIS-tools is the only understandable procedure, which can contribute to answering the question: if a given city does rather belong either to urban systems, or to *urban sprawl* [9]. Meanwhile, such an answer actually points out – if it may be possible to implement the Smart City concept on a given urban area, or not. In this way, from our point of view, a connection between the urbogeosystemic approach and an option of the Smart City concept realization can be traced.

We accept that “the smartness of a city”, which can be obtained with the UGS approach, can be characterized by a set of physical, social, and legal infrastructures. The latter can be *simulated by a Smart City Model (SCM)* referred to above as both the UE model, and the UGS one. That model should be a tool available for both city residents, and for its municipalities for the aims of efficient governance that

transform a city into an intelligent one. It can be *the main ultimate goal* of the SCM project.

The second goal is to elaborate *key robust indicators* for evaluation of the SCM performance due to ensuring the efficiency of a given municipality, urban services, and a quality of city residents' life. According to this the Smart City Model must provide efficient planning and predicting for “what-if” scenarios in: urban economy, environment, and energy; emergency response, recreation, safety, sanitation and solid waste disposal; telecommunication and transportation.

The third ultimate goal is to include into the SCM those urban components that represent *the information technologies and telecommunications (IT&C)*, what allows not only to use effectively infrastructure, but also to provide stronger integration of all dimensions of a smart city.

The fourth goal, which actually has to be achieved as the first one in a temporal perspective, is to simulate by Urban Remote Sensing (URS) data processing the common building types, their formation, and changes as the various set of models: the basic building models (a “box” model), parametrized models, prismatic models, low-polyhedral models, and high polyhedral models.

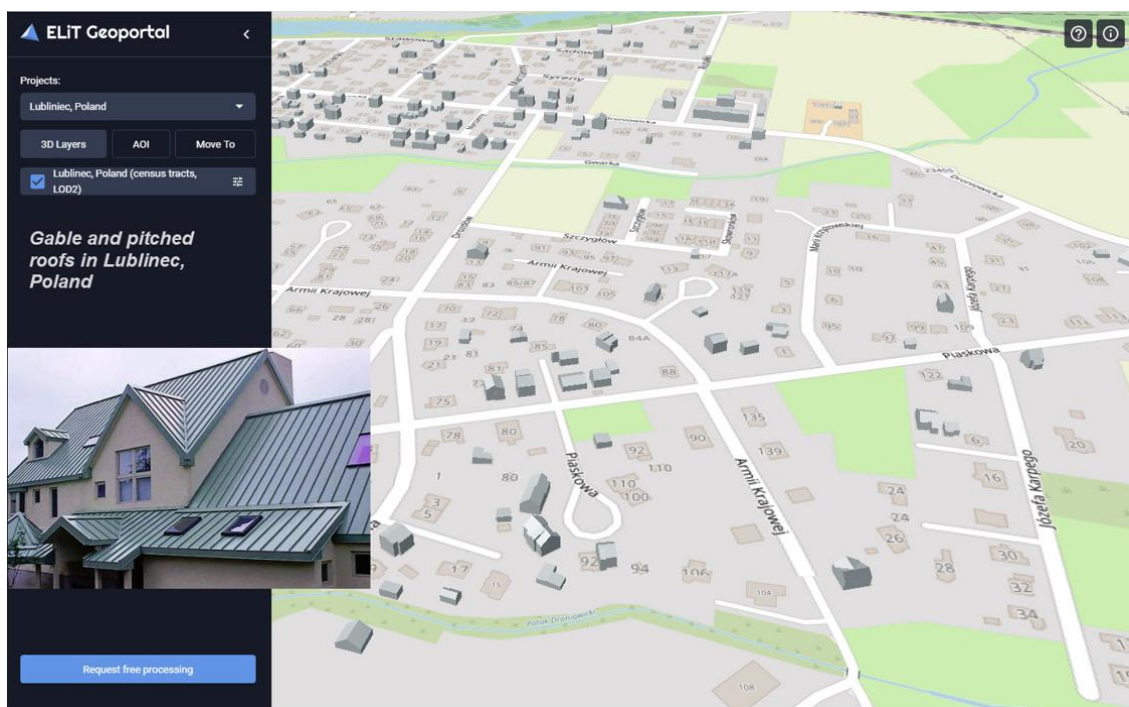

Figure 1. Generation of the urban geoinformation space for a city of Lubliniec, Poland

In several our previous publications we have already presented the original URS technique with LIDAR (Light Detection and Ranging) surveys [2, 3, 10]. The automated building and other city infrastructural feature extraction from LiDAR data together with the urban topography generation is one of the most challenging research aims for urban studies within SCM perspectives, city monitoring procedures, and the series of task for municipal management. We have introduced in the mentioned papers the GIS-modeling web-based and cloud-based software as an applied solution for SCM implementation among the other goals. These computer tools

have been developed with direct participation of one of this paper authors at the EOS Data Analytics Company (<https://eos.com>).

This software provides the options primarily to extract urban features from raw LiDAR data, and secondarily to analyze both a selected urbogeosystem, and the social geographical landscape, as well as generate an urban geoinformation space with the peculiar representation of spatial, georeferenced, topological entities and features, that precisely represent the real city environment objects (Figure 1).

References:

1. Saarinen E. *The City: Its Growth, Its Decay, Its Future* [Text] / E. Saarinen. – New York: Reinhold Publishing Corporation, 1943. – 236 p.
2. Kostrikov S. *Geoinformation approach to the urban geographic system research (case studies of Kharkiv region)* / S. Kostrikov, L. Niemets, K. Sehida [and other] // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія "Геологія. Географія. Екологія"*. – Вип. 49. – Х.: ХНУ, 2018. – С. 107-121.
3. Kostrikov S. *Urban Remote Sensing with LiDAR for the Smart City concept implementation* // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія "Геологія. Географія. Екологія"*. – Вип. 50. – Х.: ХНУ, 2019. – С. 101-124.
4. Філатов В.М., Костріков С.В. *Щодо розгляду окремих аспектів концепції «Розумне Місто» у суспільно-географічній площині* [Текст] / В.М. Філатов, С.В. Костріков // *РЕГІОН-2019: Суспільно-географічні аспекти. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців (м. Харків, 11-12 квітня 2019 р.)*. – Харків, 2019. – С. 108-111.
5. Du G. *Using GIS for analysis of urban systems* // *GeoJournal*. – 2001. – Vol. 52. – P. 213-221.
6. Marshall J. *The Structure of Urban Systems*. - Toronto: University of Toronto Press. – 2019. – 389 p.
7. Bretagnolle A, Daudé E, Pumain D. *From theory to modelling: urban systems as complex systems* // *Cybergeo: European Journal of Geography*. - 2006. - Available on-line from: <https://journals.openedition.org/cybergeo/242> [Accessed: 2021-04-19].
8. Костріков С., Серьогін Д., Бережний В. *Візуальний аналіз урбаністичного середовища як складова урбогеосистемного підходу* // *Часопис соціально-економічної географії*. – 2021. – Том. 30. – С. 7-23.
9. Tsai Y.-H. *Quantifying urban form: Compactness versus "sprawl"* // *Urban Studies*. - 2005. – Vol. 42. – P. 141-161.
10. Kostrikov S., Pudlo R., Bubnov D., Vasiliev V. *ELiT, Multifunctional Web-Software for Feature Extraction from 3D LiDAR Point Clouds* // *ISPRS International Journal of Geo-Information*. – 2020. – Vol. 9 (11). – P. 650-685.

QUANTITATIVE DETERMINATION OF THE DEGREE OF URBANIZATION

D. Gataric, B. Đerčan

dgataric@gef.bg.ac.rs, bojandjercan@yahoo.co.uk

University of Belgrade, Faculty of Geography, Belgrade, The Republic of Serbia

University of Novi Sad, Faculty of Sciences, Novi Sad, The Republic of Serbia

The process of urbanization can be viewed diachronically and backwards, all the way to the formation of cities like Cairo and Rome. Thus, it cannot be treated as a new and modern process that encompasses only the emergence and development of cities and complex changes in rural areas. The term urbanization was first introduced into the scientific literature by the Spanish engineer Serda (Ildefonso Serda) in his work titled "*General Theory of Urbanization*", written in 1867 [1].

There is a great disparity in the urban concentration of the population between highly developed countries, where the impact of the industrial revolution has been stronger and more recent, and some countries that have only recently been touched by the process of industrialization. The transition from a rural to a predominantly urban society, which took place in highly industrialized countries, was accompanied by profound changes in almost every phase of the social life. It is these changes and their consequences that attract the attention of many scientists, especially in the study of the differences between the rural and the urban. Given that urbanization is closely related to industrialization, Geyer and Kontuly introduced the concept of differential urbanization in 1993, which is very important for understanding spatial-demographic and functional changes in rural settlements [2].

Quantitative determination of the urbanization degree is reduced to the share of the urban population in the current world population. However, the degree to which the modern world can be said to be "urban" is not completely or accurately determined only by the share of the total population living in cities. The influences that cities have on human social life are greater than indicated by the quantitative range of the city's population, because the city is not only a place where people work and live, but also the initiator and controlling center of economic, political and cultural life both within its administrative boundaries and beyond them [3]. Given the complexity and heterogeneity of the urbanization process, which is more an indicator than an instrument of economic development, especially in developed industrialized countries, the degree of urbanization cannot be measured by a single indicator.

The easiest way to determine the degree of urbanization is by using the quantitative parameter, but it has a number of shortcomings. One of the main shortcomings in determining the degree of urbanization is the disregard of the population that lives outside the administrative boundaries of the urban settlement and works in the city and lives "urban" lifestyle, as well as the population that lives and achieves the economic existence in urban rural settlements. In addition, the bias in determining the degree of urbanization is particularly characteristic of underdeveloped countries, which are characterized by an explosive concentration of population in urban settlements due to the relocation of population from rural and

underdeveloped areas, as well as high natural increase. On the other hand, this quantitative way of determining the degree of urbanization cannot be applied neither in highly developed countries due to the fact that there occurs the opposite process – population deconcentration. Consequently, the degree of urbanization cannot be a completely satisfactory parameter as long as numbers are considered the only criterion, and it is desirable to take into account some other variables in order to determine the degree of urbanization [4, 5]. Given that urbanization is a complex and heterogeneous socio-economic process determined by the process of industrialization and deagrarianization, in order to determine the degree of urbanization, in addition to the share of urban population in the total population, other indicators of socio-economic development can be taken as well: share of non-agricultural population, national income per capita, national wealth per capita, share of used territory from the total territory of a country etc. [6].

In addition to the above mentioned shortcomings, a big problem in determining the degree of urbanization can be the criterion for determining the urban settlement and determining urban boundaries (borders), which is necessary for accurate monitoring of various phenomena in urban and non-urban settlements [7]. Recently, more and more scientific research and papers emphasize the need for methods which can be used for defining urban and rural areas, and thus the need to select different indicators and criteria for defining urbanity and rurality. The differences in administrative division and statistical practice, the inequality of conditions for defining the urban, i.e. non-urban, differ from country to country.

In the world, therefore, there is no consensus on the answer to the question of how to define an urban settlement. Some countries declare any settlement with more than 2,500 inhabitants to be urban, some take a minimum of 20,000 inhabitants, some take into account population density, some include the share of non-agricultural population, and some emphasize the importance of developing public services. Typologies vary from country to country, but they also change over time [8].

Since 2010, the European Commission has used the degree of urbanization (DEGURBA) to classify, conditionally speaking, municipalities, i.e. local administrative units LAU 2 (LAU - local administrative unit; LAU 2- Local Administrative Units - Level 2 / municipalities). This methodology, which is based on the methodology of the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), is based on the formation of a cluster of "urban cells" with a minimum population density of 300 inhabitants/km² and a minimum of 5,000 inhabitants. Based on that, municipalities are classified into three categories: **densely populated** (metropolises and large urban areas), in which at least 50% of the population lives in densely populated areas; **medium-populated** areas (medium-sized cities and suburban parts, small towns), in which at least 50% of the population is concentrated in densely populated zones and less than 50% of the population in urban centers; and **sparsely populated** areas, in which more than 50% of the population lives in areas recognized as rural [9, 10]. Some authors emphasize that the rural-urban dichotomy and the rural-urban continuum are especially important for the depiction of urban and rural areas [11, 12].

Indicators on the basis of which the model for determining the degree of urban settlement was induced, which was applied by Milan Vresk [7] and modified by Dragutin Tošić are: a share of active agricultural population in total population,

households without agricultural land and share of workers in active population performing this occupation. By combining the above indicators, five groups of settlements stand out: urban, more urbanized, less urbanized, on the threshold of urbanity, and rural settlements [13].

All this points to the conclusion that it is difficult to postulate a sufficiently precise and uniform way to define the urban and non-urban at the level of individual states, and especially on an international scale.

Regardless of different criteria and definitions, urbanization can be monitored not only based on social consequences manifested by unequal degrees of urbanization, the process of ruralization of cities and villages, as well as social differentiation and segregation, ecological and housing problems, lifestyle changes etc. [14, 15, 3]. Based on numerous, conditionally speaking, "dramatic" changes in the economic, social and technical and technological spheres of life in recent decades, changes in the city size, spatial and physical structure, as well as the layout and strength of urban subcenters are attracting increasing scientific attention [16]. There are various theoretical and methodological approaches to the research of urban phenomena, with the definition of numerous concepts that explain the role of cities and urban agglomerations in the functional organization and integration of space [17].

Acknowledgement: The paper is the result of research projects 176017 and 176020, which are financed by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

References:

1. Stevanović, D. (1973). *Urbanizacija*. Beograd: Centar za analizu i projektovanje prostornih sistema ISPU
2. Geyer, H. S., Kontuly, T. M. (1993). A theoretical foundation for the concept of differential urbanization. *International Regional Science Review*, 15(2), 157–177.
3. Wirt, L. (1938). *Urbanism as a Way of Life*. *American Journal of Sociology*, 44(1), 1–24.
4. Vresk, M. (1990). *Osnove urbane geografske*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Vresk, M. (1992). *Urbanizacija Hrvatske 1981-1991. – Osnovni indikatori stupnja, dinamike i karakteristika urbanizacije*. *Geografski glasnik*, (54), 99–116.
6. Vresk, M. (2002). *Grad i urbanizacija*. Zagreb: Školska knjiga.
7. Vresk, M. (1984). *Razvoj urbanih sistema u svijetu*. Zagreb: Školska knjiga.
8. McGranahan, G., Satterthwaite, D. (2014). *Urbanisation concepts and trends*. London: International Institute for Environment and Development.
9. Dijkstra, L., Poelman, H. (2014). *A harmonised definition of cities and rural areas: the new degree of urbanisation*. European Commission
10. Gajić, A. (2015). *Različiti metodološki pristupi u definisanju ruralnih i urbanih grupa*. *Arhitektura i urbanizam*, (41), 63–67.
11. Cloke, P. (2006). *Conceptualizing rurality, Handbook for rural studies*. London, Sage Publications, 18–28.
12. Lukić, A. (2010). *O teorijskim pristupima ruralnom prostoru*. *Hrvatski geografski glasnik*, 72(2), 49–75.
13. Tošić, D. (2012). *Principi regionalizacije*. Beograd: Univerzitet u Beogradu - Geografski fakultet
14. Čaldarović, O. (1987). *Suvremeno društvo i urbanizacija*. Zagreb: Školska knjiga
15. Bjelajac, S., Vrdoljak, D. (2009/10). *Urbanizacija kao svjetski proces i njezine posljedice*. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, (2/3), 3–19.
16. Jovanović, M. (2005). *Međuzavisnost i koncept urbanog razvoja i saobraćajne strategije velikog grada*. Beograd: Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu.
17. Tošić, D. (1999). *Grad u regiji*. *Glasnik Geografskog društva Republike Srpske*, (4), 47–60.

СЕКЦІЯ 1

РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК: СУЧАСНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ

УДК 911.3

ВІДНОШЕННЯ В СУСПІЛЬНІЙ ГЕОГРАФІЇ

В.С. Грицевич

gvsmsg@ukr.net

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

Поняття відношень зустрічається на всіх рівнях суспільно-географічних досліджень, починаючи від регіональних і закінчуючи глобальними. На регіональному рівні це питання є особливо цікавим, бо є можливість вникнути в деталі, дослідити “анатомію”, спираючись на знання досяжних об’єктів. Практика суспільно-географічних досліджень виробила вивчення великої кількості відношень і вже прийшов час систематизувати їх з єдиного наукового погляду. Загалом питання відношень ще мало вивчене, хоча вони природно виникають у багатьох дослідженнях. Відомі українські фахівці з суспільної географії вже так чи інакше зачіпали ці питання в своїх працях [2,3]. На нашу думку, з метою наукового опрацювання наявні і відомі суспільно-географічні відношення можна об’єднати в такі змістовні групи: загальні відношення, геопозиційності, відношення геореляційності, метричні відношення, атрибутивні відношення, функціональні відношення. Математичною моделлю будь якого відношення є підмножина декартового добутку відповідних множин. Розглянемо суть та особливості кожної змістовної групи.

Загальні відношення. Вони включають низку підгруп.

Теоретико-множинні відношення. Ці відношення виникають як між частинами геопростору (зокрема геомісцями), так і між частинами геосфер. Конкретно це можуть бути теоретико-множинні відношення належності, коли якесь геомісце належить до певної частини геопростору, або коли елемент геосфери належить до певного геосферного об’єкта. Також це можуть бути теоретико-множинні відношення включення, коли одна частина геопростору включена в іншу, або коли одна частина геосфери включена в іншу.

Відношення рефлексивності означає, що в досліджуваному аспекті об’єкт перебуває в певному відношенні сам до себе.

Відношення симетричності означає, що існує такий аспект дослідження, що в цьому аспекті об’єкти можна розглядати як симетричні.

Відношення транзитивності є трошки складнішим за попередні і воно означає, що коли в певному відношенні перебувають об’єкти перший з другим та другий з третім, то перший з третім об’єкти теж перебувають у відношенні.

Відношення еквівалентності означає, що мають місце всі три попередні відношення – рефлексивності, симетричності та транзитивності і воно дає

змогу вийти на природню класифікацію досліджуваних об'єктів за так званими класами еквівалентності.

Атрибутивні відношення. Відношення між атрибутами виникають при створенні реляційних баз даних, зокрема у зв'язку з використанням ГІС-технологій.

Метричні відношення. Ці відношення встановлюють відповідність між геомісцями та їхніми різноманітними метричними властивостями в конкретних геосферах. Одним з прикладів метричної властивості може бути кривизна автотранспортного простору.

Відношення геопозиційності. Відомі дві підгрупи таких відношень – розміщення і взаємного положення. *Відношення розміщення.* Ці відношення є вертикальними (перпендикулярними) стосовно території. Вони встановлюють відповідність між геомісцями та їхнім геосферним наповненням. *Відношення взаємного положення (геопросторові відношення).* Ці відношення є горизонтальними (паралельними) стосовно території. Відношення взаємного положення відіграють особливу роль при визначенні економіко-географічного положення (або загальніше суспільно-географічного положення). Таке положення для певного досліджуваного об'єкта дефініюють як сукупність геопросторових відношень стосовно інших об'єктів, які потенційно (чи актуально) можуть впливати на розвиток цього досліджуваного об'єкта.

Відношення геореляційності. Поняття геопозиційності та геореляційності, у зв'язку з територіальною (а загалом геоторіальною) організацією суспільства, були запропоновані в [1]. Вони включають різноманітні топологічні відношення.

Відношення сусідства. Найчастіше воно спостерігається між двома геопросторовими ареалами, які мають спільну границю. У розвинених дослідженнях крім сусідства першого порядку розглядають сусідство другого, третього і т.д. порядків.

Відношення суміжності спостерігаються між елементами, які мають однакову геометричну природу, наприклад, між двома точковим або між двома лінійними елементами.

Відношення інцидентності спостерігаються між елементами, які мають різну геометричну природу, наприклад, між точковим та лінійними елементами, між точковими та ареальними елементами, між лінійними та ареальними елементами.

Відношення геоінтегрованості.

Це відношення спостерігається між елементами геосфер, які утворюють територіальні поєднання чи формування із стійкими взаємними зв'язками.

Відношення геофункціональності.

Ці відношення є вертикальними (перпендикулярними) стосовно території. Вони встановлюють відповідність між окремими частинами геоторії та характером їхньої функціональності. Слід врахувати, що реальна функціональність досліджуваного суспільно-географічного об'єкта нерідко включає не одну, а певний набір функцій.

Список використаних джерел:

1. Грицевич В.С. Концептуальні підходи до картографування суспільно-географічних знань / В.С. Грицевич // *Географія, картографія, географічна освіта: історія, методологія, практика*. – Чернівці: “Родовід”, 2014. – С.104-105.
2. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії / О.Г.Топчієв. – Одеса: “Астролябія”, 2009. – 544 с.
3. Шаблій О.І. Суспільна географія : у двох кн. Книга перша. Проблеми теорії, історії та методики дослідження / О.І.Шаблій. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – 814 с.

УДК 911.3

ГЕОГРАФІЧНА ОСВІТА ХХІ СТОЛІТТЯ: НОВІ ЗАВДАННЯ ТА ВИКЛИКИ

Н.С. Корома

geo.nkoroma@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Географи давно цікавляться питаннями соціальної справедливості, причинами якої є серйозні суспільні трансформації у світі: зокрема, зростаючі та все більш складні форми економічної та соціальної нерівності на всіх рівнях аналізу. Саме зараз час для змін у географічній освіті, яка була б орієнтована на популяризацію знань, умінь, цінностей та шляхом критичного мислення заохочувала процес соціальної трансформації – соціальної справедливості та рівності. На глобальному рівні 80% світового ВВП утримується 1 млрд людей переважно у розвинених країнах світу, а решта 20% ділиться на 5 млрд людей, що проживають у країнах, що розвиваються. На місцевому та регіональному рівнях також зростає розрив між багатими і бідними та зростає розшарування між їх економічним становищем, доступом до охорони здоров'я та освіти та представництвом у законодавстві та судових процесах. Для географів, дослідження цих інтенсивних просторових та соціальних контрастів відкриває як нові можливості для академічних досліджень, так і важливі питання для вирішення в рамках географічних навчальних освітніх програм. Вони також дають оновлений моральний імператив навчанню *змін* у все більш розділеному світі. Концепція сталого розвитку ООН (1992, м. Ріо-де-Жанейро) ще тоді включила до переліку серйозні питання щодо використання ресурсів, зміни клімату та вимирання видів, які вимагають від суспільства критичної думки щодо довгострокових проблем справедливості та задоволення потреб майбутніх поколінь.

Тому важливо ще на етапі формування навчальних планів, як для середньої, так і вищої освіти, з підготовки за географічними спеціальностями, вивчати та вирішувати питання економічної та соціальної нерівності, які б формували глибоке *розуміння* проблем, що призводять до нерівності. Аргумент,

що вирішення суспільних проблем лежить у руках поза аудиторією, наприклад, в руках урядових органів, не є переконливим. Аудиторія може бути початком вільного суспільства, яке ми прагнемо заохотити стати активним і бути автором соціальних трансформацій. Географи особливо добре підходять для вивчення та викладання концепцій, пов'язаних із соціальною справедливістю, оскільки соціальна несправедливість спричинена та виражена такими властиво географічними категоріями, як кордони, окраїни, периферії, гетто, регіони різних рівнів та ін. Суспільна географія - настільки широкий та відкритий до нових наукових інтеграцій напрямок, за яким вже давно закріпилися такі суспільно-політичні та економічні категорії як глобалізація, міграція, війна, деградація навколишнього середовища, фундаменталізм, права людини, геополітика, урбанізація, туризм та багато ін. Географічні дисципліни в аудиторії мають розкрити своїм слухачам можливість безпосередньої участі у вирішенні цих основних питань та внести розумний та значущий внесок у дискусії про соціальну трансформацію та про те, як її досягти. Викладання та навчання в такому напрямку розширить розуміння аудиторією щодо всіх систем суспільства (політичної, економічної, соціокультурної, екологічної та ін.), їх структури та взаємозв'язків, як на місцевому, так і на глобальному рівні.

Метою акцентування в навчанні за географічними спеціальностями на соціальних трансформаціях в рамках прицілу вищої освіти, є кинути виклик упередженням щодо стереотипних уявлень про економіку, суспільство, навколишнє середовище та політику. Залучаючись до вищої освіти, студенти мають розвивати навички та знання для критичного аналізу свого сприйняття навколишнього світу, різних його національних та культурних груп. Географія може і має відігравати важливу роль у виході за межі національних та міжнародних стереотипів та у сприянні культурної толерантності.

З огляду на різноманітність інституційних, культурних та національних контекстів, у яких викладається географія, існує, звичайно, безліч різних способів перетворення географічних знань на практику. Дослідження негативних соціальних процесів в кінці кінців мають привести і до навчання аудиторії *управління соціальними трансформаціями в різних суспільствах*. Формування концепції з управління соціальними трансформаціями можуть *початкову* соціальну, культурну, релігійну, політичну *антипатію* змінити на *емпатію, толерантність та розуміння контексту*, в якому живе інша особа (соціального, екологічного, економічного та політичного), *прийняття* іншої (альтернативної) системи цінностей.

По мірі того, як суспільство просувається далі у XXI століття, стає все більш очевидним, що багато основних світових проблем мають суто географічний характер. Зловживання природними ресурсами, деградація навколишнього середовища, зміна клімату, глобальна нерівність та посилення геокультурної напруженості - все це вже мейнстрим в сучасній географії. Зберігаючи свою академічну суворість і науковість, географічна освіта має *обов'язок* не лише щодо вивчення передумов таких негативних процесів, а й знаходити шляхи і інструменти, що можуть допомогти створити світ, який би був більш рівноправним та більш стійким.

СІЛЬСЬКА МІСЦЕВІСТЬ У ЗОНІ ВПЛИВУ МЕТРОПОЛІСУ (ЗМІНА СТАТУСУ, НАПРЯМИ РОЗВИТКУ)

В.П. Нагірна

nagirna.vp@gmail.com

Інститут географії НАН України, м. Київ, Україна

Сільська місцевість у зоні впливу метрополісу є особливим регіоном розвитку якого відбувається з одного боку, як сільської території, якій притаманні певний режим землекористування, господарська діяльність з перевантаженням сільськогосподарської праці, індивідуальна забудова поселень, сільський спосіб життя. З другого боку, приміська сільська місцевість є ареалом потужного впливу метрополісу, що значно змінює її статус, функціональну визначеність, життєдіяльність населення. Цей вплив позначається на соціально-економічному розвитку приміської території, спеціалізації господарства, зайнятості і виробничій діяльності населення, житловій забудові тощо [1].

Завдяки концентрації виробництва, розвитку високих технологій, науково-освітньої сфери, фінансово-економічних можливостей капіталізації земельних ресурсів [2] метрополіси стають полюсами зростання, рушійною силою, що сприяє активізації господарської діяльності, впровадженню інновацій в аграрну галузь, підвищенню її ефективності, поліпшенню якості життя сільських мешканців.

Наявність метрополісу як потужного споживчого ринку товарів та послуг зумовлює інтенсивний розвиток приміського сільського господарства. Виробництво і продаж сільськогосподарської продукції створює селянам додаткові економічні переваги в отриманні прибутків, збільшення статків, покращення умов життя, порівняно з віддаленими районами [3]. Прийнятна транспортна доступність до метрополісу забезпечує можливості для працевлаштування сільських мешканців у метрополісі, навчання молоді, отримання послуг тощо. Посиленню центропериферійної взаємодії у приміській сільській місцевості сприяють інтенсивний розвиток транспортно-складських комплексів, автосервісних і логістичних центрів, промислових і продовольчих ринків, а також функціонування рекреаційних, лікувальних, спортивних закладів, духовно-релігійних споруд. Таким чином, приміська сільська місцевість має значний суспільний потенціал, що дає можливість утвердити свій статус як важливого сегмента метрополісу, що характеризується виробничо-територіальною цілісністю та взаємопов'язаністю з міським середовищем, впливаючи у свою чергу на його розвиток і територіальну організацію.

Однією з головних проблем розвитку приміської сільської місцевості є погіршення екологічної ситуації. Посилення наступу метрополісу спричиняє до негативних процесів у природних комплексах, триває формування ґрунтовиснажливої системи землеробства, зростає забруднення ґрунтів, водних об'єктів земля поступово втрачає свою сільськогосподарську функцію, натомість зростає її роль як територіального ресурсу. Потенційно небезпечними для передмістя є об'єкти хімічної, деревообробної промисловості (деякі з них винесені за межі метрополісу через екологічну забрудненість), АЗС, склади боєприпасів, газотранспортні системи. Великі екологічні проблеми створюють сміттєзвалища, неконтрольовані викиди промислових відходів, каналізаційні стоки, переповнені очисні споруди.

Зміна статусу сільської місцевості в зоні впливу метрополісу є результатом його двозначного впливу на цей регіон. З одного боку відбуваються позитивні зміни в розвитку економіки, впровадженні ринкових форм господарювання, життєдіяльності населення. З другого, - посилюються негативні процеси, з'являється небезпека виникнення негативних явищ, що супроводжується втратами матеріальних і фінансових ресурсів, соціальними ризиками. У багатьох сільських поселеннях спостерігається виснаження трудових, сільськогосподарських ресурсів, погіршення демографічної ситуації.

При обґрунтуванні стратегії розвитку приміської зони у сфері впливу метрополісу необхідно визначити принципи та головні напрями її функціонування з урахуванням центр-периферійної взаємодії та сучасних викликів. Найважливішими з них є: 1) скоординоване вирішення з боку метрополісу й об'єднаних територіальних громад (ОТГ) питань щодо спорудження приміських виробничих об'єктів, транспортних, інженерно-технічних споруд; 2) узгодження позицій стосовно створення у приміській зоні територіальних резервів для розвитку метрополісу; 3) раціональне використання й охорона природних, у тому числі земельних, ресурсів; 4) вдосконалення форм землегосподарювання, зміна структури і спеціалізації сільського господарства, забезпечення ґрунтозахисного напрямку землеробства; 5) посилення агропродовольчої функції приміської зони, впровадження інновацій у всі сфери сільськогосподарської діяльності; 6) створення умов для підвищення зайнятості сільського населення; 7) істотне поліпшення екологічної ситуації та підвищення екобезпеки приміської території; 8) адаптація сільського господарства до глобальних змін клімату, врахування кон'юнктури зовнішніх агропродовольчих ринків.

Список використаних джерел:

1. *Функции городов и их влияние на пространство* / под ред. Л.Г. Руденко. – К.: Феникс, 2015. – 292 с.
2. *Капіталізація природних ресурсів* / за ред. акад. НААН України М.А. Хвесика. – ДУ ІЕПСР НАНУ, 2014. – 268с.
3. Руденко Л.Г., Нагірна В.П. Сільська місцевість у зоні впливу Київського метрополісу (посилення агропродовольчої функції в умовах суспільних трансформацій) // *Укр. геогр. журнал.* 2021 № 3 . с.12-18.

АТРАКТИВНІСТЬ ТЕРИТОРІЙ У ГЕОГРАФІЇ КОНФЛІКТІВ**Р.Р. Сливка***roman.slyvka@pnu.edu.ua**Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна*

Територіально-політичні конфлікти (ТПК) повинні постійно перебувати у фокусі уваги українських географів. Це зумовлено триваючим українсько-російськими конфліктами в Криму та Донбасі. Пояснюючи природу, генезис, закономірності поширення і способи врегулювання ТПК ми не можемо оминути увагою такий суттєвий, на наш погляд, чинник їх розвитку як атрактивність. Важливо ідентифікувати необхідні і достатні передумови та чинники для появи територіальних суперечностей.

Концепція атрактора розроблена в рамках синергетики, теорії хаосу. Завдяки К. Мезенцеву [1], поняття атрактора введено у вітчизняну суспільну географію. Даний об'єкт дослідження актуальний в сучасній урбогеографії, наприклад, М. Дзецильський та ін. [2] перевіряють гіпотезу про наявність гравітаційних взаємодій між міськими агломераціями й існування полів впливу просторових атракторів (басейнів привабливості) у європейській міській системі. Ідея атракторів знайшла своє відображення у синергетичному підході до пояснення надскладних дисипативних саморегульованих систем, якими безумовно є держави. За І. Письменним [3], рух цих систем до певних станів – атракторів визначається можливостями самоорганізації та якістю управлінської підсистеми, що обирає шлях подальшого розвитку в переломні моменти (точки біфуркації). О. Князева, С. Курдюмова під атракторами розуміють реальні структури в просторі і часі, на які виходять процеси самоорганізації у відкритих нелінійних середовищах [4]. На наш погляд, такими територіальними структурами можна вважати спірні території чи території, адже з приводу їх державної належності, статусу чи правового режиму використання тривають конфлікти. Одним із важливих чинників конфліктів є опанування певних ділянок простору, які характеризуються атрактивністю.

Як ми раніше зазначали [5, С.70-71], самоорганізація під час конфлікту характеризується внутрішньою спрямованістю до певного атрактора – потенційної форми. Наприклад, самоорганізація недержавних націй на боротьбу за своє політичне самовизначення в межах уявної (Великий Курдистан) чи існуючої державної території. Для суверенних держав атракторами можуть бути: 1) досягнення відповідності державної території етнічній; 2) географічна цілісність території (як у випадку Марокко та іспанських ексклавів Сеути і Мелільї); 3) відновлення втраченого суверенітету над територією (як у випадку Курильських островів і Японії); 4) суверенітет

над важливими геостратегічними точками і регіонами; 5) суверенітет над цінними з точки зору природних ресурсів територіями; 6) суверенітет над територіями, на яких знаходяться об'єкти високої культурної цінності (наприклад релігійні храми); 7) природні кордони у фізико-географічному сенсі (морські, річкові, озерні, орографічні); 8) уявні просторові структури (Умма для ісламістів). Організаційна структура територіально-політичних відносин (ТПВ), тобто політичного діалогу, конкуренції, спору, конфлікту може бути відображена у вигляді декількох моделей взаємодії зацікавлених у територіальних цесії чи надбанні країн. Модель ТПВ 1: сторонами є суб'єкт міжнародних відносин (СМВ 1), що володіє атрактивною ділянкою території, та країна (-ни), що претендує (-ють) на неї (СМВ 2). Модель ТПВ 2: атрактивна ділянка нікому не належить (Terra Nullius), є частиною міжнародної території, водночас на неї претендують два чи більше СМВ. Модель ТПВ 3: статус і правовий режим спірної атрактивної території не врегульовано (різне трактування делімітації чи демаркації кордону), кожний СМВ включає її до своєї державної території. Модель ТПВ 4: Один СМВ1 заперечує суверенітет іншого СМВ2 в цілому. Модель ТПВ 5: атрактивна територія належить одному із СМВ1, а інший СМВ2 заперечує не належність, а статус (автономія, суб'єкт федерації і т.д.) чи режим її використання (наприклад режим судноплавства, чи користування ресурсами). Модель ТПВ 6: атрактивна територія перебуває в оренді, концесії одного СМВ2 на території іншого СМВ1. Модель 7: атрактивна територія одного СМВ1 контролюється іншим СМВ2 шляхом окупації. Модель 8: атрактивна територія одного СМВ1 контролюється іншим СМВ2 шляхом чи підтримки лояльних інсургентів.

Отже, атрактивність території є спонукальним чинником ТПВ. За володіння територією СМВ готові вступати в політичні відносини, крайньою формою яких є конфлікти. Атрактивність території, яка є об'єктом спору чи конфлікту, є змінною характеристикою. Для держави, яка готова до територіальних поступок, певна частина території через низку причин може бути менш атрактивною. Причинами цього можуть бути: 1) крихкість держави, дисфункції влади у вразливих для зовнішнього впливу регіонах; 2) потреба у грошах; 3) периферійність і висока вартість ефективного контролю; 4) низька цінність її ресурсів; 5) суб'єктивні інтереси політиків чи політичних сил; 6) загроза війни. З іншої сторони, для суб'єкта що бажає територіальних надбань висока атрактивність буде полягати в: 1) покращенні ПГП і конфігурації власної території; 2) реалізації моделі держави-гегемона; 3) реалізації іредентистських намірів чи історичних територіальних претензій; 4) політичній мобілізації населення; 5) задоволенні суб'єктивних інтересів політиків чи політичних сил; 6) здобутті цінних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Мезенцев, К.В. *Регіональне суспільно-географічне прогнозування. Електронний підручник* / К.В. Мезенцев. – К., 2008. – 136 с.;
2. Dziecielski M. *Basins of attraction around large cities - A study of urban interaction spaces in Europe* / M. Dziecielski, K. Kourtiti, P. Nijkamp, W. Ratajczak // *Cities*. – 2021. – Bun. № 103366, doi.org/10.1016/j.cities.2021.103366.

3. Письменний І. Суспільні аттрактори як основа формування синергетичного потенціалу публічного управління / І. Письменний [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_04\(7\)/10rivppu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_04(7)/10rivppu.pdf);

4. Сливка Р.Р. Вплив змін довкілля на генезу територіально-політичних суперечностей / Р.Р. Сливка // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2019. – Серія: Географічні науки. – Вип. 10. – С. 67-75.

УДК 911.3

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЦЕНТРІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ПОЛЮСІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

С.М. Шевчук

rpri@i.ua

*Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка,
м. Полтава, Україна*

Сучасні тенденції розвитку соціально-економічного простору Полтавської області, занепад галузей, які ще два десятиліття тому визначали спеціалізацію господарської діяльності, зростання територіальних диспропорцій в розвитку міст та сільських територій, депопуляція й погіршення умов і якості життя населення є визначальними характеристиками, на фоні яких нині відбувається реформування державної регіональної політики.

У вирішенні ключових проблем регіонального розвитку Полтавської області, зменшенні диспропорцій у соціально-економічному розвитку її території чи окремих населених пунктів, оптимізації галузевої та територіальної структури виробництва й розселення населення особлива увага має бути звернена на виявлення, стимулювання й підтримку нових полюсів соціально-економічного зростання. Реформування сучасного АТУ Полтавської області є важливим напрямком з удосконалення системи управління на низовому рівні, поліпшення рівня життя населення, раціональному використанні природних ресурсів та сталого розвитку області. Реформування АТУ є складним і довготривалим процесом, для якісного результату якого необхідно ретельно вивчити та зважити численні чинники і показники, що необхідні для формування територіальних громад чи нових меж районів і областей. Факторами формування полюсів зростання на території Полтавської області є: зручне транспортно-географічне положення; наявність висококваліфікованих трудових ресурсів; достатній рівень розвитку об'єктів ринкової інфраструктури; сприятливий бізнес-клімат для розвитку малого підприємництва та інвестиційна привабливість. Завданням реформування є створення спроможних ОТГ зі значно вищим соціально-економічним потенціалом, підвищення їх бюджетних можливостей та функціональної самостійності.

Динамічне формування полюсів розвитку Полтавської області потребує реалізації різних за масштабами та сферою напрямів і типів інновацій. Відносно швидке формування полюсів зростання у переважно депресивних районах Полтавської області можливе перш за все на базі населених пунктів, що спеціалізуються на традиційних галузях обробної промисловості. Подібні виробництва мають сформовані чинники розвитку і більш-менш збережену виробничу інфраструктуру. Не менш важливою умовою подальшого піднесення цих населених пунктів є науково-інноваційна модернізація галузей сільського господарства, що спеціалізуються на виробництві сировини для харчової і легкої промисловості. З одного боку ці галузі забезпечать швидке зростання обсягів і темпів виробництва сільськогосподарської продукції і розв'язання ряду соціальних проблем сільських депресивних територій, а з іншого – вирішать проблему забезпечення сировиною традиційних галузей обробної промисловості [1]. У результаті процесів відновлення традиційних галузей господарства та конкурентоспроможності їх продукції на регіональному й національному ринках, впровадження сучасних інноваційних технологій у виробничій і соціальній інфраструктурі буде досягнуте бажане подолання депресивності й стимулювання регіонального розвитку.

На основі аналізу критеріїв і показників розвитку центрів ОТГ Полтавської області можна встановити такі їх групи щодо сформованості як полюсів соціально-економічного розвитку: сформовані центри-полюси; центри-полюси, що формуються; центри, що мають передумови для трансформації у полюси зростання; центри, що не мають можливості для трансформації у полюси зростання [3].

Ситуація, яка склалася нині, засвідчила, що до числа сформованих полюсів соціально-економічного розвитку Полтавщини можна віднести лише Полтаву та Кременчук. Горішні Плавні, Миргород, Лубни та Гадяч є полюсами, що активно формуються. До центрів, що мають передумови для трансформації у полюси зростання належать Карлівка, Пирятин, Лохвиця, Зіньків, Глобине та Кобеляки. Решта центрів ОТГ Полтавської області належить до групи центрів соціально-економічної активності з недостатніми можливостями для трансформації у полюси зростання (Велика Багачка, Козельщина, Машівка, Нові Санжари, Опішня, Решетилівка, Семенівка, Чорнухи та Шишаки).

Як показав аналіз, більшість регіональних центрів Полтавської області належать до другої та третьої груп, тобто перебувають у стані формування, або мають передумови для трансформації у полюси зростання. Низькими потенційними можливостями і відповідно рівнем сформованості як полюси зростання характеризуються центри ОТГ, що утворені у сільських населених пунктах (Білоцерківка, Бутенки, Великі Сорочинці, Драбинівка, Заворскло, Засулля, Клепачі, Коломацьке, Красна Лука, Ланна, Мала Перещепина, Мачухи, Михайлівка, Недогарки, Нехвороща, Новоаврамівка, Новознам'янка, Оболонь, Омельник, Петрівка-Роменська, Піщане, Покровська Багачка, Пришиб, Рокита, Руденківка, Сенча, Сергіївка, Скороходове, Терешки, Щербані). Ці центри (за виключенням Білоцерківки і Великих Сорочинців) навіть за прогнозними показниками не мають достатніх передумов та

можливостей для трансформації у полюси зростання. Все це створює серйозні виклики та загрози для реалізації адміністративно-територіальної реформи на обласному рівні та вимагає розробки системи заходів щодо трансформації центрів ОТГ у збалансовану систему полюсів зростання.

Формування системи полюсів зростання є ключовою умовою при розв'язанні проблем регіонального розвитку та пов'язане із стимулюванням галузей спеціалізації господарського комплексу Полтавської області. Саме ці галузі мають стимулювальний й водночас стабілізуючий ефект і поширюють імпульси розвитку на навколишню територію, забезпечують звуження депресивних ареалів. Отже, в основі формування полюсів розвитку Полтавської області лежить трансформація центрів соціально-економічної активності.

Результати проведеного дослідження дозволяють запропонувати конкретні заходи щодо трансформації центрів соціально-економічної активності Полтавської області в полюси зростання: кластеризація простору на основі комплексного використання наявних умов і ресурсів при обов'язковому забезпеченні балансу екосистем, збереження та відтворення якості довкілля; досягнення високої якості життя та добробуту населення; забезпечення реіндустріалізації господарства на новій технічній та технологічній основі; упровадження інноваційного розвитку господарства на основі смарт-спеціалізації й подолання моноспеціалізації сільських територій; створення локальних економічних кластерів харчової, легкої промисловості та сільськогосподарського машинобудування тощо; досягнення високого рівня інфраструктурного потенціалу територій; пріоритетна підтримка розвитку креативної індустрії, рекреації, туризму, логістики, виставкової діяльності; використання матеріальних (пам'ятки природи, історії і культури, сакральні об'єкти) та нематеріальних (бренд території, працересурсний потенціал, інноваційно-науковий потенціал) активів, спроможних створювати ефекти соціально-економічного зростання [2].

Головними індикаторами досягнення зазначених цілей стануть: збільшення зайнятості населення в несільськогосподарській діяльності; розробка та реалізація програм благоустрою населених пунктів, підвищення комфорту проживання населення; підвищення рівня соціально-культурного та побутового обслуговування населення; розробка та впровадження бізнес-планів розвитку територій: створення інноваційних кластерів, індустріальних парків для об'єднання зусиль та посилення конкурентоспроможності.

Список використаних джерел:

1. Мезенцев К.В. *Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність і поляризація : монографія* / К.В. Мезенцев, Г.П. Підгрушній, Н.І. Мезенцева. – К.: ДП «Прінт-Сервіс», 2014. – 132 с.
2. Підгрушній Г.П. *Формування системи полюсів зростання в Україні як передумова її переходу до моделі поліцентричного просторового розвитку* / Г.П. Підгрушній // *Український географічний журнал*. – 2017. – № 1. – С. 48–54.
3. Shevchuk S. *Areal communities' centres of Poltava Region as social-economic growth poles* // *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. – 2020. – 29(4). – p. 796–804.

СЕКЦІЯ 2 ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

УДК 911.3:33] (477.46)

ПОСТІНДУСТРІАЛЬНІ ЗМІНИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА УМАНЬ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

О.В. Браславська, О.В. Герасименко

oksana.braslavska@udpu.edu.ua, o.v.herasymenko@udpu.edu.ua

*Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна*

В останні десятиріччя промисловість зазнала істотних змін і її сучасний розвиток відбувається в складних фінансових умовах на тлі процесів деіндустріалізації, які набули в Україні гіпертрофованих масштабів. Для дослідження нами обрано місто Умань, промисловий центр Черкаської області.

Аналіз розташування промислових підприємств міста Умань дають змогу констатувати, що у XX на початку XXI ст. сформовано промислові зони міста: центр (обрамлена вулицями Успенською, Гонти, Тищика, Шевченка, Грушевського); індустріальний (обрамлений вулицями Заводською, Дерев'янка, Тепличною). Просторова організація промисловості міста Умань за останні тридцять років не лише змінювалась, а й розширювалась за рахунок нових напрямів територіального розвитку.

У внутрішній структурі міського простору важливим є вивчення формування та адаптивної, деструктивної трансформації промислових зон міста та шляхи її ревіталізації [2]. Адаптивні трансформації виробничих територій пов'язані з повною або частковою зміною їх функцій згідно кон'юнктурного ринку [1]. В Умані кон'юнктура визначається попитом на житло, офісні приміщення, торговельно-розважальні заклади (центр); на окраїні міста (індустріальний район) – складські приміщення, торгівля сільськогосподарською технікою, оптова торгівля товарами продовольчої групи, будматеріалами та ін. Так, на територіях ПрАТ «Уманський оптико-механічний завод» (вул. Велика Фонтанна, 2/38) працює будівельний супермаркет «Євродім», у колишніх цехах та на території Машзаводу (вул. Велика Фонтанна, 31 а) знаходяться супермаркети «Фуршет», «Фокстрот», «Ельдорадо», «Comfy» та офісні приміщення рекламних, туристичних компаній. Цехи ливарного заводу переоснащено під ресторанно-готельний комплекс «Фортеця» (вул. Фортечна, 52). На території ЗАТ «Уманський завод продтоварів» (вул. Грушевського, 18) побудовано сучасний житловий квартал. Виробничі приміщення Уманського молокозаводу трансформовано в Український аграрний ліцей (вул. Гонти, 3) та на його

території зареєстровано філію «УМАНЬ-МОЛОКО» приватного акціонерного товариства «Тернопільський молокозавод», який за інформацією ЄДР займається оптовою торгівлею молочними продуктами, яйцями, харчовими оліями та жирами. На території колишньої військової бази 220 (ремонтно-механічний завод (1944 р.), 559 ремонтний завод (1963 р.), в/ч 13847 (1994 р.), ДП «Агат» (2004 р.), ДП «Рубін» (2005 р.) (вул. Європейська, 57) працює розважально-спортивний комплекс «Амарант». Уманське комунальне видавничо-поліграфічне підприємство Черкаської обласної ради (вул. Шевченка, 26/2) здає приміщення в аренду для підприємств оптової торгівлі. У приміщеннях колишнього підприємства «Буддеталь», а згодом Уманської продбази (місто Умань, вул. Енергетична, 14), розбудовується швейна фабрика [3;4].

Деструктивні трансформації виробничих територій притаманні індустріальному району міста Умань. У зарубіжній науковій літературі вживають декілька термінів для означення таких територій: brownfield (пер. з англ. «коричнєве поле»), abandoned land (пер. з англ. «закинута земля») та інші Браундфілди поширені на територіях колишніх м'ясокомбінату (провул. Леваневського, 4), плодоконсервного заводу (вул. Дерев'янка, 3). Вони займають значні площі, мають підведені комунікації, зручне транспортне розташування, цікаві артефакти, проте не використовуються. Вбачаємо як один зі шляхів ревіталізації промислових підприємств використовувати територію браундфілдів для нестандартних форм відпочинку або заходів, які з різних причин не можна проводити в центральній частині міста (екстремальні види спорту, нестандартні форми відпочинку, сучасне мистецтво, кустарне креативне виробництво).

Отже, постіндустріальна зміна господарства міста Умань все ще не досягла належних масштабів. Для ревіталізації промислових зон міста Умані Черкаської області варто використати європейський та вітчизняний досвід. Визначальним кроком у реалізації цього завдання мають стати комплексна інвентаризація виробничих територій і нерухомості міста та розроблення перспективної програми їх функційної трансформації на засадах постіндустріалізму. Йдеться про збалансовану трансформацію виробничих територій міста, які б у перспективі набули креативної та інноваційно-виробничої функцій, що оптимально поєднувалися б з рекреаційно-оздоровчою, освітньою та культурно-мистецькою функціями.

Проведене дослідження не претендує на повне висвітлення проблеми. Подальшого вивчення потребують питання реабілітації міського простору.

Список використаних джерел:

1. Бикова М.Д. *Історико-географічні особливості формування та трансформації промислових зон Києва* / М.Д. Бикова. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Географічні науки. – Херсон, – 2017. – Вип.6. С.8-15.
2. Мезенцев К.В., Денисенко О.О. *Міста в постсоціалістичному просторі: підходи до концептуалізації та місце в урбаністичному дискурсі* / К.В. Мезенцев, О.О. Денисенко. Український географічний журнал. – Київ, 2018. – №4 (104). С. 16-25.

3. Уманський м'ясокомбінат. Уманський маслозавод. Уманська продбаза. Уманський оптико-механічний завод. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://\(youcontrol.com.ua\)](http://youcontrol.com.ua) (дата звернення: 03.10. 2021).

4. Головне управління статистики у Черкаській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ck.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 06.10. 2021).

УДК 911.3: 338.4 (477.83)

ПРОСТОРОВО-ЧАСОВІ ЗМІНИ КОНЦЕНТРАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В.С. Грицевич, І.В. Ванда

gvsmg@ukr.net, iryna.vanda@lnu.edu.ua

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

Львівська суспільно-географічна школа має значні напрацювання у тематиці сільського господарювання регіону, проте динамічність господарської діяльності визначає актуальність дослідження. Мета дослідження – виявити особливості просторово-часових змін виробництва продукції сільського господарства районів Львівської області, застосовуючи загальнонаукові методи (традиційні – географічний аналіз і синтез, модерні – математичні [5, с. 268–271], зокрема ентропійної міри [4, с. 97–104]). Інформаційна база дослідження – матеріали Головного управління статистики у Львівській області [1].

У суспільно-географічній науці розроблено чимало різновидів ентропійного аналізу досліджуваного територіального об'єкта. Ентропійний аналіз належить до математичних методів, який успішно застосовують суспільні географи. В цьому дослідженні використаний варіант ентропійного аналізу, пов'язаний з оцінюванням концентрації (деконцентрації) досліджуваного явища.

Якщо певний економічний ресурс просторово розподілений між M територіальними елементами і на кожному i -му елементі має обсяг n_i , то ентропійна міра такого розподілу обчислюється за формулою Шеннона: $H = -\sum_{i=1}^M p_i \log_2 p_i$, де ймовірності $p_i = \frac{n_i}{N}$, а $N = \sum_{i=1}^M n_i$ – загальний обсяг ресурсу [4, с. 99].

Львівська область має виразне переважання промисловості та сфери послуг у структурі валової доданої вартості (сільське господарство формує лише 9,1% (2019)). Сільське, лісове і рибне господарство – це єдиний з основних видів реального сектору економіки, який у 2011–2019 рр. не зменшив виробництва порівняно з початковим роком. Особливістю регіону є надзвичайно малі обсяги виробництва продукції у гірських районах – Турківському і Сколівському (частка від обласного значення 0,0–0,2%), що визначається відносно несприятливими умовами для агрогосподарювання.

Динаміку ентропійної міри концентрації вартості виробництва продукції сільського господарства за адміністративними районами області (у адміністративних межах, діючих до 1 січня 2021 р.) демонструє рис. 1.

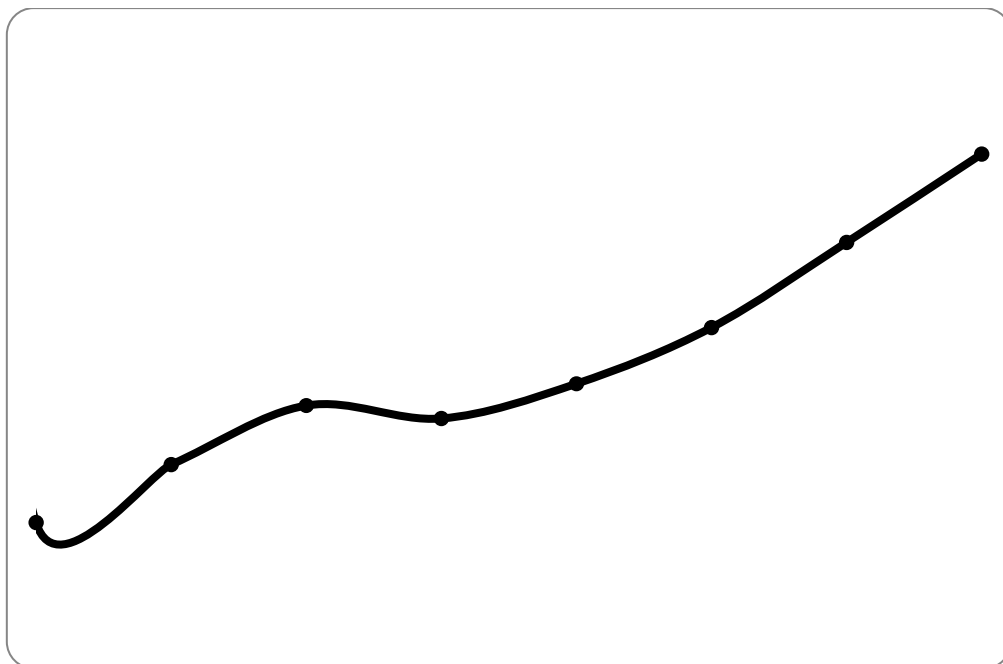

Рис. 1. Динаміка ентропійної міри концентрації вартості продукції сільського господарства Львівської області

Специфікою цієї міри є те, що її високі значення вказують на зменшення концентрації, а низькі значення – на підвищення концентрації досліджуваного показника. Отже, на графіку бачимо три періоди динаміки. З 2012 по 2014 роки рівномірне зростання ентропії, тобто зменшення концентрації сільськогосподарського виробництва. Райони області – невеликі виробники сільськогосподарської продукції (до 3,0%) нарощували виробництво продукції (крім Яворівського району), на відміну від районів – значних виробників сільськогосподарської продукції (крім Сокальського і Самбірського районів).

У 2015 р. мало місце короткочасне невелике підвищення концентрації сільськогосподарської продукції. Загалом в Україні це був рік з посушливими погодними умовами; за період спостережень 1891–2018 рр. середньорічна температура становила 10,1°C, і була вищою лише у 2007 р. [3], що зумовило спад сільськогосподарського виробництва майже в усіх регіонах держави [2]. У Львівській області за досліджуваний період тільки у 2015 р. було зниження до попереднього року (97,0%). При цьому спостерігалася значна просторова диференціація індексу сільськогосподарської продукції: прикарпатські (Стрийський, Дрогобицький, Старосамбірський) і окремі прильвівські райони (Жовківський, Городоцький) наростили виробництво, тоді як у інших валове виробництво сільського господарства зменшилося.

У 2016–2019 рр. спостерігається впевнене вирівнювання виробництва сільськогосподарської продукції. Відзначимо зменшення частки Стрийського району у загальнообласному виробництві продукції сільського господарства (з

11,6 до 7,4%), нарощення виробництва у Сокальському і Золочівському районах, які зараз займають лідируючі позиції (10,4 та 8,6% відповідно).

Протягом періоду 2012–2019 рр. загалом виробництво продукції сільського господарства Львівської області характеризується деконцентрацією. Динаміка ентропійної міри концентрації збігається з тенденцією динаміки обсягу продукції сільського господарства усіх категорій господарств регіону. Підвищення концентрації продукції сільського господарства у період несприятливих погодних умов свідчить про відмінні умови районів для адаптації галузі до зміни клімату, визначає напрямки подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Головне управління статистики у Львівській області: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>.
2. Індекс сільськогосподарської продукції 2010–2020 / Державна служба статистики України: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/sg/isg_rik/isg_rik_20_ue.xls.
3. Клімат: рекорди / Український гідрометеорологічний центр: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://meteo.gov.ua/pic/tem_records.png
4. Шаблій О.І. Математичні методи у соціально-економічній географії / О. І. Шаблій. – Львів: Світ, 1994. – 304 с.
5. Шаблій О.І. Основи суспільної географії: підручн. для студентів вищих навчальних закладів / О.І. Шаблій. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – 296 с.

УДК 911.3:338.47(477.82-72)

ТРАНСПОРТНА МЕРЕЖА РАТНІВСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ ТГ ЯК СКЛАДОВА ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕГІОНУ

І.В. Єрко¹, Н.В. Мельник², Р.Є. Качаровський¹

ierko@i.ua, Nadezda_chyr@i.ua, romankacharovsky@ukr.net

¹*Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна*

²*ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, Україна*

Держава, здійснюючи трансформацію адміністративно-територіального устрою на місцях, об'єднуючи ради різного рівня в територіальні громади (ТГ), при цьому враховуючи їх географічні, історичні та соціально-економічні особливості, сприяє розвитку об'єднань (завдяки передачі владних повноважень, майнових та земельних ресурсів, фінансового забезпечення). Проте одночасно громади отримали у спадок ряд проблем, вирішення яких змушує шукати шляхи додаткових доходів у різних галузях господарювання, що стосується й туризму, що прогресивно розвивається. Потужний розвиток туристично-рекреаційних ресурсів та інфраструктурних об'єктів, зокрема транспортної мережі територій, дозволить покращити функціонування туристичної мережі ТГ.

Згідно Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» у Волинській області є 54 громади, зокрема й Ратнівська селищна (входить до складу Ковельського району, утвореного постановою ВР України від 17.07.2020 р. «Про утворення та ліквідацію районів») [1], яка сформована 25.10.2020 р. шляхом об'єднання селищної (смт Ратне) та семи сільських рад (23 села: сс. Береза, Броди, Вижично, Височне, Витень, Гірники, Годинь, Долина, Доманове, Жиричі, Запоківне, Здомишель, Комарове, Конище, Кортеліси, Косиці, Краска, Млинове, Прохід, Сільце, Сільця-Млинівські, Старостине, Шменьки). Її площа – 486,7 км², населення – 22 454 ос. (міське – 9 483 ос., сільське – 12 717 ос.). Центр громади – смт Ратне [1; 3–5].

Важливим елементом туристичної інфраструктури є транспортна мережа, саме завдяки досить розгалуженій мережі транспортних шляхів вдається підвищити потік туристів до досить туристично привабливих об'єктів краю.

За даними Служби автомобільних доріг у Волинській області територією Ратнівської ТГ проходять автошляхи державного (міжнародна та територіальні) та місцевого значення, а саме: міжнародна траса **М-19** (Доманове (на Брест)–Ковель–Чернівці–Тереблече (на Бухарест)); територіальні **Т-03-04** ((М-19)–Доманове–Самари–Залухів–Мала Глуша–(Т-03-08)–Невір–Ветли–(Р-14) та **Т-03-08** (Любомль–Дубечне–Здомишель–Ратне–Камінь–Каширський–Любешів–(Р-14)) [2–4]; місцевого значення є: обласні: **О 031273** (КПП «Самари»–Язавні–Теребовичі–Підлужне–Гірники–(М-19)–Жиричі–Тур–КПП "Тур") і **О 031277** (Ратне–Комарове–Конище–(М-19)) та районні: **С 031 202** (Сільця Млинівські–(М-19)), **С 031207** (Витень–Вишеньки), **С 031210** (Вишеньки–Височне–Береза–Хлібове), **С 031211** (Дуби–Височне), **С 031212** (Годинь–(Т-03-04)), **С 031216** (Великий Острів–Вижичне), **С 031219** (Жиричі–Здомишель), **С 031222** (Долина–Млинове Порохно), **С 031224** ((М-19)–Сільце), **С 031240** (Кортеліси–Запоківне), **С 031242** ((Т-03-04)–Доманове), **С 031243** ((М-19)–Старостине–Прохід) [2–5]. Стратегічне значення відграє наявність автомобільного пункту перетину на українсько-білоруському кордоні «Доманове–Макрани» [4-5].

Залізничне сполучення в самій громаді відсутнє, проте найближча станція знаходиться поряд у Заболоттівській селищній ТГ (смт Заболоття) на залізничній гілці сполученням Ковель (Україна)–Брест (Білорусь), а повітряне – відсутнє. Переміщення туристів з екскурсійною метою (річкові прогулянки вихідного дня) водними шляхами можливе по р. Прип'ять. Транспортна мережа забезпечена АЗС та СТО у смт Ратне [2; 4–5].

Отже, Ратнівська ТГ має достатньо розвинуту мережу автомобільних шляхів, проте відсутність прямого залізничного та повітряного сполучення зменшує туристичне навантаження. Водна артерія є придатною для прогулянкових та відпочинкових спортивно-оздоровчих маршрутів, а не для транспортних перевезень. Першочерговими завданнями розвитку транспорту ТГ є: капітальний ремонт автодоріг місцевого значення (за європейськими стандартами); збільшення пропускної потужності територіальних автодоріг; забезпечення постійного автобусного сполучення з населеними пунктами громади для доїзду туристів; розширення та модернізація мережі закладів харчування (забезпечивши їх громадськими вбиральнями та місцями для

самообслуговування осіб з інвалідністю); покращення мережі вуличної торгівлі вздовж автомобільних доріг, збільшення кількості закладів тимчасового розміщення (агросадиби) тощо.

Висновки. Для прогресивного розвитку туризму громади вагомим є стан існуючої транспортної мережі, адже завдяки сформованому та нормально функціонуючому елементу туристичної інфраструктури зростає потік подорожуючих, що дозволяє забезпечити наповнення місцевого бюджету, зайнятість трудових ресурсів та соціально-економічний добробут громади.

Список використаних джерел

1. Децентралізація влади URL: <http://decentralization.gov.ua/region/item>.
2. Качаровський Р. Є., Єрко І. В., Чир Н. В., Антипюк О. В. Транспортна мережа прикордонних об'єднаних територіальних громад Волинської області як важливий елемент туристичної інфраструктури. Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: – Переяслав, 2019. В. 51. С. 15-17.
3. Ковельська районна державна адміністрація URL: <http://koveladm.gov.ua/>
4. Ратнівська селищна об'єднана громада URL: <https://ratnesel.gov.ua>
5. Чир Н. В., Качаровський Р. Є. Дослідження питання туристично-рекреаційного потенціалу Ратнівського району Волинської області. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Географія». 2017. № 3(68)/4(69)/2017. С. 113–117. DOI: 10.17721/1728-2721.2017.68.21.

УДК 911.3

ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Л.В. Ключко

ludmila.klychko@karazin.ua

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Питання регіонального розвитку особливо загострилися в Україні в наш час через низку зовнішніх та внутрішніх проблем.

Намагання інтегруватися до ЄС потребує зміни пріоритетів, прийняття низки законопроектів для перебудови структури економіки, покращення інвестиційної політики, зміни поглядів керівництва держави на земельну реформу, функціонування малого та середнього бізнесу тощо [1, 2, 3, 5, 7, 9]. Це вимагає від держави підготовки фахівців, готових для реалізації таких завдань з врахуванням нових трендів та запитів суспільства. Серед фахівців в цьому напрямку важливим є підготовка в рамках освітньо-професійної програми «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, де системна підготовка, спрямована на формування теоретичних знань та практичних навичок для вирішення саме цих завдань. Це досягається за рахунок компетентнісного та проблемно-орієнтованого підходів у навчанні та

проблемного, дослідницького та частково-пошукового методів навчання, що сприяє посиленій практичній підготовці, оволодінню загальних та фахових компетенцій. Так, серед ключових інтегральних компетентностей зазначеної освітньо-професійної програми є здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійній діяльності предметної області географічних наук із застосуванням сучасних теорій і методів дослідження антропогенних і природних об'єктів та процесів із застосуванням комплексу міждисциплінарних даних та за умовами недостатності інформації [4, с. 6]. Серед фахових компетенцій освітньо-професійної програми «Економічна, соціальна географія та регіональних розвиток» можна назвати здатність застосовувати географічні інформаційні технології з метою вирішення практичних та експериментальних завдань у галузі географії та регіонального розвитку; проводити дослідження регіонального розвитку та різних аспектів територіальної організації суспільства; здатність до системного географічного мислення та ін. [4, с. 7].

Формування інтегральних, загальних та фахових компетентностей забезпечує формування наступних програмних результатів: пояснювати особливості організації географічного простору; аналізувати географічний потенціал території; застосовувати інформаційні технології, картографічні та геоінформаційні моделі в галузі географічних наук; аналізувати склад та будову природних та соціосфер на різних просторово-часових масштабах; знати цілі сталого розвитку й можливості своєї професійної сфери для їх досягнення, в тому числі в Україні; мати базові уявлення про концепції територіальних структур; аналізувати різні аспекти територіальної організації життєдіяльності суспільства; проводити аналіз регіонального розвитку та давати оцінку регіонального потенціалу тощо [4, с. 7, 8]. Цикл дисциплін сформований у відповідності до стандарту вищої освіти за спеціальністю 106 «Географія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [8] з метою формування зазначених компетентностей та досягнення програмних результатів. Серед обов'язкових компонентів освітньої програми можна назвати наступні навчальні дисципліни: «Політична географія з основами геоглобалістики», «Урбаністична географія», «Основи суспільно-географічного моделювання», «Статистичні методи і обробка геоінформації», «Регіональна економічна і соціальна географія», «Основи суспільної географії», «Регіональний розвиток та планування територій», «Географія населення та розселення», «Інформатика з основами геоінформатики» [4].

Серед вибірових компонентів освітньої програми студентам пропонуються наступні дисципліни: «Регіонознавство», «Суспільно-географічне районування України», «Суспільно-географічна регіоналістика України», «Регіональна політика стійкого розвитку», «Основи стійкого розвитку регіону», «Регіональні проблеми стійкого розвитку», «Географія зовнішньоекономічної діяльності України», «Зовнішньоекономічні зв'язки України», «Географічні інформаційні системи», «Економічна і соціальна географія України з основами регіоналістики», «Територіальний менеджмент», «Економічна і соціальна географія України», «Регіони та країни світу» «Історія

урбанізації та основи урбаністичної географії», «Міста світу», «Географічні основи регіонального розвитку», «Основи наукових суспільно-географічних досліджень», «Вступ до регіоналістики та країнознавства», «Регіональна економіка» та ін. [4].

Відмінністю зазначеної освітньої програми є її глибока практична підготовка, що важливо для формування практичних навичок. Це досягається як за рахунок навчальних дисциплін, так і за рахунок навчальних та виробничих практик. Так, на 1 курсі навчальним планом освітньої програми «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток» передбачена навчальна природничо-наукова практика, на другому – навчальна професійно-орієнтована практика. На третьому-четвертому курсах студенти проходять виробничу практику та за вибором педагогічну практику або практику з регіонального розвитку у відповідних закладах, організаціях, установах. Це дозволяє безпосередньо ознайомитися з особливостями роботи подібних організацій та закладів, проблемами та завданнями, пов'язаних з регіональним розвитком, що вирішуються спеціалістами цих організацій тощо. Подібний досвід дозволяє випускникам зазначеної освітньої програми після закінчення ЗВО вдало працевлаштуватися за фахом, маючи позитивний досвід роботи у цій сфері.

Із досвіду організації та проведення навчальної професійно-орієнтованої практики для студентів 2 курсу у 2020-2021 навчальному році слід зазначити, що формат проведення практики був змішаний, що обумовлено обмежувальними карантинними заходами. Метою навчальної професійно-орієнтованої практики є закріплення й поглиблення теоретичних і практичних знань, одержаних під час аудиторних занять у процесі вивчення загально-географічних дисциплін, формування навичок збору географічної інформації під час польових досліджень, умінь її камеральної обробки, узагальнення результатів досліджень, на основі вивчення особливостей природи, розселення населення, господарства (промислових, сільськогосподарських, транспортних, соціальних та інших об'єктів), об'єктів природно-заповідного фонду, об'єктів рекреації і туризму окремих регіонів України [6, с. 3]. Основними завданнями навчальної професійно-орієнтованої практики є ознайомлення з особливостями природи, характером ландшафтів, особливостями планування окремих населених пунктів, результатами господарської діяльності людини, особливостями поточної екологічної ситуації, об'єктами рекреації і туризму, окремими промисловими підприємствами, транспортними вузлами за маршрутом практики, виявлення їх впливу на розвиток господарства певної території; оволодіння польовими методами збору та обробки інформації, методами суспільно-географічного аналізу зібраної інформації; складання економіко-географічної характеристики обраних територій [6, с. 3].

Під час практики відбулися чотири навчальні виїзди до районів Харківської області (Балаклійський, Богодухівський, Краснокутський, Печенізький, Харківський, Чугуївський). Серед досліджених підприємств були відібрані промислові такі як «Балцем», «Фінпрофіль», сільськогосподарські – СТОВ «Гусарівське», об'єкти інфраструктури – аеродром «Коротич»,

туристичні об'єкти та рекреаційні зони – Палацово-парковий комплекс «Шарівка», Палацово-парковий комплекс «Наталієвка» «Співочі тераси», Пархомівський художній музей, Краснокутський дендропарк, Кицівська пустеля, Музей авіатехніки, Містечко атомників, Страусина ферма, Печенізьське водосховище, Есхарівська гребля та ін. Це дозволило дослідити передумови, визначити особливості та проблеми соціально-економічного та демографічного розвитку досліджуваних районів Харківської області, окреслити перспективи та точки росту територій дослідження задля пошуку шляхів для підвищення їхньої конкурентоспроможності.

Отже, для України в сучасних політичних та соціально-економічних умовах є вкрай важливими питання регіонального розвитку. Для вирішення питань комплексного розвитку регіонів є важливим підготовка фахівців з регіонального розвитку. Саме освітньо-професійна програма «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток» забезпечить високоякісну підготовку спеціалістів у даній галузі, які володітимуть теоретичними та практичними знаннями, методикою суспільно-географічного дослідження територій, комплексними знаннями з розвитку природи, господарства, інфраструктури, туризму, рекреації, планування населених пунктів та розвитку територій.

Список використаних джерел:

1. Земельна реформа / Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України рядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostantnya/zemelna-reforma>;
2. Історія становлення відносин України – ЄС / Офіційний сайт Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/m/istoriya-stanovlennya-vidnosin-ukraina-es>;
3. На порозі ринку землі: наслідки, чинні договори оренди, інвентаризація, геопросторові дані, демінізація та планування територій / 1 жовтня 2020 // *AgroPolit.com* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/3ECTZkG>;
4. Освітньо-професійна програма «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток» / Офіційний сайт факультету геології, географії, рекреації і туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/3mChLab>;
5. Потіха А. Україна – ЄС: підсумки засідання Ради асоціації та перспективи внесення змін до Угоди про асоціацію / А. Потіха // Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/2ZMuUUZ>;
6. Робоча програма навчальної професійно-орієнтованої практики / офіційний сайт кафедри соціально-економічної географії і регіонаознавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/3ETsZO3>;
7. Секторальна інтеграція України до ЄС: передумови, перспективи, виклики / Київ: Центр Разумкова, вид. «Заповіт», 2020. – 100 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr.pdf;
8. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 10 – «Природничі науки», спеціальність 106 – Географія» від 16.06.2020 р. № 805 / Видання офіційне // Київ: Міністерство освіти і науки України, 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty/2020/07/10/106_Neohrafiya%20bakalavry.pdf;
9. Україна приєдналася до програми ЄС «Креативна Європа» (2021-2027)/ 12.10.2021/ Євроінтеграційний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/node/4246>.

ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСТВА ХОРОЛЬСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ЛУБЕНСЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Л.В. Ключко, А.Ю. Терентьєва

ludmila.klychko@karazin.ua, terentieva.alina19@gmail.com

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

На сьогоднішній день практично всі країни світу та Україна в тому числі беруть безпосередню участь у міжнародному поділі праці. Відповідно, це впливає на загальний економічний та господарський розвиток, торгівельні відносини з іншими територіями тощо. На розвиток господарства впливають різні фактори. До них можемо віднести наявність певних видів природних ресурсів, особливості економіко-географічного положення території, рівень забезпеченості трудовими ресурсами та їх кваліфікація та ін. Важливим є формування та розвиток господарства на низових ланках – на рівні територіальних громад, продукція якого може забезпечувати потреби як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Цікавим є господарський потенціал утвореної Хорольської міської територіальної громади Лубенського району Полтавської області, до складу якої увійшли 20 об'єднаних рад. Площа об'єднаної територіальної громади становить 1062,4 км², чисельність населення – 32191 особа [5]. Найбільш розвинутими є промислова та сільськогосподарська сфери громади.

Провідними промисловими підприємствами громади є ПрАТ Хорольський механізований завод, ТОВ Хорольський молочний завод дитячих продуктів харчування, ТОВ «Жадана» Харчосмакова фабрика, ПП Хорольська механізована пекарня. Найбільша питома вага підприємств харчової промисловості.

ПрАТ Хорольський механізований завод займається виробництвом машин і устаткування для виготовлення харчових продуктів і напоїв, переробкою тютюну та виробництвом машин і устаткування для сільського та лісового господарства. Підприємство пропонує широкий асортимент продукції для сільського господарства та харчової промисловості:

- для зберігання та очищення зерна (Секційний бункер марки БС, Бункер розбірний БР-2х2 призначений для зберігання 3-5 добового запасу сухого корму, завальна яма, Сепаратор зерноочищувальний моделі БСХ-500, Сепаратор зерноочищувальний моделі БСХ-400 та інші);
- для виробництва комбікормів (Блок дозуючих бункерів-4, установка введення рідких компонентів марки БРД);
- для виробництва круп (Верстати вальцедекові марки СВДУ-6, верстати вальцедекові марок СГР-400 і СГР-600, СГР-600М, машина мийна марки КВД-1);

- для виробництва борошна (Деташер марки ДТХ, машина сортувальна марки МСХ, Сепаратори марки АСХ, камера аспіраційна БСХ-200.20);
- виробництво рослинних олій (Дробарки молоткові ДМР-22, дробарки молоткові модельного ряду ДМП-7,5, ДМП-11, рушка відцентрова марки РЦ-200);
- для виробництва насіннєвих матеріалів (Конюшинотерка КТ-250, розсів фракційний марки РФХ-4, розсиви самобалансуючі марок РШХ-4.18, 4.22 та РШХ-6.16, 6.18 та інші) [1].

ПРАТ Хорольський механізований завод має партнерські відносини з різними компаніями та підприємствами як України, так країн Європи (табл. 1).

Таблиця 1. Партнери ПРАТ Хорольський механізований завод

Назва підприємства	Адреса підприємства	Офіційний сайт
АТ «Укрексімбанк»	Україна, 03150, м. Київ, вул. Горького, 127	https://www.eximb.com/
НВО «АГРО-СИО-МАШБУД»	Україна, м.Одеса, вул.Бугаївська, 46	http://www.simo.com.ua/
ІВЦ «Вектор»	Україна, м. Харків, пр. Московський, 257.	http://vektor.org.ua/
UAB «Bokštuva»	Литва, Raudondvario pl.101., Kaunas LT-47184	http://www.bokstuva.lt/
ПРАТ «Харківпродмаш»	Україна, м. Харків, ГСП, вул. Лодзинська, 7	http://www.prodmarsh.com.ua/
ТОО «Агний»	Казахстан, м.Костанай, вул.Дзержинського, 48-1	http://www.agniy.kz/
ТОВ «Укragромаш»	Україна, м. Харків	http://melagro.com.ua/
UAB «Agrosistemas»	Литва, Verslo g. 17, Kumpių k., Kauno r.	http://www.agrosistemas.lt/

ТОВ Хорольський молочний завод дитячих продуктів харчування – це підприємство, що спеціалізується на виробництві дитячого харчування та дієтичних харчових продуктів. Основною продукцією якого є: суміші сухі молочні для харчування дітей «Малютка» та «Малиш»; вода негазована призначена для приготування дитячого харчування та пиття «Малиш».

Сировина для виготовлення продукції надходить від сільськогосподарських підприємств громади та району. На підприємстві впроваджена сертифікована система менеджменту якості та безпечності харчових продуктів на відповідність вимогам міжнародних стандартів ISO 9001 та ISO 22000, котра постійно підтримується й оновлюється. Кожна одиниця продукції проходить державну санітарно-епідеміологічну експертизу в ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О.М. Марзева НАМН України» [2].

Основними напрямками для експорту продукції цього підприємства є Молдова, Туркменистан, Казахстан, Азербайджан.

Основні сільськогосподарські підприємства громади: ДП ДГ «ім. 9 січня», СВК «Перемога», СТОВ «Мусіївське», ТОВ «Оріон молоко», СВК

«Андріївське», СВК «Трубайцівське», СВК «Хильківське» та інші. Більшість із зазначених підприємств спеціалізується на вирощуванні зернових, технічних та решти культур, не віднесених до інших класів рослинництва.

Особливої уваги заслуговує Дослідне господарство «ім. 9 січня» Інституту свинарства і агропромислового виробництва Національної академії аграрних наук України, яке було створене у 1960 році з метою організаційно-господарського забезпечення умов для проведення виробничої перевірки і впровадження наукових розробок у виробництво та іншої господарської діяльності. Господарство має у користуванні 7772,6 га сільськогосподарських угідь, у тому числі 6907,6 га ріллі. У господарстві утримується 2534 голів великої рогатої худоби, з них 600 корів, 1561 голів. свиней, у тому числі 100 основних свиноматок, 156 голів овець [3].

Основними видами діяльності господарства є вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур, розведення свиней та виробництво готових кормів для тварин, що утримуються на фермі.

Дослідне господарство має статут племінного репродуктора з розведення свиней великої білої породи. Наукові впровадження виробничих процесів дають змогу забезпечити подальший приріст показників галузі тваринництва.

До фермерських господарств відносяться ХМТГ: «Агростарт» (с. Ковалі), «Заїченкове» (с. Єньки), «Зоря» (м. Хорол), «Урожай» (с. Березняки), «Хліб» (с. Хвощівка) та інші. Господарства переважно орієнтовані на місцевий ринок і забезпечують його зерною та олійною продукцією. Більш розвинуті фермерські господарства такі як «Агростарт», «Хліб» та «Урожай» співпрацюють з ТОВ СП «НІБУЛОН», що займається прийманням, зберіганням і відвантаженням зернових та олійних культур по всій території України та за її межами. «НІБУЛОН» працює за принципом надання послуг безпосередньо виробникам сільськогосподарської продукції, тому елеваторні комплекси та перевантажувальні термінали максимально наближені до сільгосптоваровиробників [4].

Отже, аналіз господарського потенціалу Хорольської міської територіальної громади показав, що до її складу входять великі промислові підприємства та сільськогосподарські господарства. Господарський комплекс орієнтований на виробництво харчової, машинобудівної продукції, а також на вирощування зернових, олійних культур та великої рогатої худоби. Спеціалізація громади є перспективною та потребує подальшого розвитку та вдосконалення, що в майбутньому забезпечить економічне зростання та стабільність для громади.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Хорольського механічного заводу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mehzavod.com.ua/ua/catalog/>;
2. Офіційний сайт Хорольського заводу дитячих продуктів харчування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/3w6DzxG>;
3. Офіційний сайт Інституту свинарства і агропромислового виробництва Національної академії аграрних наук України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svinarstvo.com/index.php/ua/doslidni-gospodarstva/72-dg-9sichnq>;

4. Офіційний сайт ТОВ СП «Нібулон» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nibulon.com/data/pro-kompaniyu/zberigannya-dorobka-ta-perevalka-zerna-torgovelnadiyalnist.html>;

5. Хорольська територіальна громада / Портал «Децентралізація» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/newgromada/4454>.

УДК 911.3

СЕКТОРАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ У СВІТІ

П.О. Кобилін

kobilin333@gmail.com

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Невід’ємною складовою сучасних глобалізаційних процесів у світі стають транснаціональні корпорації (ТНК). Масштаби їх діяльності стають настільки великими, що їх обсяги річних доходів перевищують ВВП багатьох країн світу [2]. Присутність ТНК в окремих країнах світу сприяє збільшенню обсягів інвестицій, надходжень до державного бюджету, формування нових робочих місць. Діяльність ТНК в сучасному світі диверсифікована, вони надають товари і послуги у багатьох сферах економіки світу. Метою даної публікації буде з’ясувати, в яких секторах найбільше / найменше працює ТНК.

Для з’ясування поставленої мети нами було використано дані рейтингу Fortune Global 500. Американський журнал Fortune щорічно публікує дані стосовно обсягів доходів, прибутку, ринкової вартості та інших показників 500 найбільших компаній світу [1]. В рейтингу можливо застосувати фільтри по країнах базування, секторах та інших параметрах. В даному випадку ми обрали розподіл компаній за секторами.

Застосувавши цей фільтр, нами було виділено 20 секторів економіки, в яких діють ТНК та визначено компанії, які функціонують у певному секторі та розраховано сумарний обсяг доходу компаній по цим секторам. Це дозволило виділити сектори, в яких характерні найбільша кількість ТНК та обсяги доходів. Побудовані діаграми (рис. 1) свідчать, що питома вага певного сектору економіки за кількістю транснаціональних корпорацій та обсягами сумарних доходів відрізняються. Так, на першому місці знаходиться фінансовий сектор. Це очевидно, оскільки цей сектор включає банки, страхові послуги, ці установи концентрують велику кількість капіталу. Друге місце посідає енергетика, оскільки ця галузь є базовою для решти секторів економіки. Технології та охорона здоров’я поділяють 3-ю та 4-ю сходинки, оскільки ці сфери відповідають за здоров’я людей та інноваційні технології (сучасна діджиталізація проникає майже в усі сфери життя). Велика кількість ТНК

функціонує у промисловості, оптовій та роздрібній торгівлі. Ці сфери здійснюють виробництво товарів та їх доведення до споживачів. Дещо менші показники у виробництві побутових товарів, хімічної промисловості, що можна пояснити більш другорядним значенням для суспільства цих галузей.

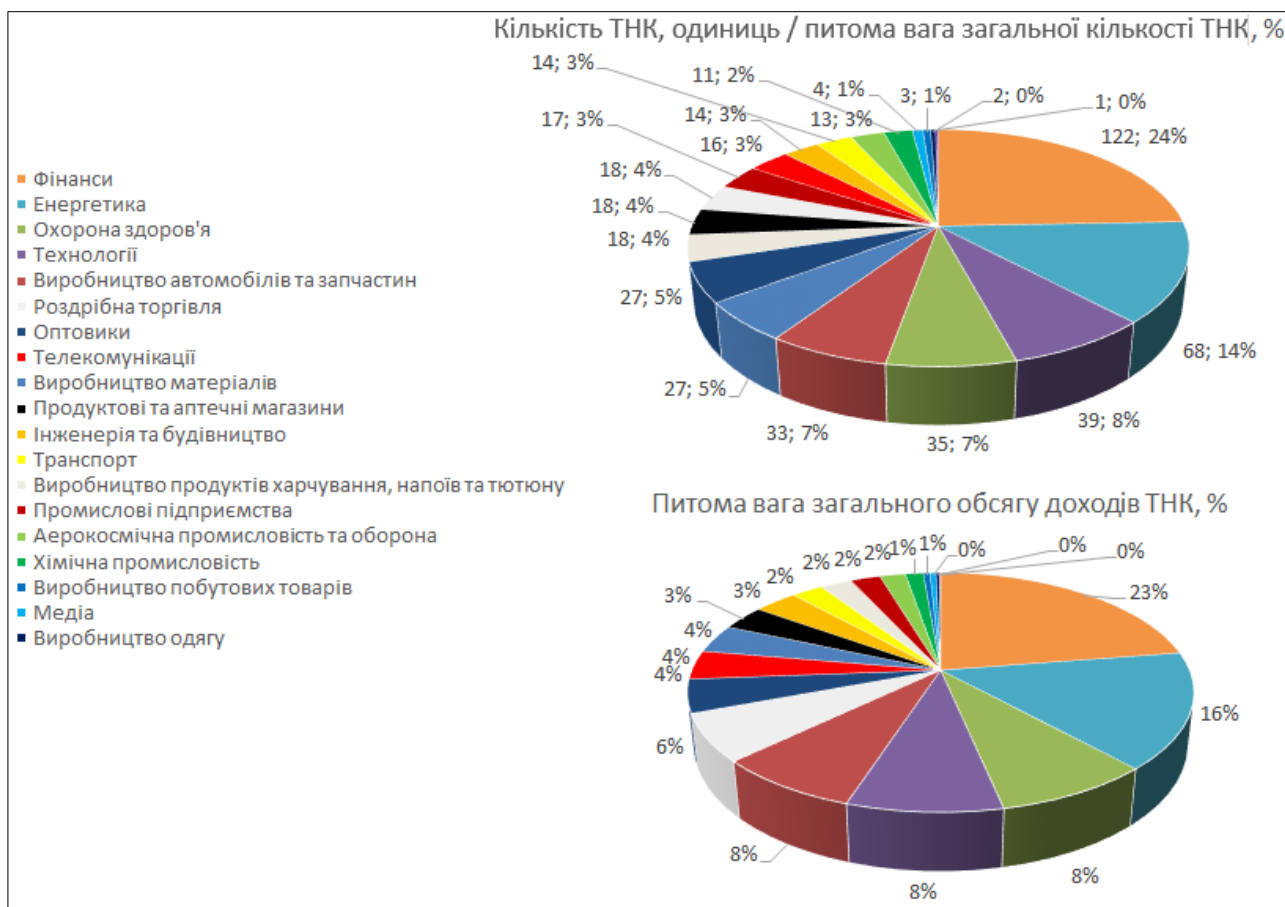

Рис. 1. Питома вага загального обсягу доходів ТНК та їх кількості у розрізі секторів економіки (побудовано автором за даними [Fortune])

Таким чином, транснаціональні корпорації функціонують у різних галузях економіки. Найбільша їх кількість та обсяги доходів притаманна для таких секторів економіки як фінанси, енергетика, технології, охорона здоров'я, виробництво автомобілів та запчастин, найменша – для аерокосмічної, оборонної, хімічної промисловості, медіа, виробництва побутових товарів, одягу і послуг бізнесу. Такий розподіл пояснюється рівнем значущості для суспільства тих чи інших галузей економіки. У подальших дослідженнях можливо проаналізувати співвідношення країн базування ТНК із секторами економіки з метою визначення спеціалізації країн та зрозуміти, які сектори економіки приваблюють ТНК в Україні.

Список використаних джерел

1. *Fortune Global 500 2021*. Режим доступу: <https://fortune.com/global500>
2. Roberts, S. *World Economy* / S. Roberts // *Encyclopedia of Human Geography* (Edited by Barney Warf). – London, SAGE Publications Ltd., 2006. – 640 p. – P. 541-544.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ У ГРОМАДАХ ТА НОВОСТВОРЕНИХ РАЙОНАХ В УКРАЇНІ

В.С. Козак, Ю.І. Кандиба

vladkozak1903@gmail.com, kand77@ukr.net

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Актуальність даної теми полягає в динамічності соціально-економічних процесів на місцевому та загальнонаціональному рівня, які відіграють безпрецедентну роль у розвитку громад і районів. На основі їх аналізу можна виявити наявні проблеми регіонального розвитку.

Мета дослідження – проаналізувати, як відобразяться нові економічні реалії (система оподаткування, енергетична криза, відкриття ринку землі, наявна інфраструктура тощо) на соціально-економічному розвитку новоутворених об'єднаних територіальних громад та районів в Україні.

В Україні наразі відбувається процес децентралізації, тому варто виявити позитивні і негативні сторони цього реформування, спираючись на останні події в Україні та світі загалом. В Україні створено 136 нових адміністративних районів замість 490 колишніх. Влада запевняє, що новий адміністративно-територіальний устрій, систематика якого запозичена в європейських країн, має покращити економічне становище самих районів та підвищити рівень життя громадян, зробити доступними державні послуги, при цьому скорочуючи штат державних установ та їх кількість загалом.

Колишні радянські райони не відповідали вимогам сьогодення, адже при сучасній кризовій демографічній ситуації у переважній більшості районів було не вигідно утримувати місцевий адміністративний апарат. Нові райони стали, по суті, проміжною ланкою між громадою і обласним рівнем влади.

В європейських країнах децентралізація була позитивним явищем, бо держава в цілому досягла певного рівня розвитку в цілому, і надання більшої самостійності «на місцях» стало завершальним кроком, який допоміг удосконалити і покращити становище кожної адміністративно-територіальної одиниці, вирішивши ті проблеми, про які в столиці чи навіть в області, могли не знати. У випадку з Україною це більше схоже на те, що офіційний Київ визнає свою безпорадність і основну частину роботи передає на місця: «Ми вам дамо самостійність і джерела надходжень до місцевих бюджетів, а далі розбирайтесь самі». Загалом ідея навіть в такому контексті непогана. Проте в умовах сьогодення немає гарантій, що надходження до місцевих бюджетів зможуть покрити навіть необхідні витрати.

Проте райони тепер виконують здебільшого координаційну роль. Управління на та місцевий бюджет переходять до рук громад. Бюджет утворюється таким чином: громади на своїй території збирають 60% податку на

доходи фізичних осіб, 100% податку на нерухомість, 100% земельного податку тощо, а також пряму освітню субвенцію (кошти на зарплату вчителям).

Звучить все доволі перспективно, проте, що робити громадам, в яких немає ні кооперативів, ні бізнесу? Головною проблемою, на наш погляд, є те, що село вимирає. Здебільшого в селах залишились пенсіонери, а ця група населення не відзначається економічною активністю, тобто вони не будуть створювати кооперативи, які є чи не єдиним механізмом для росту економіки в селах. Відкриття ринку землі призведе до того, що землю скуплять в першу чергу ті, хто має статки чи веде аграрний бізнес, тобто нові аграрії не зможуть зайти в сільськогосподарський бізнес, адже в них не буде ні землі, ні коштів на її утримання. Не варто нівелювати негативний вплив зміни клімату, в східних областях особливо він виражений, адже 8 з 10 років класифікуються як сухі. Тобто необхідно створювати або відновлювати іригаційні системи, на це знадобляться мільйони доларів та декілька років, адже створену ще за радянських часів систему каналів потрібно відновити і розширити в цілому, а не в певних районах, до того ж ця інфраструктура була передана у власність місцевих адміністрацій, які не мають ніяких ресурсів для їхнього відновлення чи хоча б підтримання в належному стані.

Вже другий рік у світі не вщухає пандемія COVID-19, яка потягла за собою карантин, який найбільше вдарив по малому та середньому бізнесу, а крихітні державні дотації не покривають збитки бізнесменів. Якщо бізнес і пережив першу хвилю карантинних обмежень, то він не приносив доходу державі та громадам у вигляді податків.

Нова енергетична криза спричинена припиненням транзиту російського газу через Україну. Енергоносії та комунальні послуги будуть мати захмарну вартість через їх дефіцит. Це ускладнить чи навіть унеможливить утворення нових підприємств малого та середнього бізнесу, адже потребуватиме більшого капіталовкладення. А існуючому бізнесу доведеться підняти вартість вироблених товарів чи послуг, а зважаючи на низьку купівельну спроможність населення, це негативно позначиться на їхніх прибутках і, як наслідок, – розмірі сплачених податків.

Утримання та створення нової інфраструктури лягає на плечі громад. Це мільйонні витрати вже сьогодні при тому, що на створення чи заохочення нового бізнесу потрібні роки, інвестиції та кваліфіковані некорумповані кадри, які зможуть грамотно розпланувати та реалізувати економічний потенціал. До того ж, державна дотація громаді не має перевищувати 30% від її доходу, фактично, їх можна вважати покинутими напризволяще.

Звісно, в Україні є ряд еталонних громад, але вони такими стали за рахунок великого бізнесу, який зареєстрований і функціонує в їхніх межах, або які створили власні кооперативи і відроджують АПК. Проте не в кожній громаді є необхідні земельні, кадрові, інвестиційні ресурси для створення чогось нового. Тому, процес утворення громад, на нашу думку, ще не скоро буде завершеним і не виключено, що уряду доведеться переглянути механізм утворення громад на добровільній основі, і силоміць приєднувати безперспективні громади до сусідніх більш розвинених.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ВИДІВ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

О.Р. Палій

paliysashar@gmail.com

Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. К.О. Кравченко

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Сьогодні туризм залишається важливою та невід’ємною частиною людської діяльності. Це прогресивна галузь, яка змінюється та удосконалюється, приймаючи виклики споживачів та загальні світові тенденції і тренди. Крім того, останні події, що відбулись та продовжують відбуватися в Україні та світі, пов’язані із пандемією коронавірусної хвороби, в першу чергу значно вплинули на дану сферу людської діяльності. Галузь туризму перш за все мала пристосуватись до нових реалій шляхом інновацій. Саме тому важливо здійснювати постійний розвиток та переосмислення, які приносять користь не тільки туризму, але в наслідку іншим суміжним секторам. Тривалі процеси пошуку інновацій в туризмі, задля покращення уже невід’ємної частини життя населення, призводить до розгляду його граней даної сфери, що досі не були вивчені. За свою довгу історію туризм деформувався та отримував нових обрисів, видів і форм, що демонструє незмінну *актуальність* його вивчення.

В Україні дослідженням інноваційних видів туризму були присвячені роботи В. Ковешнікова, О. Ліфіренко, Н. Стукальської [5], О. Малиновської [7], О. Гарбери [10], Т. Кіндрика [3], Г. Михайліченка [4] та ін. У своїх працях вчені виділяють різні інноваційні види туризму, тому нами була розроблена узагальнена схема з урахуванням сучасних тенденцій (рис. 1).

Метою роботи є аналіз розвитку інноваційних видів туризму в Україні, їх особливості та перспективи розвитку.

Інноваційні види туризму наразі в Україні розвиваються надзвичайно активно, адже є альтернативою для туристів, які перенасичились традиційними курортними видами рекреації, а бажають здійснювати свій відпочинок по-новому. Сучасні популярні види туризму в Україні цілком відповідають загальносвітовим тенденціям, а саме: в першу чергу забезпечення туристам безпеки та акцент на природні ресурси та автентичність. Хоча досі найпопулярніший вид відпочинку серед українців пляжний, але 36,5% – віддають перевагу відпочинку на природі, 27,7% – морському, 12,3% – у горах. За даними Державного агентства розвитку туризму України найпопулярніший морський курорт – Затока, природний – Асканія-Нова, міський – Києво-Печерська Лавра та Старе місто Львова [1].

Рис. 1. Класифікації інноваційних видів туризму
(узагальнено автором за даними [5, 12])

Таким чином ми бачимо, що серед інноваційних видів туризму в Україні за останні роки найпопулярнішим став *екотуризм*. Лідером в даній сфері за останні роки стала Херсонська область, адже володіє такими ресурсами як біосферний заповідник «Асканія-Нова», заповідний острів Бірючий, острів Джарилгач, піщаний масив «Олешківські піски» та Рожеві озера, що з кожним роком стають все більше атрактивними для відвідувачів [2].

Серед інноваційних видів туризму в Україні також міжнародно відомим став *темний* туризм, а саме відвідування Чорнобильської зони відчуження. Найбільше іноземних відвідувачів здійснюють такі тури з Європи або Північної Америки [11]. На жаль, український туристичний бренд за кордоном в першу чергу славиться саме такими пропозиціями і тури до Чорнобиля є надзвичайно популярними та доступними. Та не зважаючи на негативність приводу для відвідування Прип'яті, позитивною стороною є те, що станом на 2019 рік зону відвідали понад 124 тис. туристів [8]. Однак через лісові пожежі, що стались у 2020 році, кількість відвідувачів скоротилась в більш ніж 30 разів, але це досі залишається популярним видом інноваційного туризму в Україні.

Не менш популярним видом туризму є *віртуальний*. Через пандемію коронавірусної хвороби швидким вирішенням проблеми неможливості подорожування було терміново розроблено онлайн тури відомими туристичними об'єктами України [9]. Найпопулярніші з них поділяються на категорії: музеї, храми, театри, замки та фортеці, національні парки та заповідники. Таким чином, усі бажаючі отримали можливість здійснити віртуальну подорож не покидаючи при цьому власних домівок і не ризикуючи власним здоров'ям відповідно (рис. 2).

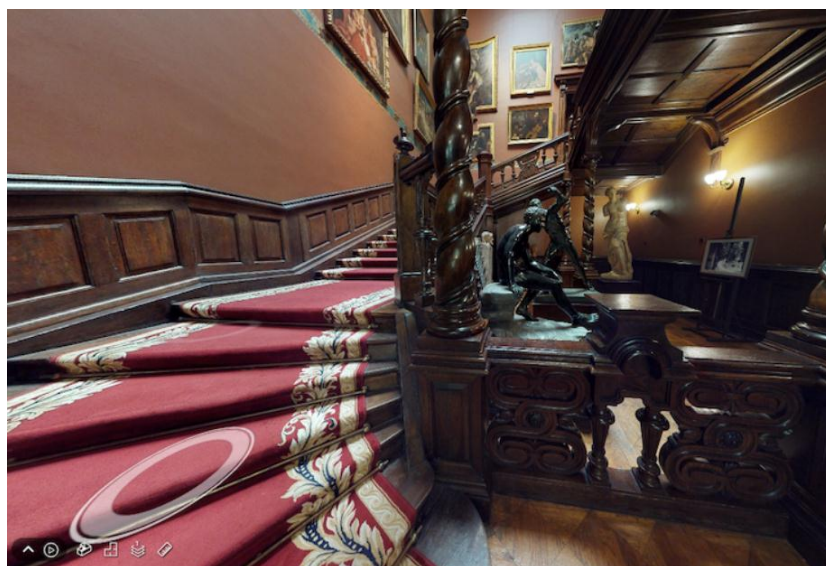

Рис. 2. Фрагмент онлайн туру «Музей Ханенків» (Київ) [9]

Таким чином, на сьогоднішній день інноваційні види туризму в Україні набирають значного розвитку: з'являються нові можливі види та варіації для здійснення туристичної діяльності; старі туристичні напрямки модернізуються та пропонують туристам нові види відпочинку. Не зважаючи на усі існуючі обмеження, туристична сфера продовжує активно відновлюватися та повертатись до попередніх показників, але уже більше пристосованою під сучасні виклики.

Список використаних джерел:

1. Державне агентство розвитку туризму України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.tourism.gov.ua/blog/mkip-ta-dart-prezentuvali-rezultati-doslidzhennya-turistichnih-nastroyiv-ukrayinciv>
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Інноваційна діяльність в туристичному господарстві України / Т.О. Кіндрик, О.М. Головінов // Матеріали конференції «Ефективні інструменти сучасних наук – 2010» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tourlib.net/statti_ukr/kindryk.htm
4. Інноваційний розвиток туристичних підприємств: напрями змін та фактори впливу/ Г. І. Михайліченко // Економіка. Управління. Інновації. – 2012. – №1 (7) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2012_1_34
5. Інноваційні види туризму / В.С. Ковешніков, О.С. Ліфіренко, Н.М. Стукальська // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 4. – С. 38-44. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_4_10
6. Інноваційні види туризму / Інвестиції: практика та досвід / Ковешніков В., Ліфіренко О., Стукальська Н. // № 4, 216. – 38 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2016/10.pdf
7. Інноваційні види туризму / О.Ю. Малиновська, А.І. Ісакова // Географія та туризм. – 2014. – Вип. 27. – С. 46-55. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2014_27_8
8. Інформаційний ресурс «ДОМ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kanal-dom.tv/uk/kak-razvivaetsya-turizm-v-zone-otchuzhdeniya-intervyu-s-direktorom-agentstva-chernobyl-tur/>

9. Інформаційний ресурс «Українська правда» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/travel/2021/01/29/243805/>
10. Основні теоретичні та практичні аспекти інноваційної діяльності в туристичному господарстві України / О. Є. Гарбера // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 23. – С. 29-31.
11. Тури до Чорнобиля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.chernobyl-tour.com/tours-to-pripyat-and-chernobyl-zone-from-uk.html>
12. Туристсько-рекреаційні ресурси світу: методичні вказівки для самостійної роботи студентів, що навчаються за спеціальністю «Економічна та соціальна географія»/ Г. О. Кулешова. – Харків, 2012. – 56 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/2Y7aLsm>

УДК 911.3

ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

В.І. Редін¹, В.А. Редіна²

STKharkov@ukr.net

¹*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна*

²*Комунальний заклад «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради, м. Харків, Україна*

Туристична індустрія – галузь, одна з найбільш залежних від зовнішніх чинників. Військові і політичні конфлікти, епідемії суттєво впливають на стан і розвиток туристсько-рекреаційного комплексу.

У 2020 році одним із основних чинників впливу на розвиток туризму виявилось розповсюдження пандемії COVID-19. Кожен 10-й чоловік на Землі працює у туристичній індустрії й забезпечує засобами для існування ще сотні мільйонів людей, тобто галузь є невід’ємною і однією з найважливіших частин світової економіки, а також одним із ключових елементів збереження природної й культурної спадщини. За словами Генерального секретаря ВТО Зураба Пололикашвили «Насправді можна сказати, що туризм сам по собі є одним із чудес світу. Ось чому так боляче бачити, як пандемія COVID-19 розоряє сектор туризму» [1].

Швидке розповсюдження коронавірусної інфекції в країнах світу дійшло й до України, де вже більше року у різних регіонах держави фіксуються спалахи захворювання, їх темпи поширення. Безумовно, це явище суттєво вплинуло на соціально-економічний стан в Україні, внесло зміни в звичайний ритм життя українців. Дані табл.1 свідчать, що в цілому по Україні спостерігається негативна тенденція щодо зменшення кількості суб’єктів туристичної діяльності у 2020 році у порівнянні з 2019 роком.

Особливо розповсюдження COVID-19 та введення карантинних обмежень вплинуло на регіони, де завжди було найбільше турагентів та туроператорів, це м. Київ і Львівська область [2, 3].

Таблиця 1. Кількість туроператорів та турагентів по окремих регіонах України (2019-2020 рр.)

Область	Кількість туроператорів та турагентів – юридичних осіб		з них			
	2019	2020	туроператори		турагенти	
			2019	2020	2019	2020
Дніпропетровська	111	109	15	15	96	94
Закарпатська	30	22	12	9	18	13
Запорізька	61	57	3	4	58	53
Івано-Франківська	31	25	8	7	23	18
Київська	51	47	6	10	45	37
Львівська	134	97	61	38	73	59
Миколаївська	21	20	3	1	18	19
Одеська	120	92	13	12	107	80
Рівненська	30	28	3	2	27	26
Харківська	86	83	8	7	78	76
Херсонська	10	8	2	1	8	7
Чернівецька	35	28	7	6	28	22
м. Київ	865	750	361	313	504	437

Статистичні дані підтверджують вплив пандемії на зменшення потоку туристів (табл.2), а відповідно і зменшення надходжень на утримання суб'єктів туристичної діяльності, що веде до їх суттєвого зменшення практично в усіх регіонах України.

Кількість туристів, обслугованих юридичними особами (туроператорами та турагентами) у 2020 році значно зменшилася у порівнянні з 2019 роком, орієнтовно на 60%. Дещо менший цей показник (50%) у фізичних осіб, які працюють у галузі туризму в Україні [2,3].

Таблиця 2. Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами по Україні

	Усього осіб		Туроператорів		Турагентів	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Юридичні особи	5236249	1957410	3096219	1412851	2140030	544559
Фізичні особи	809008	402868	-	-	809008	402868

Незважаючи на карантинні обмеження, українці продовжують подорожувати світом. Так, у 2020 році туристи України здійснили туристські подорожі майже до 100 країн світу. Найбільшою популярністю користувались курорти Єгипту, Туреччини, Болгарії. Об'єднаних Арабських Еміратів, Чорногорії.

Однозначно можна сказати одне – туризм буде існувати, незалежно від того, наскільки довго затягнеться історія з коронакризою. Головне дотримуватись усіх санітарно-епідеміологічних вимог, адже найголовніше – це здоров'я та життя людини.

Список використаних джерел:

1. Пололикашвили Зураб. Новая норма – эпоха возможностей для создания устойчивого туризма. Выступление на 112 сессии Всемирной туристской организации, 15 – 17.09.2020, Тбилиси, Грузия.

2. Головне управління статистики у Харківській області. Туризм та відпочинок в Харківській області. Туризм та відпочинок в Харківській області у 2019 році. Статистичний бюлетень. Харків, 2019, 45 с.

3. Головне управління статистики у Харківській області. Туризм та відпочинок в Харківській області. Туризм та відпочинок в Харківській області у 2020 році. Статистичний бюлетень. Харків, 2020, 31 с.

УДК 911.3

ВПЛИВ ТУРИЗМУ НА ЕКОНОМІКУ ТУРЕЧЧИНИ

А.О. Самойлова, К.А. Сімцова

samojlovaalina251@gmail.com, ksimsova282@gmail.com

Науковий керівник – к. геогр. н., доц. Ю.І. Кандиба

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Сектор туризму в Туреччині значно впливає на економічну активність своїм прямим і непрямим внеском. У той час як продаж кінцевих продуктів і послуг у секторах розміщення, транспорту та розваг являють собою прямий внесок сектора в економіку, закупівлі постачальників, що здійснюються цими секторами, нові інвестиції та державні витрати впливають на економіку побічно. Витрати людей, які працюють у цьому секторі, створюють економічний ефект «викликаного споживання».

За розрахунками Всесвітньої ради з подорожей та туризму, прямий внесок туристичного сектора у ВВП у 2015 році становить близько 5%. З урахуванням непрямих та індукованих ефектів споживання цей показник зростає до 12,9%. Частка тих, хто працює в туристичному секторі в загальній зайнятості, становить 2,3%. І якщо взяти до уваги працівників, тих, хто надає товари та послуги в цьому секторі як інвестори, уряд і постачальники, загальний внесок сектору зайнятості підвищується до 8,3%.

Туреччина, яка є іноземно-залежною країною в галузі енергетики, має структурний зовнішній дефіцит та високі потреби в іноземній валюті. Ця вимога зростає ще більше, якщо взяти до уваги обсяги простроченої заборгованості в іноземній валюті. Таким чином, туризм відіграє важливу роль у фінансуванні дефіциту іноземної валюти Туреччини [1].

Сектор туризму структурно перебуває у тісній взаємодії з багатьма іншими секторами. Розвиток готельного та ресторанного сектору істотно впливає на виробництво продуктів харчування та напоїв, послуги у сфері нерухомості, оптову торгівлю, сільське господарство та полювання, які забезпечують ресурси для цього сектору. Діяльність туристичних агентств, оптової та роздрібною торгівлі та секторів охорони здоров'я, які використовують продукти та послуги готельного та ресторанного бізнесу як ресурси, також дуже чутливі до змін у цьому секторі [2].

Для Туреччини важливо розвивати нові туристичні об'єкти та співпрацювати з туроператорами, щоб приносити користь місцевим жителям та розвивати місцеву економіку за допомогою туризму. Щоб зменшити ці витрати, Туреччині потрібно буде продовжити розвивати свої туристичні промислові об'єкти на внутрішньому ринку та підвищити свою конкурентоспроможність у майбутньому. Чим вища доступність туристичних об'єктів внутрішньої постачання, тим нижчі витрати на приховані витрати і тим вище ефект мультиплікації та додана внутрішня вартість у Туреччині.

Туреччина з різноманітним туристичним потенціалом має спроможність збільшити прибутки від міжнародного туризму до рівня Іспанії. З цією метою Туреччина повинна підтримувати внутрішні та місцеві інвестиції в туристичний сектор через його позитивні побічні ефекти та більшу віддачу в економіці. Туреччина має продовжувати відповідати туристичному попиту на товари та послуги всередині країни, щоб зберегти прибутки від туризму в країні та в місцевих громадах, щоб підсилити ефект мультиплікації або збільшити дохід від туризму в країні значення в індустрії туризму [3].

Пандемія COVID-19 була руйнівною для багатьох країн, особливо тих, які поклалися на туризм та подорожі задля економічної стабільності. У Туреччині пандемія призвела до втрати доходів на суму до 12 мільярдів доларів і зниження темпів туризму на 75% у першій половині 2020 року в порівнянні з 2019. Кількість іноземців, які відвідують Туреччину, збільшилася на 59,5 відсотка в річному обчисленні до 3,5 мільйонів у вересні 2021 року після відкриття міжнародних кордонів у більшості країн. Якщо розглядати перші дев'ять місяців року, кількість туристів зросла на 85,9 відсотка до 17,58 мільйонів [4].

Протягом цього періоду прибуття збільшилося переважно з Німеччини (до 148,6 відсотка), Ірану (до 148,4 відсотка), Росії (до 143,2 відсотка), України (до 126,9 відсотка) та Болгарії (до 5, 4 відсотки). Осінній сезон 2021 опинився для курортів Туреччини навіть краще 2019. На деяких курортах готелі розраховують продовжити роботу до грудня [5].

Отже, неможливо заперечувати той факт, що левову частку до державної скарбниці Туреччини приносить така сфера як туризм. Ця позначка близька 50% доходів країни. Туреччина – багата країна на історичні пам'ятки та природну красу. Її відвідування іноземними громадянами позитивно впливає на доходи від туризму та має велику роль у збільшенні іноземної валюти в країні. Хоч пандемія достатньо негативно вплинула на сферу туризму в Туреччині, але у країни є всі можливості покращити результати минулих років.

Список використаних джерел:

1. Економічні наслідки міжнародного туризму для економіки Туреччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mp.ra.ub.uni-muenchen.de/25197/1/MPRA_paper_25197.pdf
2. Вплив туризму на економічний розвиток Туреччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.westeastinstitute.com/wp-content/uploads/2016/07/kantarci_-_Karakaya-kocaeli-uni.pdf
3. Туризм у Туреччині – вклад сектора в економіку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/55588>
4. Наслідки пандемії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://borgenproject.org/>
5. Прибуття туристів до Туреччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tradingeconomics.com/turkey/tourist-arrivals>

УДК 358.08

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПАМ'ЯТОК ГОЛОКОСТУ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ м.КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО)

І.Г. Смирнов, Д. Цуй
smyrnov_ig@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Старовинне українське історичне місто-фортеця Кам'янець-Подільський мав різні періоди своєї історії, пов'язані з проживанням тут населення різних національностей та релігій під час кардинальних змін державних кордонів та підпорядкування українського Поділля різним владам. Тому можна говорити про “польський” Кам'янець (оскільки він був понад 300 років центром Подільського воєводства Речі Посполитої), “турецький” Кам'янець (був під османською владою в кінці XVII ст. (1672-1699 рр.), як центр Подільського пашалику - генерал-губернаторства), “вірменський” Кам'янець (ще з XIII - XIV ст. тут були створені вірменські торгівельні колонії), “єврейський” Кам'янець (євреї здавна жили і торгували біля міста - у місті їм заборонялось жити за польської влади, а пізніше – у самому Старому місті, де було споруджено декілька синагог), “литовський” Кам'янець (литовський герб “Вітіс” - вершник - присутній і нині як частина державного гербу Речі Посполитої на деяких старовинних баштах). Окремою героїчною сторінкою “українського” Кам'янця-Подільського є його перебування у статусі тимчасової останньої столиці Української Народної Республіки (а фактично – Соборної Української держави, оскільки тут працювали уряди УНР і ЗОУНР, а також відбулося об'єднання під єдиним командуванням Головного Отамана (головнокомандувача) С. Петлюри Дієвої Армії УНР та Української Галицької Армії) у 1919 -1920 рр. У такий столичний статус України Кам'янець-Подільський несподівано для себе

потрапив після перебування більше 120 р. під владою Російської імперії у якості центру Кам'янець-Подільської губернії (з часів другого поділу Польщі 1792 р.). Усі ці історичні перипетії залишили по собі матеріальні свідчення у вигляді монументальних старовинних оборонних комплексів (Старий і Новий замки) та окремих середньовічних споруд (башт, бастіонів, мостів, брам, католицьких костелів, монастирів, православних церков тощо), які нині являють собою потужний туристичний ресурс для розвитку внутрішнього та іноземного (в'їзного) туризму в місті. Недарма за кількістю історико-туристичних пам'яток це невелике місто (100 тис. мешканців, нині райцентр Хмельницької обл.), займає третє місце в Україні після Києва та Львова. Цим питанням присвячено багато публікацій автора, з якими можна познайомитись в інтернеті [1 та ін.].

Але найбільш трагічна сторінка існування м.Кам'янця-Подільського пов'язана з Голокостом єврейського населення нацистами під час Другої світової війни, причому ця фатальна подія мала міжнародний вимір, оскільки було знищено не тільки місцеве єврейське населення, а й євреї, депортовані з Угорщини. 29 вересня світ згадує трагічну річницю початку одного з найвідоміших епізодів Голокосту на території України - розстрілу євреїв у Києві в Бабиному Яру. У радянські часи не було прийнято гучно говорити про події Голокосту, про місця масових страт єврейського населення і сьогодні інформації недостатньо. Одним з найвідоміших дослідників подій Голокосту в Україні є А. Подольський, кандидат історичних наук, керівник Українського центру вивчення історії Голокосту. На прохання BBC News Україна він склав умовну десятку трагічних місць України, де у часи Другої світової війни відбулися наймасовіші страти єврейського населення (табл.1). За даними науковців за часів німецької окупації на території України нацистами було знищено близько 1,5 мільйона євреїв - від Львова до Луганська. Дослідники Голокосту кажуть про близько 2 тис. місць масових страт євреїв в Україні. Їхня меморіалізація, зокрема для цілей туризму, вимагає їх картографування. На відповідній карті розміром пунсону слід було б позначити число страчених, а у середині його — вказати дату (число, місяць — цифрами, а рік - у назві).

Отже, перший масовий розстріл єврейського населення нацистами на території України відбувся наприкінці серпня 1941 р. у м. Кам'янці-Подільському, де було знищено близько 23 600 осіб. Чимало жертв попередньо було депортовано в Україну із Закарпаття, яке було зайняте союзником Німеччини — Угорщиною. На той час це був перший найкривавіший випадок Голокосту, який трапився більш, ніж за місяць до масових розстрілів євреїв у Бабиному Яру в Києві, тому він отримав назву “Кам'янець-Подільської різанини”.

Більшість вигнаних з Угорщини євреїв скупчилися у Кам'янці-Подільському. До кінця серпня 1941 р. їх число у місті збільшилося до 26 тис. осіб. Усіх євреїв помістили в гетто у Старому місті Кам'янця-Подільського.

**Таблиця 1. 10 місць наймасовіших розстрілів євреїв в Україні нацистами
під час Другої світової війни**

№	Місцевість, місто	Дата	Число страчених	Коментар
1	Кам'янець-Подільський	28-29 серпня 1941 р.	23 тис. осіб	Це перше місце масового розстрілу євреїв в Україні з початку окупації. Через місяць після початку окупації - 28 серпня 1941 р. - тут вбили протягом доби близько 23 тис. євреїв. Серед вбитих були місцеві мешканці, а також угорські та інші іноземні євреї, яких сюди привезли. За один день тут вбили євреїв більше, ніж за перший день розстрілів у Бабиному Яру. Р ФОТО, АН
2	Бердичів	15 вересня 1941 р.	14-15 тис. осіб	Це продовження "кривавого шляху" Айнзацгрупи "С". 15 вересня 1941 р. тут вбили близько 14-15 тис. євреїв. Це сталося на теренах аеродрому, за 6 км від міста. Загалом за час окупації у місті та районі вбили 30 тис євреїв. Бердичів називали українським Єрусалимом, оскільки 82% населення міста становили євреї.
3	Вінниця	19 вересня 1941 р.	10 тис. осіб	19 вересня 1941 р. тут вбили 10 тис. людей. Це сталося у так званому "Зеленому господарстві" поруч з містом. В цей день німецькі війська увійшли до Києва.
4	Київ	29-30 вересня 1941 р.	33 771 особа	29-30 вересня у Бабиному Яру вбили 33 771 людину. Такі точні дані містяться у звіті айнзацгрупи "С". Єврейське населення міста зникло, а вижили одиниці. За наступні роки тут знищили ще десятки тис. людей різних національностей.
5	Дніпро	12 жовтня 1941 р.	10 тис осіб	12 жовтня у парку Гагаріна в центрі міста вбили близько 10 тис. євреїв за один день.
6	Одеса	24-25 жовтня 1941 р.	25 тис. осіб	24-25 жовтня румунська жандармерія за півтора дня вбили близько 25 тис. євреїв. Німецькі сили у цій акції участі не приймали. Загалом в Одесі було близько 230 тис. євреїв. Після масового розстрілу відбулись депортації до таборів смерті Трансністрії, які розташовувались на теренах Миколаївської області.
7	Рівне	5-6 листопада 1941 р.	17 тис. осіб	У столиці Рейхскомісаріату "Україна" 5-6 листопада 1941 р. за два дні вбили 17 тис. євреїв - практично все єврейське населення міста. Так знищили гетто, яке тут існувало з початку окупації. Розстріл відбувся в урочищі Сосонки. Тоді це було за містом, а зараз вже у межах обласного центру.
8	Харків	14 грудня 1941 р.	12-14 тис. осіб	Від 14 грудня 1941 р. у Дробицькому яру біля Харкова протягом кількох днів вбили від 12 до 14 тис. євреїв. Після цього тимчасове гетто тут зникло.
9	Луцьк	Кінець серпня 1942 р.	18 тис. осіб	Тут тимчасове гетто проіснувало більше року. Наприкінці серпня 1942 р. за кілька днів його знищили й вбили близько 18 тис. євреїв. У Луцькому гетто за час його існування навіть відбулось повстання.
10	Ковель	Кінець серпня 1942 р.	9 тис. осіб	Наприкінці серпня 1942 р. за два дні знищили місцеве гетто та розстріляли 9 тис. людей. Розстріл відбувся у селищі Бахів у піщаному кар'єрі біля міста.

Авторська розробка за [2]

Дані про час злочину неоднозначні. За даними нацистів знищення ними євреїв у Кам'янці-Подільському відбулося 27-29 серпня 1941 р. Довгими маршовими колонами з Старого міста та через Польські фільварки їх було

виведено з міста. Пунктом призначення була мічена вирвами горбиста місцевість на північній околиці міста поблизу колишнього радянського складу боєприпасів. Розстріл виконували близько 30 есесівців та 12 поліціантів. Кам'янець-Подільська різанина була найбільшим на той час нацистським масовим вбивством євреїв від початку війни. Нацистські злочинці розстріляли не тільки 14 000 - 16 000 раніше депортованих з Угорщини євреїв, а й ще близько 8-9 тис. (дві третини) єврейського населення м.Кам'янця-Подільського та довколишніх сіл, разом – 23 тис. осіб.

Перші пам'ятки, присвячені історії масового убивства єврейського населення нацистами у Кам'янці-Подільському під час II Світової війни, з'явилися у післявоєнний період (1950-1960-ті рр.). У парадигмі радянської політики пам'яті євреї не виділялися як окрема нація, а пам'ятники на місцях масових вбивств присвячувалися “загиблим радянським громадянам”. Впродовж 1970-1980-х рр. відбулася друга хвиля встановлення пам'яток, яка концептуально також проходила у фарватері радянської ідеології. Третя хвиля меморіалізації місць пам'яті Голокосту почалася після 1991 р. і триває понині. Загалом на території Хмельницької обл. знаходиться близько 60-ти місць масових страт єврейського населення, причому понад 40 із них мають пам'ятники, меморіали та інші об'єкти, присвячені пам'яті Голокосту - у містах Кам'янці-Подільському, Хмельницькому, Шепетівці, Ізяславі, Старокостянтинові, Старій Ушиці, Волочиську, Нетішині, Ярмолинцях, Славуті, а також у селах Полінцях, Купелі, Вінківцях, Смотричі, Балині тощо. Окремо відзначимо Музей пам'яті жертв Голокосту у м.Хмельницькому.

Але найбільшим і найперспективнішим осередком внутрішнього та іноземного (в'їзного) меморіального туризму є Кам'янець-Подільський, у якому знаходяться два меморіали пам'яті жертв Голокосту. Перший створено ще 1972 р. на місці масового захоронення розстріляних жертв у сквері Васильєва.. У 2015 р. за підтримки уряду Угорщини меморіал було оновлено сучасним гранітним пам'ятником — стелою. Друга локація жертв Голокосту у Кам'янці - Новий єврейський цвинтар (в районі сучасної вул.М.Гордійчука) - також має пам'ятник. Загалом у межах міста локалізовано 7 місць масових страт єврейського населення за часів нацистської окупації 1941-1944 рр., більшість з яких поки що немеморіалізована на сьогодні. Можливості для розвитку меморіального туризму закладені в діяльності та виставках місцевих музеїв, передусім Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника (КПДІМЗ) та Національного історико-архітектурного заповідника “Кам'янець” (НІАЗ). У межах міста також розроблено екскурсійні маршрути, присвячені об'єктам меморіального туризму, це, зокрема, екскурсія “Маршрути пам'яті”, підготовлена місцевим відділенням громадської організації “Хесед Бешт”, з якої видано туристичний путівник.

Список використаних джерел:

1. Смирнов І.Г., Любіцева О.О. У «Чотирикутнику смерті»: туристичний потенціал м.Кам'янця-Подільського, як столиці УНР. Вісник Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. Екон. науки. Вип.15. К-П: Вид-ць Ковальчук О.О. 2020. С.337-348.

2. Гетто й акції Голокосту в Україні // Електронне джерело: <http://www.territoryterror.org.ua/uk/history/1939-1945/third-reich/ghetto-holocaust/>

СІЛЬСЬКИЙ ТУРИЗМ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КУП'ЯНСЬКОГО РАЙОНУ В УМОВАХ РЕФОРМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ

Д.Д. Сургай¹, О.О. Нестерчук¹, Н.В. Добровольська²

dariasurgay@gmail.com, nester4726@gmail.com,

natalie.dobrovolskaya@gmail.com

^{1,2}Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

²Харківський торговельно-економічний інститут УІПА, м. Харків, Україна

Сільський туризм є однією з найпопулярніших нетрадиційних стратегій розвитку регіонів, що має значний потенціал для стимулювання соціально-економічного розвитку через взаємодоповнюваність з іншими видами економічної діяльності, його внесок у ВВП та створення робочих місць. Сільські та периферійні території здебільшого характеризуються депопуляцією, незадовільним розвитком соціальної інфраструктури, еміграцією молоді, що позбавляє їх можливості інтенсивно рухатися далі. Сільський туризм розуміємо як ефективний каталізатор змін у депресивних та позбавлених можливостей районів.

Метою даного дослідження є аналіз чинників та особливостей розвитку сільського туризму на території Куп'янського району Харківської області в умовах реформи АТУ задля виявлення проблем та перспектив. В рамках адміністративно-територіальної реформи в Україні до Куп'янського району увійшли 8 територіальних громад, з них 1 міська – Куп'янська, 3 селищні – Великобурлуцька, Дворічанська, Шевченківська та 4 сільських – Вільхуватська, Кіндрашівська, Курилівська, Петропавлівська [4].

Сільський туризм, який орієнтований на використання природних, соціально-економічних, інфраструктурних та інших ресурсів для створення та пропозиції туристичного продукту, слід розглядати як один з перспективних напрямків сталого розвитку сільських територій Куп'янського району.

Природні ресурси є одним з вирішальних чинників просторової організації відпочинку у сільській місцевості, що здатні створювати різноманітні умови для реалізації видів рекреації та мікрокліматичного комфорту, зміни вражень. Значна частина території Куп'янського району знаходиться на відрогах Середньоруської височини. Район розміщений у Середньоруській та Задонецько-Донській північно-степових фізико-географічних провінціях та у посушливій, дуже теплій агрокліматичній зоні. Головними річками є Оскіл та Великий Бурлук. Зональними типами рослинності на більшій частині району є різнотравно-типчаково-ковилові степи, на правому березі Оскола – дубові, кленово-липово-дубові та ясеневі-дубові ліси. Ліси займають 40,8 тис.га, де переважають широколистяні породи (дуб звичайний, ясен звичайний, види

клену, осика). Природно-заповідний фонд – 4579 га, що складає 3,8 % заповідності від загальної площі району. Природні умови та ресурси вказують на те, що Куп'янський район має вигідне фізико-географічне положення, сприятливі мікрокліматичні умови, різноманітні види ландшафтів, унікальну флору та фауну. Завдяки цьому існують вагомі передумови для розвитку сільського туризму з різноманітними видами рекреаційної діяльності – оздоровча, пізнавальна, спортивна, промислова тощо [5].

Соціально-економічні передумови розвитку сільського туризму розглянемо як в цілому, так і на прикладі розвитку дотичних до туризму сфер матеріального виробництва та інфраструктури. Чисельність населення Куп'янського району станом на 01.01.2021 становить 133,1 тис. осіб, частка сільського населення складає 59,5 % (79,3 тис. осіб) [3]. Населення, що проживає в сільській місцевості, здебільшого зайняте в аграрному секторі, що в свою чергу призводить до переважаючої пропозиції над попитом серед робочої сили. Внаслідок чого відбувається поступове скорочення чисельності сільського населення за рахунок трудової міграції економічно активного населення до міста чи за кордон. Оскільки туристична галузь є трудомісткою сферою діяльності, трудові ресурси активно впливатимуть на розвиток сільського туризму на території району.

Вагомим фактором розвитку сільського туризму є діяльність сфер матеріального виробництва, що є дотичними: виробництво екологічно чистих продуктів харчування, що мають лікувально-оздоровче значення, наприклад молочні продукти, лікувальні трави, певні різновиди м'яса тощо. Економіка сільськогосподарських підприємств району постійно зростає, збільшуються прибутки та відрахування до бюджету різних рівнів, що сприяє успішному розв'язанню соціальних проблем на селі. Транспортна інфраструктура району включає в себе залізничне та автомобільне сполучення, також має розгалужену систему громадського транспорту обласного та міжнародного значення, що має позитивний вплив на розвиток туризму в межах району. На території Куп'янського району є розроблені туристичні маршрути, наприклад «Храми Куп'янщини», «По обидва боки Оскола», «Дворічанський НПП» тощо [2].

На даний момент у межах Куп'янського району зареєстровано 7 садіб, 6 – у Дворічанській ОТГ та 1 – у Великобурлуцькій ОТГ [1]. Визначити точну кількість садіб, що можуть надавати туристичні послуги, неможливо, що пов'язано з відсутністю єдиного реєстраційного обліку, що у свою чергу призводить до відсутності чіткої економічної стратегії розвитку програм та підтримки цього виду туризму.

Становлення сільського туризму на території Куп'янського району в умовах реформи АТУ є перспективним вектором розвитку, за рахунок розширення правових та територіальних меж, які при вдалому використанні можна задіяти. Позитивний вплив на вирішення соціально-економічних проблем полягає у розширенні сфери зайнятості населення, можливості зайнятості не лише у виробничій сфері, а й у сфері обслуговування, стимулюванні розвитку інфраструктури: транспорту, зв'язку, торгівлі, відпочинково-розважальних тощо.

Факторами, що стримують розвиток сільського туризму на території Куп'янського району, є недостатній розвиток соціальної інфраструктури, технічних комунікацій, низький рівень маркетингової діяльності, недосконале законодавство, відсутність явної конкуренції між представниками даного виду туризму. Найвагомішими факторами, що стримують діяльність сільського туризму, є відсутність чіткого вектору щодо бачення розвитку цієї сфери у межах регіону та відсутність підтримки на державному рівні.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Департаменту агропромислового розвитку Харківської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agrodep.kh.gov.ua/category/silskiy-zeleniy-turizm>
2. Офіційний сайт Харківського обласного туристсько-інформаційного центру [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tourcenter.kh.ua/front>
3. Головне управління статистики у Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kh.ukrstat.gov.ua/>
4. Портал «Децентралізація»//Куп'янський район [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/rayons/1168>
5. Природно-заповідний фонд Харківської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://harkiv.ru/index.htm>

УДК 911.3

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ПЕРЕВЕЗЕНЬ СУЧАСНОЇ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ НІДЕРЛАНДІВ

А.Л. Худолій

khal380669409853@gmail.com

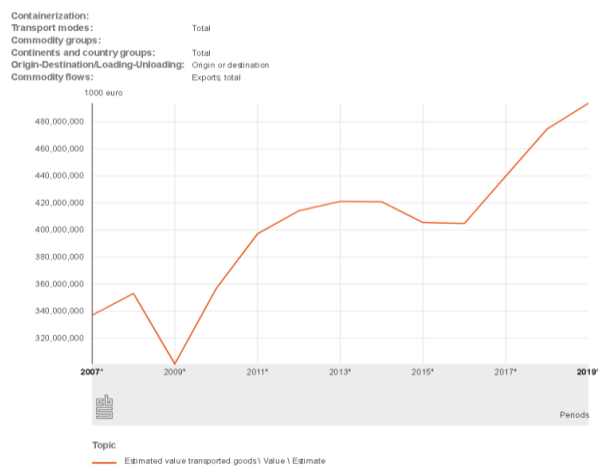
Науковий керівник –к. геогр. н., доц. К.О. Кравченко

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Розвиток транспортної система є доволі динамічним явищем, а особливо – для країни, в логістиці яких міжнародні перевезення вдвічі переважають над внутрішніми. Однією з таких країн є Нідерланди. *Метою статті* є аналіз сучасних тенденцій розвитку транспортної системи Нідерландів, виявлення етапів її розвитку.

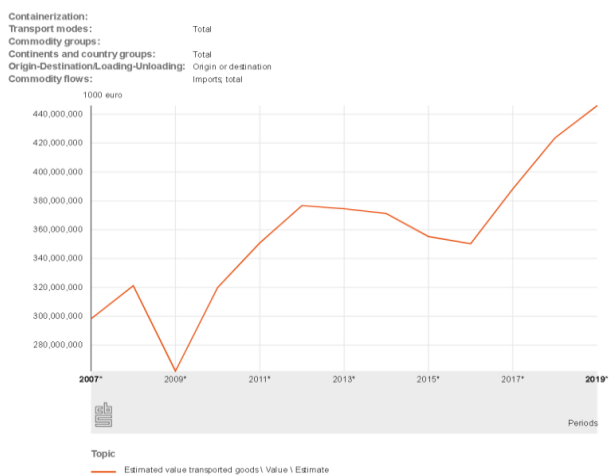
Визначною особливістю транспортної системи Нідерландів різке переважання загального експорту продукції над її загальним імпортом (рис. 1). Якщо виокремити з даних реекспорт та залишити тільки імпорт для внутрішнього споживання і експорт власне Нідерландської продукції, то загальна картина не зміниться. Динаміки перевезень за вартістю транспортованої продукції має значну амплітуду. Світова економічна криза 2008 року відмічається різким падінням показників імпорту і експорту. Як наслідок для економічного стану держави, це тимчасове падіння ВВП, зменшення транспортної міжнародної активності та внутрішньої (рис. 2).

International trade and transit trade; value, weight, goods, transport mode

a

International trade and transit trade; value, weight, goods, transport mode

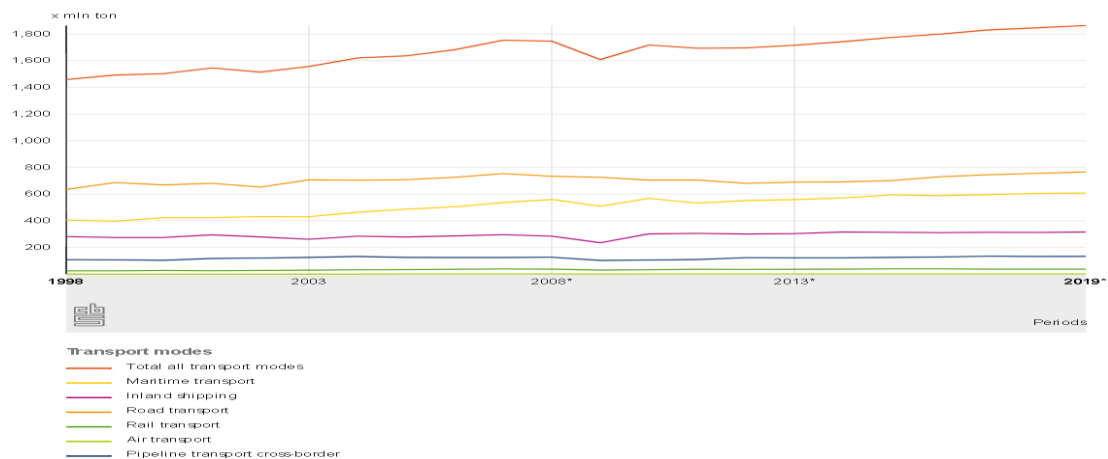

b

Рис.1. Динаміка загального експорту (а) та загального імпорту (b) Нідерландів за показником вартості товару за 2007-2019 рр. [2].

Goods transport; modes and flows of transport to and from the Netherlands

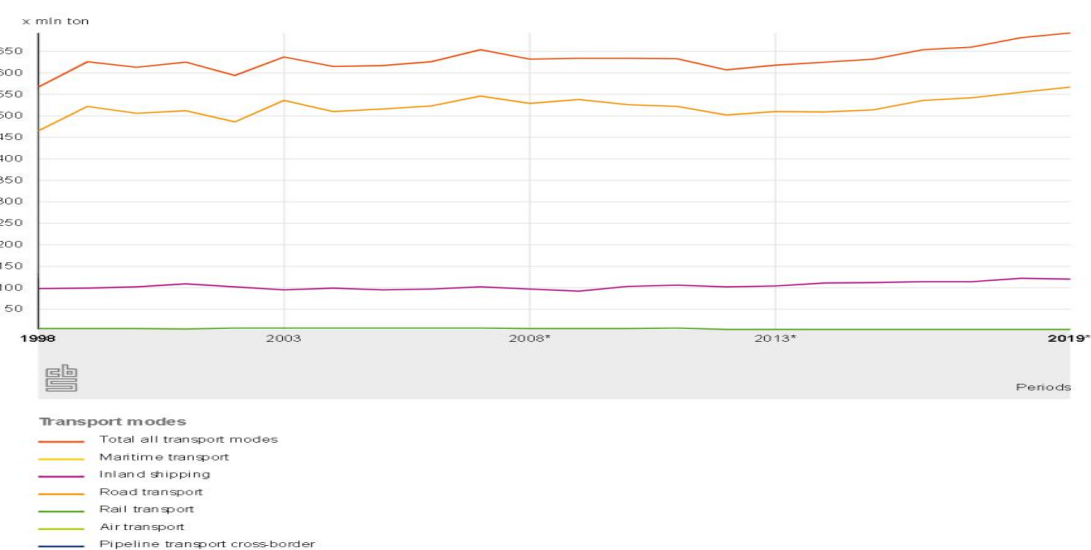
Topic: Total goods transport

a

Goods transport; modes and flows of transport to and from the Netherlands

Topic: Domestic goods transport

b

Рис. 2. Динаміка загального об'єму перевезень транспортною системою Нідерландів (а). Динаміка внутрішнього об'єму перевезень нідерландської транспортної системою (b) у 1998-2019 рр. [2].

Таким чином, можна стверджувати, що транспортна активність виступає індикатором кризи.

Не зважаючи на яскраво виражені «кризові цикли», об'єм перевезень в Нідерландах має переважно позитивну динаміку. За наведеними даними, можна виділити економічні цикли та спрогнозувати подальший обсяг даної системи, тобто виявити фази рецесії та депресії економіки.

Визначення фаз рецесій можливе за циклами Кондратьєва, Кітчена та Жюгляра [2]. Виходячи з наявних статистичних даних доречним є використання циклу Жюгляра. Середньосрочний цикл Жюгляра (7-11 років) описує типове явище коливання рівня навантаженості виробничих потужностей, в наслідок переважання пропозиції над попитом, зростання об'єму товарних запасів, відповідне падіння цін та прибутку підприємств, зменшення інвестицій в основний капітал. Необерта криза в даному циклі, як правило, ускладнюється затримкою прийняття інвестиційних рішень та несвоєчасним скороченням виробництва або його закриттям. За даними динаміки об'єму перевезень (рис.4) повністю можна виділити подібний цикл з 2002 по 2009 рік: фаза пожвавлення 2002-2004 рр., фаза підйому 2004-2007 рр., фаза рецесії 2007-2008 рр., фаза депресії 2008-2009 рр. Далі починається наступний цикл. Розглянемо детальніше, як на найбільш кризову фазу (2008-2009 рр.) відреагували окремі компоненти транспортної системи.

Як було зазначено раніше, нідерландська економіка має високу залежність від зовнішніх торгівельних зв'язків, які реалізуються перш за все водним транспортом. Графік об'єму перевезень морським транспортом найбільш репрезентативно реагує на кризу: за 2008 рік об'єм перевезень скоротився на 50 млн.тон (з 560 млн.тон вантажу до 510 млн.тон), що було найшвидшим та найбільш глибоким падінням перевезень за 20 років [2]. Водний транспорт водойм і водотоків суші, як система, що в значній мірі забезпечує транспортування вантажу в морські порти або з них у глиб континенту, також відреагувала на депресивну стадію циклу скороченням перевезень на 49 млн.тон (з 285 млн.тон до 236 млн.тон) [2]. Це підтверджує взаємозалежність видів водного транспорту між собою.

Стрімко на депресію відреагувала динаміка обігу переміщень речовин трубопровідного транспорту, так як він по суті є експортоорієнтованим. За 2008 рік спостерігається падіння річного потоку речовини на 24 млн.тон (з 127 млн.тон до 103 млн.тон [2]). Безумовно це пов'язано в тому числі з падінням цін на вуглеводні енергоносії, в особливості нафту та газ (теж наслідок процесу перевиробництва), та свідчить про залежність даного транспорту від зовнішніх факторів. Інший наземний транспорт виявився більш інертним [1].

Перевезення вантажу автомобільним транспортом почали скорочувати свій вантажообіг із затримкою ще на стадії рецесії та при переході у наступну фазу майже не змінили темпу падіння. Однак на відміну від інших видів транспорту автомобільний знаходився у стані скорочення перевезень аж до 2012 року, втративши у вантажообігу на рік 73 млн.тон (з 754 млн.тон у 2007 р. до 681 млн.тон у 2012 р.) [2]. Дане явище потребує окремого більш детального дослідження з метою виявлення причин подібної інертності. Рейковий же

транспорт динаміки майже не виявив. За період кризи повітряний транспорт скоротив вантажообіг вдвічі (з 2 млн.тон до 1 млн.тон [2]), так як подібно до трубопровідного та водного виступав максимально залежним від зовнішніх чинників.

Спираючись на метод аналогій та наявні дані, можна стверджувати, що динаміка перевезень транспортною системою Нідерландів вказує на знаходження економіки даною держави в 2019 році у фазі підйому, яка почалась в 2017 році. Прослідковується абсолютна ідентична поведінка динаміки перевезень різними видами транспорту: водний транспорт сильно скоротив приріст вантажообігу, автомобільний транспорт продовжує демонструвати приріст, знову виявляючи енергійність; приріст загального вантажообігу падає подібно до ситуації в 2007 році. Період з 2019 рік по 2020 рік наразі виражається в статистичних джерелах як фаза депресії, з усіма описаними наслідками для динаміки об'ємів перевезень. Депресія безумовно продовжується аномальним явищем – епідемією COVID-19, це призводить до затягування фази рецесії і всього економічного циклу, як мінімум з 2020 по 2021 рік. Вказані процеси на момент написання даної роботи вже відбулись, і обов'язково отримають висвітлення у джерелах протягом 2021 року.

Висновки. Транспортна система Нідерландів виконує великий вантажообіг міжнародного значення і виступає одним із ключових елементів розвиненої економіки країни. Її особливості полягають у великому потенціалі водного транспорту, який реалізується продовж багатьох років. Він виступає чи не найважливішою ланкою забезпеченості країни дякуючи її вигідному транспортно-географічному положенню. Наземний же транспорт має не менший потенціал в наслідок орографічних особливостей, та демонструє підвищену інертність до економічних процесів. Однак, велика залежність країни від закордонних ринків збуту та світових глобалізаційних процесів призводить до циклічності у інтенсивності вантажообігу.

Список використаних джерел:

1. Karl Heinrich Marx. *Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie* / Karl Heinrich Marx. – Hamburg: Otto Carl Meissner, 1866. – 1665 с.
2. StatLine [Електронний ресурс] – режим доступу до ресурсу: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/en/>.
3. Всесвітній економічний форум [Електронний ресурс] – режим доступу до ресурсу: <https://www.weforum.org/>.
4. Малков С. Ю. Математическая модель среднесрочного экономического цикла и современный глобальный кризис / С.Ю. Малков, Л.Е. Гринин, А.В. Коротаев // Эволюционная историческая макроэкономика / С.Ю. Малков, Л.Е. Гринин, А.В. Коротаев. – Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – (История и Математика). – С. 233 – 287.
5. Карти Європи [Електронний ресурс] – режим доступу до ресурсу: <http://www.maps-of-europe.net/maps-of-netherlands>.

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Цеханович В.Б.

victor134@ukr.net

*Луганський національний університет ім. Т. Шевченка,
м. Старобільськ, Україна*

Участь територіальної одиниці в єврорегіональному співробітництві і рівень її соціально-економічного розвитку є взаємозалежними поняттями, так як саме єврорегіональне співробітництво покликане сприяти підвищенню соціально-економічних стандартів залучених регіонів через акумуляцію зусиль прикордонних територій кількох країн для вирішення спільних нагальних питань.

І, навпаки, єврорегіональне співробітництво буде ефективніше в тих регіонах, де вже є створена база для виробництва інновацій, функціонує велика кількість інноваційно-активних підприємств, напрацьовано способи виробництва та впровадження інновацій, а також налагоджені зв'язки між наукою, бізнесом і регіональними органами влади

Серед факторів, що сприяють сталому єврорегіональному співробітництву є європейські фонди, які починають грати все більш важливу роль, оскільки вони дозволяють здійснювати багато починання, що виходять за рамки стандартних відносин. По-перше, це кошти Європейського регіонального банку.

По-друге це Фонд розвитку, наприклад програма INTERREG VA, яка діє у єврорегіоні "Буг". Це специфічна стратегія, яка показує напрямки транскордонного співробітництва між суб'єктами єврорегіону и яка дає допомогти подолати проблеми, що виникають через існування кордону. Ці питання варіюються від доступу до транспорту, медичних та соціальних послуг, проблем навколишнього середовища та розвитку підприємств по обидва боки єврорегіонів.[1]

Європейське територіальне співробітництво є одним з пріоритетів політики згуртування ЄС, та багато зусиль робляться, зокрема, для розвитку сталого транскордонного співробітництва (ТКС), саме потреби, очікування та інтереси партнерів є ключовим каталізатором розвитку транскордонних відносин. Однак у цьому відношенні рідко спостерігається повна сумісність між партнерами по співпраці, які можуть мати інший підхід до самого транскордонного співробітництва, його цілям, напрямам і результатам. Діапазон цих відмінностей може визначати ефективність сталого транскордонного співробітництва. Місцева адаптація стимулів комісії залежить як від ступеня задоволеності прикордонних суб'єктів національної політикою,

так і від здатності суб'єктів консолідувати проєвропейські інституційні механізми.

Мотивацією для досліджень послужило зростаюче значення ТКС на прикордонні. Вона відбувається в специфічних умовах транскордонного середовища, в мікромасштабі, тобто найчастіше у євро регіонах та у формі більших підприємств, наприклад, у вигляді співпраці міст-партнерів або співпраці в транскордонних проєктах. На жаль багато транскордонних організацій як і раніше уникають ТКС, або не мають інструментів, які можна було б використовувати для цієї мети.

Знання їх мотивів та бар'єрів (наприклад, правові норми, правила функціонування адміністрації, економічна і соціальна ситуація, напрямки розвитку політики згуртування ЄС, наявність європейських фондів для потреб розвитку ТКС і т.д.), на шляху співпраці є цінною передумовою для початку дискусій щодо необхідності збалансованого транскордонного співробітництва, особливо в територіальному та галузевому вимірюванні. Вплив цих факторів по обидва боки кордону може бути різним. Вони впливають з національних та регіональних детермінант і факторів, що впливають на соціально-економічні відносини між країнами євро регіону. Варто відзначити взаємодію цих факторів у прикордонній зоні сусідніх країн та їх тісний зв'язок. Це необхідно для подальшої гармонізації політики розвитку прикордонних територій та розробки стратегії подальшої співпраці, оскільки нинішня втратила свою актуальність.

Євро регіональне партнерство дає формальну структуру сталому ТКС, забезпечуючи основу для створення мережі відносин, яка сприяє співробітництву в галузі економіки, інфраструктури та культури.

Міжорганізаційне співробітництво у євро регіонах передбачає проведення взаємодіючими підрозділами взаємо сумісних і взаємодоповнюючих заходів, важливих з точки зору їх впливу на реалізацію конкретного проєкту. Кожна організація може скористатися можливістю співпраці для ефективного досягнення цілей, реалізація яких окремо була б неможлива або зажадала б залучення набагато більшої кількості сил і ресурсів.

Це дозволяє реалізувати конкретні функції, що полегшують унікальний проєкт і розширюють діапазон його роботи, зазвичай без вкладень. З одного боку, це дозволяє доповнювати ресурси, а з іншої – є основою гнучкої (або навіть випереджаючої) адаптації до мінливих умов. Завдяки міжорганізаційній взаємодії можливе зниження операційних витрат та створення конкурентних переваг, що ведуть до виділення на ринку, досягнення інновацій настільки розвиток компаній.

Чим складніші процеси, що відбуваються в організації та її оточенні, тим більше потреба у співпраці, що виходить за межі організації та, все частіше, навіть за межі секторів і регіонів. Трансформація короткострокової взаємодії у співпрацю, а потім у довгострокове співробітництво може призвести до постійного партнерства двох або більше суб'єктів. Цей процес сприятливий для розвитку мережових комунікацій, а також стимулює формування нових зв'язків, що підвищують обмін інформацією та полегшують координацію діяльності. У цьому аспекті бажана будь-яка форма міжорганізаційного співробітництва,

наприклад, в прикордонних районах, де існує гостра потреба в інтеграції сусідніх спільнот. Територіальне партнерство, включаючи ТКС, має переслідувати індивідуальні цілі співпрацюючих організацій з урахуванням їх ієрархічного середовища.

У зв'язку з цим партнерство може бути використано для передачі політики розвитку на нижчі рівні управління. ієрархія (політика "зверху вниз" або може бути угодою, укладеною суб'єктами на різних рівнях ієрархії, що забезпечує їм вплив і участь у процесах розвитку (політика "знизу вгору").

Безсумнівно, можна виділити ряд факторів, що впливають на окремих партнерів єврорегіонального співробітництва та визначають успішність цих відносин, особливо в довгостроковій перспективі. Важливими факторами, стимулюючими транскордонні відносини, є політика територіального співробітництва ЄС та України. Це було засновано на припущенні, що прикордонні райони формально мають право користуватися коштами ЄС для розвитку прикордонних районів та інтеграції громад в сусідніх районах. Єврорегіони виконують особливу функцію в рамках прикордонних територій, спрямовану на стимулювання розвитку прикордонного співробітництва в мікромасштабі.

Також хочу відзначити, що місцеві органи влади є важливими зацікавленими сторонами в транскордонному співробітництві. На рівні областей транскордонне співробітництво зазвичай включає стратегічне планування розвитку прикордоння та ініціативи, що мають фундаментальне значення для всього регіону (наприклад, інтегрована рятувальна система). Районні та муніципальні органи місцевого самоврядування надають перевагу спільній реалізації конкретних заходів або проектів.

Вони, як правило, спрямовані на підвищення доступності транспорту і туризму, запобігання ризиків та охорону навколишнього середовища, освіти та підприємництва.

Також має активно розвиватися транскордонне співробітництво і між неурядовими організаціями: асоціаціями, фондами, клубами та торгово-промисловими палатами. Зазвичай вони приєднуються до транскордонних проектів у галузі культури, спорту та туризму, освіти та молодіжних обмінів. Ця форма співробітництва особливо важлива для розвитку взаємин між жителями прикордонних територій, а також для розвитку взаємних економічних зв'язків.

Варто відзначити взаємодію цих факторів в прикордонній зоні сусідніх країн і їх тісний зв'язок. Фактори, пов'язані зі стійким єврорегіональним співробітництвом, повинні оцінюватися дещо по-різному, які, як правило, в цілому однакові з обох сторін межі, тому що це загальний елемент у взаємних відносинах. Це істотно впливає на кінцеву форму сталого транскордонного співробітництва. Загальні взаємозв'язки між виділеними факторами, що впливають на стале єврорегіональне співробітництво.[2]

Вищезазначені фактори, впливають на розвиток єврорегіонального співробітництва Україна-ЄС, які відповідальні за бар'єри, що впливають на

скорочення, зокрема, транскордонних структур, міських мереж, підприємництва, зайнятості на ринку праці.

Значно менше їх у групі компонентів, що стимулюють територіальний капітал (наприклад, економічне зростання і модернізація, впровадження комітетів). Це означає, що фактори, що сприяють єврорегіонам, в першу чергу знижувати вплив бар'єрів і меншою мірою сприяють підвищенню територіального капіталу.

У висновку хочу сказати, що проаналізовані фактори єврорегіонального співробітництва чітко вказують на те, що фінансова форма єврорегіонального співробітництва, особливо популярна серед суб'єктів зі стабільним фінансовим становищем, тобто органів місцевого самоврядування та громадськості. Роль самого єврорегіону в цьому відношенні надзвичайно важлива, оскільки він повинен визнавати потреби окремих зацікавлених сторін і асоційованих партнерів у співпраці, заснованому на спільності їх інтересів.

Список використаних джерел:

1. Химинець В.В., Головка А.А., Мірус О.І. Транскордонне співробітництво як інструмент місцевого та регіонального розвитку: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2021. 47 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-05/block_transkordon.pdf
2. Артемов И.В. Транскордонне співробітництво у євроінтеграційній стратегії України, Ужгород, Лира, 2009г, 520 с.

СЕКЦИЈА 3
ДЕМОГРАФИЧНИ, МИГРАЦИЈНИ ТА СОЦИЈАЛНИ ПРОБЛЕМИ
РЕГИОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

УДК 911.3

**THE MOST SIGNIFICANT URBAN CONCENTRATION OF SERBIAN
POPULATION AND ITS DEVELOPMENT FACTORS**

Marko Filipović, Vlasta Kokotović Kanazir, Suzana Lović Obradović

m.filipovic@gi.sanu.ac.rs

Geographical Institute “Jovan Cvijić” of SASA, Belgrade, Serbia

Like a most countries in a similar transition phase, Serbia is a demographically highly polarized territory. Historical heritage, as well as numerous factors of different types, have led to the separation of Belgrade and its urban system as the dominant pole of development in the geospace of the Republic of Serbia. The accompanying demographic processes completed the formation of the most significant urban concentration of the population in the observed area. The development of the population of a space takes place under the influence of complex geographical, socio-historical and socio-economic factors, creating a network and systems of settlements of variable spatial-functional relations and connections, which depend on the strength of the city center. With the achievement of the level of development, i.e. the status of a regional center, the city modifies the connections and relations with its environment at appropriate level to the needs of its development [1]. By modifying connections and relations, changes in population structures and spatial dynamics are initiated, i.e. regional differentiation of space in terms of population development is becoming visible [2].

By changing historical epochs and with political-economic and social changes, Belgrade changed its political-geographical position, functions and significance, expanded territorially and increased the population. From a border town and the capital with a peripheral position, it became a strong administrative and functional center¹. The place and significance of Belgrade in the national and international framework is determined by its role as a hub of development axes formed along the European multimodal corridors X and VII. Therefore, the great gravitational influence and range of the Belgrade agglomeration as a complex and dynamic system of urban settlements transcends state borders [3]. Strategic position at the intersection of axes with the highest degree of attractiveness for urban development [4]; in the geospace of Serbia, and the geopolitical significance of the capital has accelerated the concentration of population and activities, especially since the middle of the last century by intensifying the process of deagrarization and urbanization initiated by

© Marko Filipović, Vlasta Kokotović Kanazir, Suzana Lović Obradović, 2021

¹ The administrative area of the City of Belgrade covers the territory of 17 urban municipalities.

industrialization. With its attractive power, it encouraged polarization effects in the spatial structure of Serbia and the asymmetry of economic and socio-demographic development, and in a short period, it became a strong pole of development and a factor in channeling economic and demographic trends in the wider area [5]. The problems of socio-economic and spatial development exacerbated by the crisis of the 1990s, with the effects of transition over the past two decades, further emphasized the disproportions between Belgrade and other territorial units.

The development position of the City of Belgrade, i.e. the Belgrade region in Serbia, can be analyzed based on more favorable values of selected indicators in relation to other regions [6]. According to the last census, the Belgrade region had 1,659,440 inhabitants, which is 5.3% more than in 2002, and 2.6 times more than in the first post-war census (1948). At the level of Serbia in the observed period, the number of inhabitants decreased by 4.1%, while the Belgrade area was one of only three areas where an increase was observed. The population of urban settlements increased by 5.5%, while the same indicator in other settlements increased by 4.4%, with the urban population with 84% participating in the increase of the total population of the Belgrade area. The Belgrade region is the most densely populated region with a population density of 523 inhabitants / km², with a concentration of 24.2% of the Serbian population on 4.2% of the territory (data on the area of the AP Kosovo and Metohija are not included). In the structure of registered employment by place of work, it participates with 33.3%, and also records the highest concentration of employees by place of work, with 365 employees per 1000 inhabitants. In the value of national gross domestic product (GDP) in 2018, it participates with 41.3% and is the only region with GDP per capita above the national average by as much as 70.8%, as well as net earnings per employee higher by 22% and budget revenues per capita by 44% in relation to the level of Serbia. The Belgrade region has the highest employment rate (50.1%), and one of the lowest unemployment rates (10.9%).

In addition to being the strongest economic pole of development and the main traffic hub, Belgrade is also the largest concentration of the population on the territory of Serbia. General tendencies of demographic processes on the territory of Serbia had a significant impact on the development of the urban system of Belgrade. Spatial processes during the second half of the twentieth century, directed the population towards urban centers, among which Belgrade stood out as the main pole of concentration of population and functions on the territory of Serbia. These processes were slowed down at the beginning of this century, but primarily due to the emptying of demographic reservoirs, which further implies that they will be continued, only in a different form.

References:

1. Tošić, D. (1999). *Prostorno-funkcijski odnosi i veze u nodalnoj regiji Užica*, [PhD thesis]. Belgrade: Faculty of Geography.
2. Krunić, N. (2012). *Prostorno-funkcijski odnosi i veze u mreži naselja Vojvodine*, [PhD thesis]. Belgrade: Faculty of Geography.
3. Tošić, D. & Krunić, N. (2005). *Urban agglomerations in the function of regional integration of Serbia in South-Eastern Europe*. *Glasnik Srpskog geografskog društva*, 85(1), 137–148.

4. Veljković, A., Jovanović, R., & Tošić, B. (1995) *The Cities of Serbia – the Development Centres in the Network of Settlements, Special editions, book 44*, Belgrade: Geographical Institute “Jovan Cvijić” SASA,
5. Vojković, G., Miletić, R., & Miljanović, D. (2010). *Recent demographic-economic processes in the Belgrade agglomeration*. *Glasnik Srpskog geografskog društva*, 90(1), 215-235
6. Filipović, M. (2020). *Daily migration system of Belgrade, [PhD thesis]*. Belgrade: Faculty of Geography.

УДК 911.3:352 (477-24)

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД «ЄВРОРЕГІОНУ РОЗТОЧЧЯ–УКРАЇНА»

I.B. Ванда

iryna.vanda@lnu.edu.ua

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

Українське Розточчя досить часто є об’єктом вивчення у різних аспектах: геоекологічному, туристичному, суспільно-географічному, комплексно-географічному. Реформа децентралізації в Україні зумовлює науковий інтерес, зокрема і суспільної географії. Перебіг децентралізації у регіоні дослідження співпадає у часі з інституційною діяльністю щодо посилення співпраці між територіальними громадами, яка була підтримана за ініціативи сусідніх органів місцевого самоврядування Польщі: у листопаді 2020 р. підписано угоду про створення транскордонної асоціації «Єврорегіон Розточчя» [2] між новоствореними асоціаціями органів місцевого самоврядування «Єврорегіон Розточчя» (Польща, червень 2020 р.) і «Єврорегіон Розточчя–Україна» (Україна, вересень 2020 р.).

Мета статті – оглянути просторову диференціацію української частини «Єврорегіону Розточчя», зокрема суспільні властивості і просторові відношення [3, с. 71], які мають бути враховані як органами місцевого самоврядування, так і асоціацією при плануванні організації діяльності з місцевим населенням. Інформаційна статистична база – матеріали Міністерства розвитку громад та територій України [1].

До Місцевої асоціації органів місцевого самоврядування «Єврорегіон Розточчя–Україна» увійшло шість об’єднаних територіальних громад (ОТГ) (див. табл 1): Рава-Руська, Добросинсько-Магерівська і Жовківська представляють Львівський район, Яворівська, Новояворівська, Івано-Франківська – Яворівський район Львівської області. Більшість територій входить до складу міжнародного біосферного резервату «Розточчя».

ОТГ «Єврорегіону Розточчя – Україна» надзвичайно диференційовані за значеннями базових показників. За площею території три є меншими та три – більшими порівняно з середньоукраїнським значенням, за розміром території

Яворівська міська ОТГ у 3,6 рази перевищує Добросинсько-Магерівську сільську ОТГ; середня площа території ОТГ Українського Розточчя перевищує середньоукраїнське значення (427,3 та 384,9 км² відповідно). За кількістю населення міські громади перевищують середньоукраїнське значення (25,4 тис. осіб), тоді як селищна і сільська ОТГ зосереджують менше 20 тис. жителів. Зв'язок між площею території і кількістю населення ОТГ «Єврорегіону Розточчя–Україна» прямий, проте не можна говорити про тісний (значення коефіцієнта кореляції +0,53).

Таблиця 1. Базові показники «Єврорегіону Розточчя – Україна»

Територіальні громади	Тип громади	Площа території, км ²	Населення, тис. осіб
«Єврорегіон Розточчя – Україна»	-	2563,6	200,8
Рава-Руська	міська	319,1	25,8
Добросинсько-Магерівська	сільська	238,6	16,2
Жовківська	міська	454,4	34,7
Яворівська	міська	849,0	52,5
Новояворівська	міська	272,8	51,6
Івано-Франківська	селищна	429,7	19,9

Складено автором за даними [1]

На території «Єврорегіону Розточчя–Україна» розташовано 257 сіл, 4 міста та 6 селищ міського типу. Попри переважання міських громад рівень урбанізації «Єврорегіону Розточчя–Україна» менше 50% (див. табл. 2). Найвища урбанізація у Новояворівській ОТГ, яка включає найбільше місто регіону (31,1 тис. осіб), смт Шкло та лише 20 сіл. Сільська Добросинсько-Магерівська ОТГ, очікувано, має найнижчу урбанізацію: адміністративний центр с. Добросин (2,7 тис. осіб) за людністю перевищує міське поселення громади смт Магерів (2,0 тис. осіб).

Таблиця 2. Показники суспільних властивостей «Єврорегіону Розточчя – Україна»

Територіальні громади	Щільність сільського населення, осіб / км ²	Рівень урбанізації, %	Щільність поселень, одиниць / 100 км ²
«Єврорегіон Розточчя – Україна»	45,4	42,0	10,4
Рава-Руська	53,9	33,4	14,4
Добросинсько-Магерівська	59,7	12,3	15,1
Жовківська	45,7	40,1	10,8
Яворівська	43,0	30,6	9,7
Новояворівська	52,5	72,3	8,1
Івано-Франківська	31,4	32,2	7,4

Розраховано автором за даними [1].

Середня щільність сільського населення «Євро регіону Розточчя–Україна» близька до середньообласного показника (44,8 осіб/км²) при відмінностях між ОТГ у 1,9 раза. Найнижча щільність сільського населення у Івано-Франківській ОТГ, а також відносно нижча щільність поселень у громадах Яворівського району визначаються функціональним використанням значних площ у природоохоронній (Яворівський національний природний парк, природний заповідник «Розточчя») та навчально-стратегічній діяльності (Центр миротворчості та безпеки) діяльності.

Територіальні громади «Євро регіону Розточчя–Україна» надзвичайно диференційовані за абсолютними (площа території, кількість населення) та відносними (щільність сільського населення, рівень урбанізації, щільність поселень), що вимагає врахування географічних особливостей при виробленні подальшої політики розвитку. Відмінності зумовлені складеними функціями території, зокрема провадженням природоохоронної та навчально-стратегічної діяльності. Відзначені особливості ОТГ порівняно з областю та державою загалом зумовлені значною мірою природно-географічною специфікою – залісна височина Розточчя. Можливості розвитку регіону визначаються, перш за все, наявним значним просторовим ресурсом, із зважанням на вимогу сталості.

Список використаних джерел:

1. Децентралізація: інформаційний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua>.
2. Транскордонна асоціація «Євро регіон Розточчя»: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://euroregionroztocze.org.pl>.
3. Шаблій О.І. Основи суспільної географії: підручн. для студентів вищих навчальних закладів / О.І. Шаблій. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – 296 с.

УДК 911.3

СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ТУРИЗМУ

Н.В. Добровольська

natalie.dobrovolskaya@gmail.com

Харківський торговельно-економічний інститут УІПА, м. Харків, Україна

Сучасний туризм в умовах світової пандемії коронавірусу, економічної нестабільності, політичних конфліктів та проявів міжнародного тероризму змінює свій характер і напрямки, проте все ще залишається важливим ресурсом не лише для економічного зростання держав, а й для соціального розвитку людства в цілому. Історія розвитку туризму, поява його нових видів, дестинацій та напрямів безпосередньо пов'язані з економічним та соціальним розвитком

сучасної цивілізації. У XX столітті більшого впливу на розвиток туризму мав саме економічний фактор, в той час як на початку XXI століття ми спостерігаємо зростання все більшого значення саме соціально-культурного фактору. Сучасний туризм є водночас явищем транскультуризації та національної (регіональної, міської, сільської тощо) ідентичності й самосвідомості.

Туристична індустрія дозволила багатомільйонній аудиторії ознайомитися з національною та загальносвітовою культурною спадщиною, сприяла кращому міжкультурному розумінню, соціально-економічному розвитку окремих регіонів. В той же час виникла загроза перетворення культурних об'єктів в товар та комерціалізації нематеріальних соціально-культурних туристичних ресурсів.

Саме культурний туризм в першу чергу повинен уникати суто споживацьких цілей, адже він, порівняно з іншими видами туризму, значною мірою задовольняє когнітивні, освітні, духовні потреби туристів, сприяє культурному обміну, а масова безконтрольна туристична діяльність, яка має на меті лише фінансовий прибуток, може спричинити негативний вплив на самотутню культуру середовища перебування туристів. Тому важливо знайти баланс між фінансово-економічною вигодою, прибутком, яку приносить туристична сфера, і її етичним, соціокультурним аспектом.

Глобалізаційні процеси кінця XX – початку XXI століття також внесли суттєві корективи в туристичну галузь. Одним з найголовніших наслідків для туризму є процес транскультуризації, тобто взаємопроникнення культур, цінностей, традицій, уявлень про себе та оточуюче середовище, когнітивних і поведінкових моделей. Цей процес забезпечується та прискорюється завдяки розширенню інформаційних потоків, Інтернету, налагодженню міжнародних зв'язків, створенню транснаціональних утворень, підвищенню соціально-економічного рівня життя, які, до того ж, істотно розширили можливості та швидкості подорожей. Особливо актуальною під час світової пандемії коронавірусу виявилася також можливість подорожувати не лише фізично, а й віртуально. Перебування у віртуальних подорожах, проведення віртуальних екскурсій, застосування інтерактивних методів пізнання світу стерли межі усталеного простору та часу. Перебуваючи фізично в одній точці простору у визначений час, можна зануритися у пізнання історико-культурних пам'яток віддалених регіонів у різні епохи.

В той же час останніми роками змінився й збірний образ туриста. На заміну традиційному туристу, який обирав запропонований пакет туристичних послуг із конкретним регіоном подорожей, видом туризму, рівнем обслуговування – тобто з досить жорстко усталеною програмою туру, прийшло нове покоління. Турист сьогодення є відображенням мінливості сучасного швидкозмінного світу, тому обирає вільну та багатоваріантну програму туру, або взагалі інтуїтивно мандрує, користуючись власним миттєвим бажанням потрапити в ту чи іншу точку подорожі, конкретного маршруту якої взагалі може не існувати. На зміну традиційним масовим туристичним потокам приходять нові швидкі, фрагментарні потоки, які досить складно встигати

відстежувати туристичним підприємствам для вчасного виведення актуальних пропозицій на ринок.

Ще однією тенденцією розвитку сучасного туризму є його зв'язок з фактором національної ідентичності і самосвідомості. Парадоксально, але явище глобалізації не нівелює культурну диференціацію, а зумовлює відгук окремих культурних спільнот процесам глобальної уніфікації у формі самовизначення своєї унікальності.

У зв'язку з цим внутрішній і міжнародний туризм сприяє розвитку національно-етнічних та навіть загальнодержавних основ для розуміння власної унікальності. Виїзний туризм забезпечує можливість ознайомлення з іншими культурами, їх матеріальними та нематеріальними відображеннями, а також служить засобом для усвідомлення і розуміння своєрідності рідної культури. Розвиток внутрішнього туризму, особливо історико-культурного, створює основу для зростання загальнонаціональної самосвідомості та патріотизму, оскільки він виконує освітню та просвітницьку функції: відкриває для туристів сторінки національної історії та культури, а також створює та популяризує вітчизняні туристичні бренди.

Таким чином, актуалізація національної ідентичності, створення її образу, бренду, з одного боку, сприятиме її зміцненню, з іншого – може стати джерелом комерційної привабливості. Використання національного і міжнародного туристичного досвіду з врахуванням мінливості сучасного світу, культурних і соціальних реалій, тенденцій, мобільності, пандемій та інших загроз, гнучке реагування на ситуацію і вміння пропонувати якісний туристичний продукт є основою для отримання економічного прибутку й для подальшого соціально-культурного розвитку окремих країн і регіонів.

УДК 911.3

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ ХАРКОВА

М.В. Жердєва

mashahillsalmon@gmail.com

Науковий керівник – к. геогр. н., доцент Ю.І. Кандиба

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Місто Харків є колишньою столицею України, а столиці завжди були об'єктами уваги та інтересу туристів. Знайомлячись з країною, перш за все мандрівники прагнуть відвідати та ознайомитися з головними державними пам'ятками, а візитними картками країн є саме їх столиці. Часто столичні міста є найбільшими в державі, але є й виключення. Для створення яскравого іміджу країни вагоме значення несуть не лише центри економічного, політичного, культурного тяжіння, а ще й колишні столиці. Ці міста є свідками історичних

подій, вони зберігають пам'ять видатних діячів, несуть в собі цілі епохи. Усе це, зазвичай, відображається в урядових спорудах, особливостях архітектури міста, у назвах вулиць, місцях суспільного призначення, тобто в історико-культурному ландшафті.

Оскільки першою столицею Радянської України був саме Харків, його столичне минуле являє собою певний територіальний ресурс, що можна розглянути в контексті конкурентоспроможності у створенні туристичного іміджу міста. На жаль, Харків був столицею не довго, але цей період насичений подіями.

Касячук З.О. та Кузик С.П. запропонували методику для визначення цінності історичних та культурних ресурсів [2]. Алгоритм розрахунку полягає в оцінюванні пам'яток: сучасної архітектури; пам'яток історії; історико-архітектурних пам'яток; народного фольклору; промислів та ремесл, традиційних для регіону. Найвища оцінка для кожної категорії – 10 балів.

Формула, за допомогою якої здійснюється оцінювання:

$$A = \sum_{i=1} S_i + \sum_{i=1} P_i + \sum_{i=1} T_i + \sum_{i=1} F_i + \sum_{i=1} R_i,$$

де A – загальний показник історико-культурної цінності ресурсів певного регіону; S – пам'ятки сучасної архітектури; P – історичні пам'ятки; T – історико-архітектурні пам'ятки; F – пам'ятки народного фольклору; R – пам'ятки промислів та ремесел, традиційних для регіону.

Розрахунки для міста Харкова: $A = 9 + 10 + 10 + 2 + 5 = 36$ (балів)

Оцінки виставлялися для Харкова порівняно із іншими регіонами України, оскільки історико-культурний потенціал території є загалом високим в Україні.

Сучасна архітектура міста, яка представлена великою кількістю житлових комплексів, яскраво ілюструє сучасність своїми оригінальними та модерними рішеннями і представляє місто з боку розвиненого «Smart city». Однак споруди не завжди дуже вдало вписуються в загальний вигляд міста, тому була виставлена оцінка 9. Історичні будівлі Харкова несуть у собі прояви тогочасного стилю, минуле, яке переживало місто. Саме Будинок державної промисловості – Держпром став шедевром конструктивістського стилю світового значення. Він був збудований впродовж 1925-1928 років, та був найвищою будівлею не лише в Радянському Союзі, а й у Європі [1]. Відповідно категорії P і T отримали найвищі бали. Традиційні промисли й ремесла, а також пам'ятки народного фольклору, які ілюструють духовну спадщину українського народу, в Харкові не дуже добре представлені чи збереглися, тому оцінки розподілилися саме таким чином – 2 і 5 відповідно.

Для співставлення й порівняння оціночних параметрів як окремих блоків, так і різних територій можна користуватися коефіцієнтом пізнавальної цінності історико-культурних ресурсів:

$$K_p = A / A_{\max},$$

де A – загальна кількість балів, якою ми оцінили історико-культурну цінність;

$A_{\max}$ – максимальна сума балів (50 балів).

Якщо показник K_p близький до 1, то пізнавальна цінність є високою.
Розрахунок для міста Харкова:

$$K_p = A / A_{\max} = 36 / 50 = 0,72$$

Даний коефіцієнт є дуже зручним встановлення рангу привабливості як історико-культурних ресурсів в цілому, так і для їх окремих блоків.

Ранжування відбувається за такими рівнями:

0,86-1,00 – унікальні

0,65-0,85 – високоатрактивні

0,45-0,64 – середньопривабливі

0,25-0,44 – малопривабливі

менше 0,25 – непривабливі

Отже, пізнавальна цінність історико-культурних ресурсів міста Харкова є високоатрактивною, що створює потужний потенціал для розвитку туристичної індустрії міста.

Список використаних джерел:

1. Держпром [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2439617-harkivskij-derzprom-akogo-mi-ne-znaemo.html> – Харків, 2003.
2. Поливач К.А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України: монографія / К.А. Поливач. – К.: Ін-т географії, 2012.

УДК 911.3

СТРУКТУРНО-ДИНАМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СМЕРТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Г.А. Карайченцева

annkaraichenceva61098@gmail.com

Науковий керівник – д. геогр. н., доц. К.Ю. Сегіда

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Наразі, Україна перебуває в стані демографічної кризи та переживає процеси депопуляції. Питання відтворення населення дає змогу проаналізувати та виявити основні чинники та фактори, що мають вплив на цей процес; проблеми, які заважають принаймні простому режиму відтворення населення; передумови виникнення цих проблем тощо. З'ясувавши та виявивши ці моменти, прийняти рішення щодо покращення демографічної ситуації, покращення та підтримки умов та чинників відтворення населення. Досліджуючи питання відтворення населення як одне з найважливіших та найактуальніших питань сучасності, за рахунок безперервності та циклічності процесу відтворення населення в суспільстві будь-якої країни, регіону тощо,

варто приділити увагу його складникам та визначенню їхніх ключових особливостей. Серед складових, що формують депопуляцію в Україні, вагоме значення високої смертності. Розглянемо показник смертності, як один з головних факторів відтворення населення, використовуючи статистичну інформацію, за допомогою якої проаналізуємо динаміку зміни смертності населення України, основні причини та подальшу демографічну ситуацію в країні [5].

Досліджуючи та аналізуючи показники смертності населення України можна помітити (рис. 1), що найбільші показники, які сягали вище 750 тис. осіб, спостерігаються з 2002 року по 2008 рік, – в цей період простежується тенденція зростання рівня смертності; з 2009 р. до 2020 р. відбувається зменшення показника смертності з 706,7 тис. осіб до 616,8 тис. осіб, що становить 15,3 ‰ та 15,9 ‰ відповідно. Саме така демографічна ситуація обумовлена тими факторами, що відповідають за структуру населення в Україні, звертаючи увагу на те, що для останніх років характерний процес старіння нації та загальні процеси скорочення чисельності населення країни за різних умов, – історико-політичних, соціально-економічних, екологічних, природо-біологічних тощо [4].

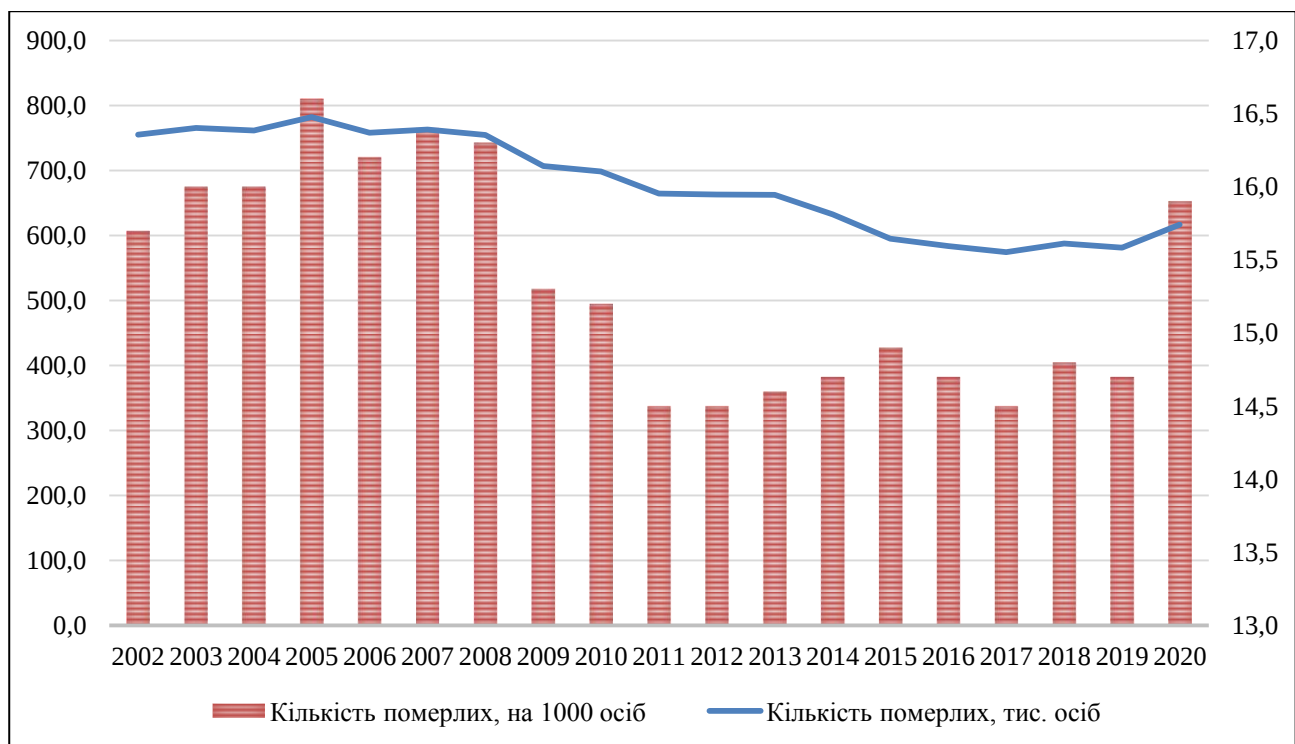

Рис. 1. Динаміка показників смертності в Україні за період 2002 – 2020 рр.
(побудовано автором за даними [4])

Для більш чіткого спостереження динаміки показників смертності населення розглянемо та проаналізуємо статистичні дані за 2002 рік та 2020 рік.

Досліджуючи показники смертності населення в Україні за 2002 р. можна спостерігати таку ситуацію: загалом за всіма регіонами України показник становить 754,9 тис. осіб (15,7 ‰) [4]: максимальний показник й відповідно

регіон, в якому рівень смертності є найвищим, припадає на Чернігівську область, він становить 20 ‰, що можна обумовити значною часткою населення похилого віку [2, 3]; мінімальний показник, тобто регіон в якому найнижча смертність населення, припадає на м. Київ в 2002 р. складає 10,6‰ [4].

У 2020 році загальний показник по Україні складав 616,8 тис. осіб – 15,9 ‰ відповідно (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях). Найвищий рівень смертності також, припадав на Чернігівську область і становив 18,6‰, тобто за 20 років показники смертності зменшився на 1,4 ‰, – основні причини та передумови співпадають з умовами 2002 року. Найменший показник в 2020 р. становив 11,2 ‰ й припав на м. Київ, тобто можемо спостерігати динаміку збільшення кількості померлих в регіоні, що обумовлено, в першу чергу, формуванням населення регіону за рахунок значної кількості переселенців та загальну чисельність населення працездатного та репродуктивного віку, яка значно переважає на частку населення похилого віку, а також, за умов перспективного життя в столиці, проте збільшення кількості смертей можна зумовити великим відсотком смертей від різних хвороб, кількість яких з кожним роком тільки збільшується. Спостерігається загальна висока залежність між рівнем смертності та рівнем старіння населення в регіонах України (рис. 2), зазвичай перший вищий у тих регіонах, де вищий другий; виключенням можна назвати столицю, де рівень старіння складає 20 ‰, що є вищим за показники Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської та Чернівецької областей, проте рівень смертності у столиці найнижчий.

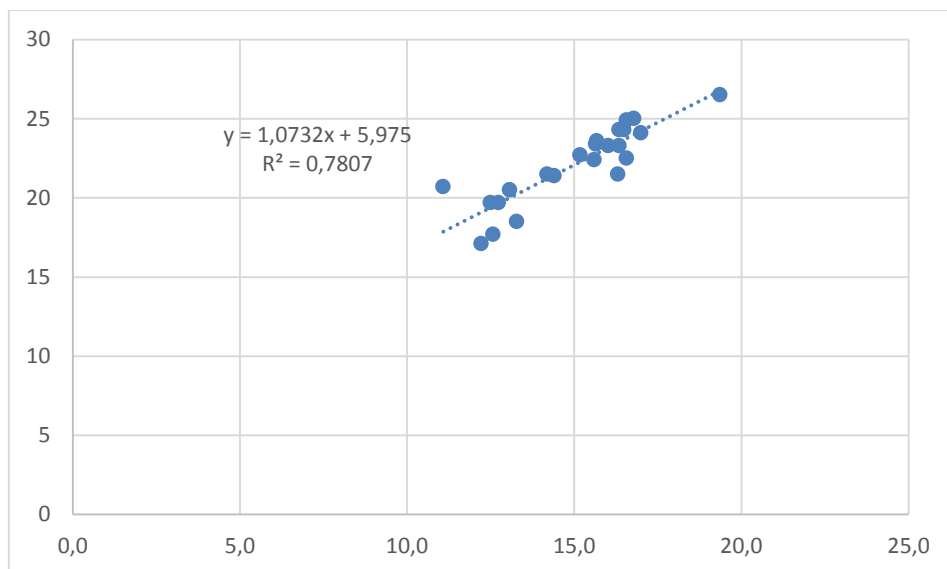

Рис. 2. Залежність між рівнем смертності та рівнем старіння населення в регіонах України, 2020 рік (побудовано автором за даними [4])

Досліджуючи більш детально структуру показників померлого населення за різними причинами в 2002 році розглянемо основні причини, з яких виділяють – хвороби системи кровообігу, новоутворення (в тому числі

злоякісні), нещасні випадки, отруєння й травми (в тому числі алкоголем) та хвороби органів дихання. За цим поділом можна спостерігати (рис. 3), що найбільша частка припадає на смертність внаслідок хвороб системи кровообігу (60%), найменша частка – нещасні випадки, отруєння й травми (в тому числі алкоголем) – 2%.

Щодо структури причин смертності в 2020 році (за умов оновлення з 2005 року розробки причин смерті, яка проводиться відповідно до Міжнародної статистичної класифікації хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я Десятого перегляду), виділяють – хвороби системи кровообігу, новоутворення, зовнішні причини смерті, хвороби органів травлення, хвороби органів дихання, інфекційні та паразитарні хвороби та причини смерті, позначені кодами для особливих цілей (COVID-19). За цією розробкою можна спостерігати (рис. 3), що найбільша частка припадає на смертність внаслідок хвороб системи кровообігу (70%), яка за 20 років зросла на 10%, у порівнянні з 2002 роком [4]. Найменша частка – інфекційні та паразитарні хвороби – 1%, але попри всі статистичні дані 2020 року з'являється нова категорія – причини смерті, позначені кодами для особливих цілей (COVID-19), яку іноді, також відносять до інфекційних захворювань. Показники смертності за один рік зросли до 4% і, на жаль, в минулому році саме ця категорія виникла в результаті поширення всесвітньої пандемії й сьогодні прогресує та має більш вагомні показники на фоні інших причин смерті.

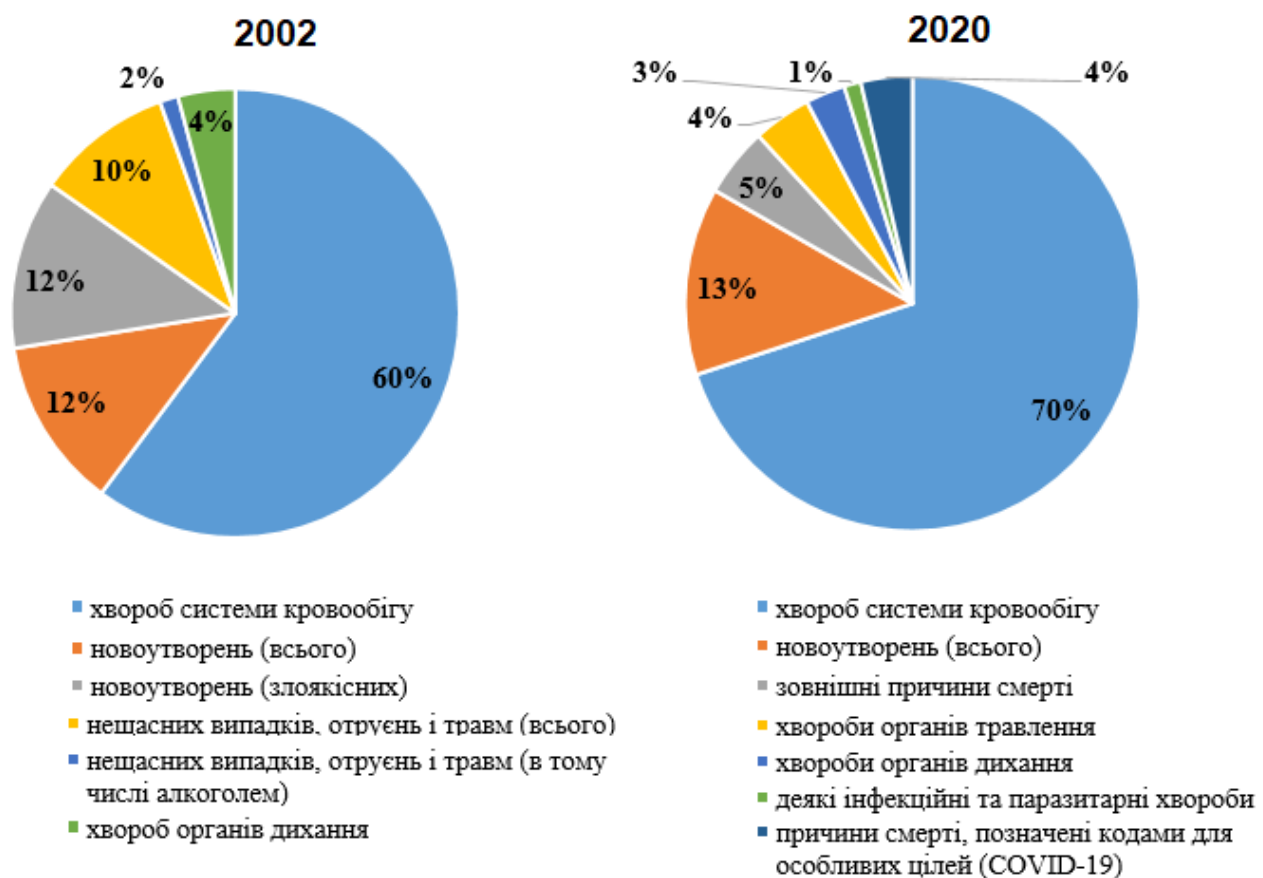

Рис. 3. Структура причин смертності населення України, 2002 та 2020 роки (побудовано автором за даними [4])

Отже, відповідно до загальної тенденції скорочення чисельності населення України, показники смертності населення також скорочуються. В більшій мірі – вагомими передумовами для такої ситуації виступають – старіння нації, недостатньо високий рівень якості життя населення, низький рівень медичного обслуговування, погіршення екологічної ситуації в багатьох регіонах України, а також погіршення одного з найважливіших чинників – природо-біологічного фактору (а саме, скорочення тривалості життя, зростання захворюваності за різними причинами, всесвітньої пандемії та інших).

Список використаних джерел:

1. Гілецький Й.Р. *Географія України. Соціально-економічна з основами теорії. Підручник для 9 класу* / Й. Р. Гілецький. – Львів: ВНТЛ, 2001 – 160 с.
2. Курило І.О. *Старіння населення в Україні у дзеркалі соціально-демографічної політики* / І.О. Курило // *Демографія та соціальна економіка*. – 2012. – № 2 (18). – с. 39-47.
3. *Населення України. Демографічні тенденції в Україні у 2002–2019 рр.: кол. моногр.* / за ред. О.М. Гладуна; НАН України, Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи. – Київ, 2020. – 174 с.
4. *Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Сегіда К.Ю. *Регіональні особливості відтворення населення України* / Сегіда К.Ю., Карайченцева Г.А // *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції (м. Луцьк, 9–10 квітня 2020 р.)* / за ред. Ю.М. Барського, С.О. Пугача. – Луцьк, 2020. – 142 с. – С.72-76

УДК 911.3

СМЕРТНІСТЬ НЕМОВЛЯТ У КРАЇНАХ ЄС: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

Є.Є. Карпікова, Д.О. Максимова

evgeniyakarpikova0112@gmail.com, dmaximova103@gmail.com

Науковий керівник – д. геогр. н., доц. К.Ю. Сегіда

Харківський національний університет В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Сфера охорони здоров'я та сучасні медичні технології не стоять на місці та розвиваються стрімкими темпами, проте така проблема як смертність немовлят досі залишається критичною у всьому світі. В ЄС цим питанням особливо занепокоєнні, тому у Декларації тисячоліття ООН прописаний план, який на жаль виконаний не до кінця [1]. Саме тому це питання знову було висвітлено у документі «Цілі сталого розвитку» у пункті «Міцне здоров'я і благополуччя», де йдеться про мінімізацію смертей дітей до 5 років, яким можна запобігти [2].

Для України дана проблема стоїть особливо гостро, бо серед країн Європи

цей показник найбільший і сягає 7,5 осіб на 1000 народжених за даними МОЗ України [3]. Важливо дослідити коефіцієнт смертності немовлят, бо він є важливим індикатором соціально-економічного розвитку та складником демографічного процесу. У цій публікації було розглянуто часові особливості зміни коефіцієнта смертності немовлят у 1990 році та у 2020 роках в країнах ЄС та України, щоб порівняти, наскільки спосіб життя та загальні умови життя європейців мають впливають на цей показник. Часовий проміжок у 30 років був обраний для більш глобальної та якісної оцінки тенденції зрушень коефіцієнта смертності серед немовлят. Окрім цього на 1990 рік багато країн проходили ряд змін у політичній та економічній сфері діяльності, а деякі з них переживали товарний дефіцит. 1990 рік для країн ЄС характеризувався напруженим становищем у демографічній сфері, спостерігався високий показник смертності немовлят (рис. 1), що у свою чергу несло ряд проблем. Першість за показником смертності немовлят мали такі країни: Румунія (24,44‰), Польща (18,54‰), Естонія (17,47‰). Найнапруженішою була ситуація в Румунії. Доцільно зазначити, що з 1980 року в країні було введено жорстку економію, яка призвела до відмови від імпортованих продуктів харчування й товарів повсякденного користування. Безумовно, дана проблема торкнулася й сфери охорони здоров'я, що вплинуло на загальний стан медичних закладів та послуг. Головними чинниками виступали: неналежне та несвоєчасне надання медичних послуг, низький рівень підготовки кваліфікованих кадрів, нестабільна політична та економічна ситуація в країні. Третю позицію з високим показником смертності немовлят займала Естонія, це обумовлено економічним спадом та соціальною незахищеністю [4]. На той час в країні спостерігався високий рівень безробіття, що призвів до скрутного положення багатьох родин. Щодо медичного обслуговування, то воно було достатньо якісним та доступним.

Щодо України, то вона займає четверте місце за показником смертності немовлят (17,28 ‰); на це серед іншого мала вплив аварія на ЧАЕС, адже величезні території було забруднено радіацією, це призвело до безумовного погіршення демографічної ситуації. Було виявлено велику кількість захворювань серед жінок, а також генні та хромосомні мутації у період вагітності [6]. У 90-і роки в країні спостерігалася нестабільне соціально-економічне становище. Низка чинників впливала на дану демографічну проблему: недостатня кількість медико-технічного обладнання; відсутність кваліфікованих кадрів; невчасне надання медичної допомоги та виявлення різноманітних патологій під час вагітності; несприятливий рівень життя; низькі доходи. Доцільно додати те, що в радянські часи невірно реєстрували народжуваність та смертність, що могло визвати деякі непорозуміння [6].

Найменші показники станом на 1990 рік мали такі країни, як Фінляндія (5,5‰), Швеція (5,67‰), Нідерланди. Країни Скандинавського півострову мали найсприятливішу демографічну ситуацію. Основною причиною смертності немовлят була вроджені вади розвитку. Незважаючи на те, що 1990-і роки ознаменувалися низькими економічними темпами розвитку та високою інфляцією, демографічне становище залишалося відносно стабільним.

Найважливішою причиною, яка позитивно вплинула на показник смертності є екологічна ситуація, що склалася в регіоні. Населення турбується про своє здоров'я, ведуть здоровий образ життя та підтримують чистоту природи. Трете місце посідали Нідерланди, що пояснюється високим рівнем економічного розвитку та якісною системою охорони здоров'я.

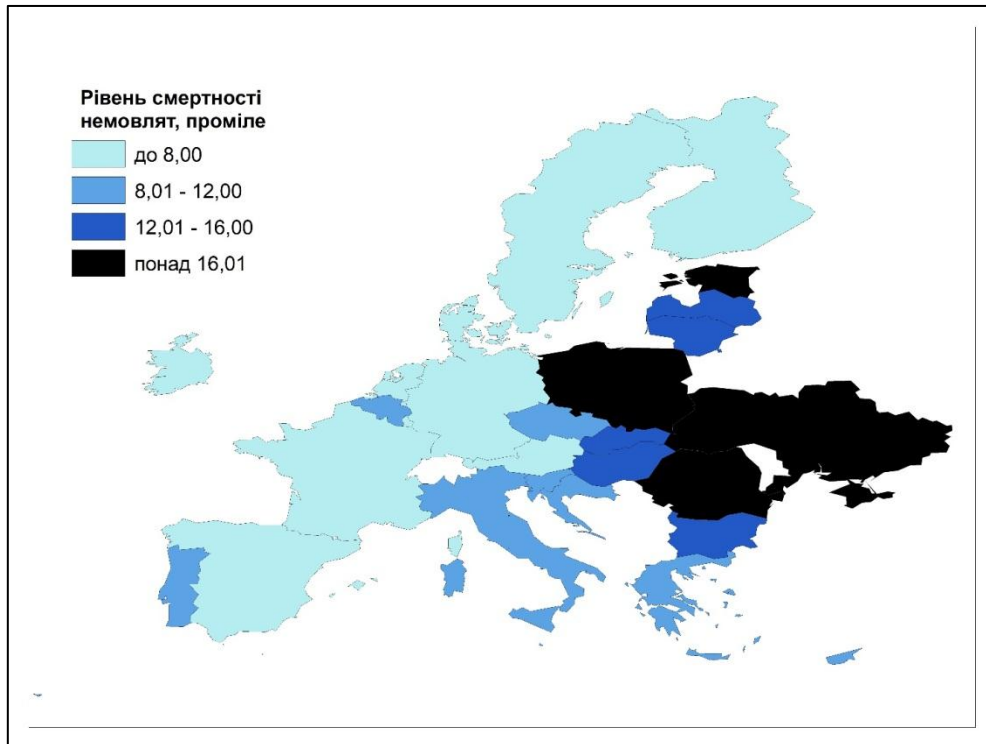

Рис. 1. Коефіцієнт смертності немовлят у країнах ЄС та Україні в 1990 році (побудовано за даними [5])

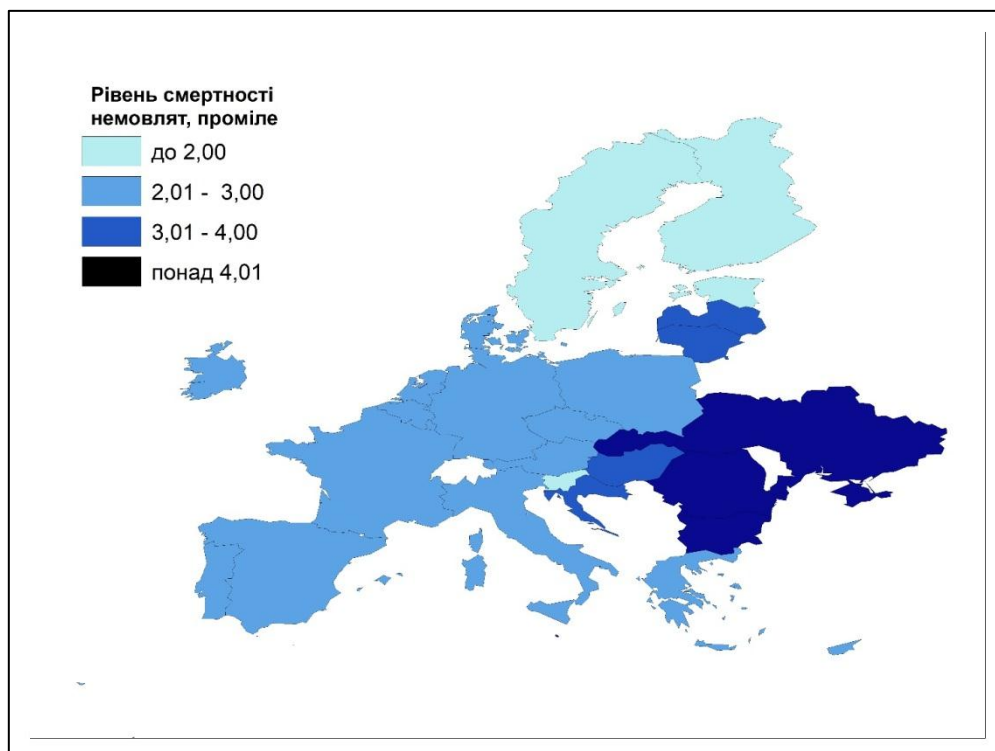

Рис. 2. Коефіцієнт смертності немовлят у країнах ЄС та Україні в 2020 році (побудовано за даними [5])

Тепер розглянемо ситуацію з коефіцієнтом смертності немовлят у 2020 році на теренах ЄС (рис. 2). Найвищі показники зафіксовані в Україні (6,53 ‰), Румунії (6,15 ‰), Болгарії (5,75 ‰), а найменші показники спостерігаються у таких країнах як Естонія (1,77 ‰), Словенія (1,71 ‰), Фінляндія (1,55 ‰). Як позитивну тенденцію відзначаємо загальне зменшення показника за досліджуваний період.

Як бачимо, Україна є лідером серед країн ЄС за коефіцієнтом смертності немовлят. На це загалом впливають ряд причин: розвиток та фінансування сфери охорони здоров'я, економічним положенням населення, а також рівнем освіченості батьків, що перебувають очікують на дитину. На жаль, в Україні дійсно існують проблеми пов'язані з матеріальним та соціальним забезпеченням населення через нестабільну в останні роки ситуацію у державі. Також значною проблемою є недостатнє технічне оснащення закладів охорони здоров'я, хоча за останні роки політика країни спрямована на покращення цієї ситуації. Ще одним «підводним каменем», що провокує збільшення смертності серед немовлят – зниження показників охоплення профілактичними щепленнями, а саме через відсутність необхідної кількості вакцин та анатоксинів [8]. На другому та третьому місці знаходиться Румунія (6,15 ‰) та Болгарія (5,75 ‰). Проблеми у цих двох країнах схожі між собою, що зумовлено територіальною близькістю. Причина таких сумних цифр аналогічна до ситуації в Україні – погане оснащення пологових будинків необхідним обладнанням, а також відсутність необхідної кількості інкубаторів для новонароджених, хоча найбільший відсоток смертей серед немовлят відноситься до хвороб перинатального періоду. Окрім цього, багато молодих жінок, що перебувають у стані вагітності не володіють необхідною інформацією про свій стан.

Найменший показник смертності серед немовлят у країнах ЄС зафіксований у Фінляндії. Також доволі низькі коефіцієнти смертності немовлят має Словенія (1,71 ‰) та Естонія (1,77 ‰). Внутрішня політика країн направлена на створення комфортних умов для життя своїх громадян. Таким чином соціально-економічне становище та розвиток охорони здоров'я позитивно сприяли на рівень смертності немовлят.

Загалом, можна побачити позитивну тенденцію: усі досліджувані країни за 30 років знизили показник смертності немовлят. Головними чинниками зрушення виступають: покращення економічного та соціального становища, зниження рівня безробіття, оновлення медичної бази, залучення кваліфікованих кадрів, переоснащення медичних закладів, реформування системи охорони здоров'я. Також позитивно впливає інформаційна доступність для молодих батьків.

Список використаних джерел:

1. ООН. Декларація тисячеліття Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml
2. ООН. Цілі в області сталого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/sustainable-development-goals/>

3. Центр медичної статистики України – Статистичні данні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://medstat.gov.ua/ukr/statdan.html>
4. UK drops in European child mortality rankings / Office of National Statistic [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/healthandsocialcare/childhealth/articles/ukdropsineuropeanchildmortalityrankings/2017-10-13>
5. Кноета [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://knoeta.ru/>
6. Материнська смертність та місце емболій в її структурі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://z-l.com.ua/ua/article/277>
7. Палій О.М., Рингач Н.О. / Резерви зниження смертності немовлят в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <file:///C:/Users/User/Downloads/8.pdf>
8. Український медичний часопис – Шляхи зниження дитячої смертності в Україні данні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.umj.com.ua/article/118096/shlyahi-znizhennya-dityachoyi-smertnosti-v-ukrayini>
9. Карпікова Є. Особливості динаміки смертності немовлят в Україні в загальноєвропейському контексті / Є. Карпікова, І. Попрозман // Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців «Реґіон-2020: суспільно-географічні аспекти». м. Харків, 2-3 квітня 2020 року; с. 78-81.

УДК 911.3 : 33 (477.52)

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ОЦІНКА ЗАГАЛЬНОЇ ЗАХВОРЮВАНOSTІ ТА ПОШИРЕНOSTІ ХВОРОБ ШКІРИ ТА ПІДШКІРНОЇ КЛІТКОВИНИ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

О.Г. Корнус¹, А.О. Головань¹, А.О. Корнус¹, В.Д. Шищук²
olesyakornus@gmail.com

¹Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, Україна

²Сумський державний університет, Україна

Хвороби шкіри та підшкірної клітковини негативно впливають на якість життя населення та важко діагностуються і лікуються. В Україні на дерматози хворіють 3437,5 на 100 тис. осіб. Зокрема, на такі патології як контактний дерматит та екзема припадає 11,8 % від всіх захворювань шкіри [5].

В основі патогенезу даної групи нозологій лежать як екзогенні, так і ендогенні фактори. До екзогенних факторів належать фізичні травми, вплив навколишнього середовища, інфекції, укуси комах, хімічні речовини, соціальний фактор – злидні, неякісне харчування. Невідповідні умови життя, війна можуть бути причиною деяких хронічних захворювань (проказа, туберкульоз шкіри). До ендогенних факторів відносять спадковість, ослаблену імунну систему, надмірне вживання ліків, алергії, аутоімунні процеси, запалення, патології ендокринної та нервової систем, хронічні і гострі хвороби, гіповітаміноз, порушення обмінних процесів тощо [6].

Загалом у структурі захворювань жителів Сумської області хвороби шкіри та підшкірної клітковини за поширеністю серед населення знаходяться на 10 місці, а за первинною захворюваністю – 4 місце. Протягом 2009-2019 років поширеність даної групи патологій серед мешканців області скоротилася на 6,07 % і у 2019 р. становила 3 298,48 випадків на 100 тис. осіб. Серед адміністративних одиниць² найбільше скорочення загальної захворюваності населення на дану групу нозоформ спостерігалось у м. Суми (на 25,81 %), Сумському (на 37,26 %), Ямпільському (на 25,55 %) та Глухівському (на 14,43 %), у той час як серед жителів Лебединського (на 51,12 %), Середино-Будського (на 68,74 %) та Путивльського (на 90,67 %) фіксується її суттєве зростання. У 2019 р. у 5 адміністративно-територіальних одиницях поширеність хвороб шкіри та підшкірної клітковини перевищувала загальнообласний показник – м. Суми (4 429,91), Лебединському (4 212,8), Охтирському (3 734,79), Конотопському (3 657,73) та Кролевецькому (3 628,69 випадків на 100 тис. осіб) районах. Найменше поширена дана група патологій у Ямпільському (1 920,41), Сумському (1 479,21) та Великописарівському (1 350,68 на 100 тис. осіб) районах.

Також за досліджуваний період скоротилася й первинна захворюваність – на 4,68 % . Особливо суттєві скорочення зареєстровані у Липоводолинському (на 27,41 %), Сумському (на 27,2 %), Глухівському (на 22,14 %) та Тростянецькому (на 21,54 %) районах, у той час як лідерами за зростанням кількості вперше встановлених діагнозів є Лебединський (зросла на 57,11 %), Середино-Будський (на 65,2 %) та Путивльський (на 69,69 %) райони. У 2019 р. найбільше нових випадків захворювань шкіри та підшкірної клітковини виявлено серед мешканців м. Суми (3 686,45), Охтирського (3 352,93), Кролевецького (2 871,59), Конотопського (2 853,07) та Лебединського (2 608,25 випадків на 100 тис. осіб) районів. Найменше діагностовано даних захворювань у населення Ямпільського (1 443,56), Сумського (1 335,81) та Великописарівського (889,47 на 100 тис. осіб) районів.

Дослідження захворюваності населення передбачає аналіз рівня накопичення хвороб серед жителів певної територіальної одиниці. Цей показник демонструє рівень профілактичної роботи та дає можливість встановити якість первинної діагностики захворювань та доступність медичних послуг. Індекс накопичення хвороб розраховується як відношення загальної захворюваності (P_r) до первинної (I_n): $I_{sd} = \frac{P_r}{I_n}$. Вищі значення цього індексу у тому чи іншому регіоні або районі свідчать про переважання хронічних форм захворювань над гострими, а також про дещо кращий рівень медичної допомоги населенню і сприятливіший вплив інших соціальних чинників на перебіг захворювань [4].

За розрахунками було встановлено, що у Сумській області у 2019 р. найвищий індекс накопичення даної групи патологій спостерігався у

² Тут і далі назви та межі адміністративних одиниць взято згідно адміністративно-територіального устрою, який діяв до набрання чинності постанови Верховної Ради України № 807-IX від 17 липня 2020 року «Про утворення та ліквідацію районів».

Липоводолинському (1,77), Тростянецькому (1,72), Буринському (1,69) та Лебединському (1,62) районах, що свідчить про переважання хронічних форм хвороб шкіри та підшкірної клітковини серед мешканців районів.

Висновки. За досліджуваний період з 2009 по 2019 роки в Сумській області первинна захворюваність і поширеність хвороб шкіри та підшкірної клітковини серед населення скоротилася на 4,68 % й 6,07 % відповідно. Однак, у 5 районах серед населення реєструється високі показники поширеності даної групи патологій – м. Суми, Лебединський, Охтирський, Конотопський та Кролевецький, що збільшує частку людей з хронічними патологіями шкіри та підшкірної клітковини. Вивчення причин зростання рівня захворюваності та активне лікування даної патології знизить рівень поширення цих хвороб серед населення та покращить їх якість життя.

Список використаних джерел:

1. Довідник показників діяльності установ охорони здоров'я Сумської області за 2018 рік / Обласний інформаційно-аналітичний центр медичної статистики м. Суми, 2019. – 345 с.
2. Довідник показників діяльності установ охорони здоров'я Сумської області за 2016 рік / Обласний інформаційно-аналітичний центр медичної статистики м. Суми, 2017. – 256 с.
3. Дудіна О.О. Волошина У.В, Габорець Ю.Ю. До стану здоров'я дитячого населення // *Здоров'я нації*. – 2015. – № 3(5). – С.10-11.
4. Калюжна Л.Д. Стан дерматовенерологічної служби напередодні VII З'їзду дерматовенерологів України // *Український медичний часопис*. URL: https://www.umj.com.ua/wp/wp-content/uploads/archive/12/pdf/1262_ukr.pdf?upload= (дата звертання: 11.09.2021).
5. Корнус О.Г., Корнус А.О., Шишук В.Д. Територіально-нозологічна структура захворюваності населення Сумської області: монографія. – Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка. – 2015. – 172 с.

УДК 911.3

ДІЯЛЬНІСТЬ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В ГЛОБАЛЬНОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ ВИМІРАХ: ВИВЧЕННЯ У ШКІЛЬНІЙ СУСПІЛЬНІЙ ГЕОГРАФІЇ

О.І. Мамчур, О.М. Назарчук

olga.mamchur@lnu.edu.ua, oleksandra.nazarchuk@lnu.edu.ua

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

Одним із найбільш актуальних суспільних процесів є глобалізація, який визначає тенденцію розвитку сучасного світового господарства, проникає в усі галузі життя суспільства, від підприємства, зокрема, транснаціональної компанії (ТНК), до людини, від якої залежать політичні та економічні процеси

у світі.

До сьогодні при формуванні компетентностей студентів-географів в українських школах слабкою ланкою є модернізація та актуалізація поняттєво-термінологічного апарату географії; впровадження новітніх інтерактивних методик навчання, застосування ІТ-технологій у географічній освіті; принципів індивідуального навчання студентів, особливо в умовах зниження інтересу до навчання. Ці проблеми потребують подальших ґрунтовних досліджень як у сфері географії, так і педагогіки [6].

Метою цього дослідження є виявлення особливостей діяльності ТНК на глобальному та регіональному рівні, зокрема для потреб вивчення суспільної географії у школі. Проблематиці діяльності ТНК присвячено ряд праць вітчизняних вчених-географів, також цілої когорти економістів. Питання ролі ТНК на глобальному й регіональному рівнях у шкільних навчальних програмах висвітлено недостатньо й вимагає подальшого опрацювання.

ТНК — це міжнародні компанії, які володіють або контролюють виробництво продукції (або послуг) поза межами країни базування, в різних країнах світу, розташовуючи там свої філії, що функціонують відповідно до глобальної стратегії материнської компанії [5]. Ще одне важливе поняття — транснаціоналізація — процес посилення світової інтеграції у результаті глобальних операцій ТНК, в межах якої значна частина виробництва, споживання, експорту, імпорту і доходу країни залежить від міжнародних центрів за межами держави. На прикладі вивчення ТНК розглянемо ймовірний розвиток компетентностей учнів на заняттях з географії у школі у 9-11 класах. Такий розвиток матиме на меті *вдосконалення основ географічної грамотності (освіченості) учнів, зокрема:*

- розуміти взаємозв'язки між природним та соціальним середовищем у контексті функціонування міжнародного підприємства на прикладі ТНК;
- розуміти значення просторових відносин у різних масштабах;
- розуміти і пояснювати різноманітність і взаємозалежність регіонів, місцевостей, що відбувається у контексті діяльності ТНК;
- виділяти знання, розуміння і підходи інших дисциплін (зокрема, основ економіки, правознавства, історії тощо) та використовувати їх у географічному контексті;
- застосувати розуміння географічних термінів і понять;
- збирати, порівнювати, аналізувати і представляти географічну інформацію, що стосується діяльності ТНК;
- правильно використовувати географічну термінологію;
- оперувати географічними ідеями, принципами і теоріями письмово, усно та візуально;
- цінувати феномен географічного простору і різноманітних географічних феноменів, як от ТНК.

Як відомо, кожна з шкільних навчальних дисциплін має допомогти учневі сформувати компетентності трьох видів: знаннєві, діяльнісні, оцінно-ціннісні.

На нашу думку, питання ролі ТНК для глобальної економіки можна представити у навчальних програмах таких класів: а) 9-го класу «Україна і

світове господарство»; б) 10-го класу «Регіони та країни»; в) 11-го класу «Географічний простір Землі» (як рівня стандарту, так і профільного рівня).

Дану тематику на уроках географії слід розглядати з таких точок зору:

- роль діяльності ТНК у глобалізаційних процесах, економіко-географічні чинники та просторові особливості поширення ТНК;

- роль діяльності ТНК у окремих галузях (сферах) господарства.

Діяльність ТНК у глобальному й регіональному аспекті лаконічно висвітлена у окремих темах підручників для 10 та 11 класів [2,3], а також у атласі для 9-го класу, де представлена карта «Транснаціональні компанії» [1, с.3] із рядом показників діяльності ТНК (як от дохід, кількість ТНК у країні).

Вважаємо, за доцільне вивчати особливості діяльності ТНК у розрізі двох (макро)регіонів – Північної Америки та Східної Азії. Перший регіон є лідером за кількістю ТНК у світі. Другий регіон має свої особливості формування ТНК й добре ілюструє позитивні і негативні аспекти діяльності ТНК. Провідну роль у глобальних процесах відіграють ТНК США, за характером і масштабами торгово-інвестиційної експансії випереджаючи промислові й фінансові компанії інших країн. Але цей розрив поступово скорочується за рахунок посилення позицій ТНК держав Західної Європи та Японії, а також появи ТНК, що розвиваються.

Вплив ТНК на розвиток національної економіки а також особливості економіко-географічного розвитку регіону можна простежити на прикладі діяльності *корейських ТНК*, що мають свої традиції формування великих міжнародних компаній. Чеболь — південнокорейська форма фінансово-промислових груп. Вони виникли в Південній Кореї наприкінці Корейської війни й існують досі. Найбільшим південнокорейським чеболем є компанія «Samsung». Її головними дочірніми компаніями, є такі ТНК: «Samsung Electronics» (одна з найбільших у світі компанія з виробництва інформаційних технологій,), «Samsung Heavy Industries» (одна із найбільших суднобудівних компаній у світі), «Samsung Engineering» та «Samsung C&T» (будівельні компанії). Загалом, «Samsung» виробляє близько 1/5 від загального обсягу експорту Південної Кореї і його доходи перевищують ВВП багатьох країн. Компанія володіє потужним впливом на економічний розвиток Південній Кореї, політику, медіа й культуру, і була головною рушійною силою «Чуда на річці Ханган».

Україно-центричний підхід до висвітлення змісту уроків у суспільній географії, особливо у старшій школі, є обов'язковим. Так, на прикладі впливу діяльності ТНК на одні країни світу, учень має змогу сформулювати власну думку щодо позитивних і негативних сторін діяльності ТНК в Україні. Одним з чинників залучення в Україну іноземних інвестицій є стимулювання діяльності ТНК. До списку глобальних корпорацій, представлених на вітчизняному ринку можна віднести «Coca-Cola», «Samsung», «Nestle», «Metro Cash&Carry», «Hewlett-Packard», «British American Tobacco» та ін. На сьогодні, економіка України є має високого рівня транснаціоналізації, зокрема іноземні інвестиції ТНК не мають високих обсягів, як у країнах сусідів, та можливі

наслідки залучення іноземних капіталів, втім числі з точки зору суспільної географії, слід ретельно вивчати.

Список використаних джерел:

1. Атлас. Географія: регіони та країни. 10 клас. – Київ: Українська картографічна група, 2019. – 42 с.
2. Географія (рівень стандарту) : підруч. для 10 класу закл. загальн. серед. освіти / П.О.Масляк, С.Л. Капіруліна, О.Г. Бродовська. — К. : Грамота, 2018. — 200 с. : іл.
3. Географія (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти / В.Ю. Пестушко, Г.Ш. Уварова, А.І. Довгань. — К. : Генеза, 2018. — 192 с.
4. Книш М.М. Регіональна економічна і соціальна географія світу (Латинська Америка та Карибські країни, Африка, Азія, Океанія) : навчальний посібник / М. М. Книш, О. І. Мамчур. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. – 368 с.
5. Кузик С.П. Географія світового господарства : навч. посібник / С.П. Кузик, О.І. Мамчур, І.В. Ванда. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. – 312 с.
6. Мамчур О.І. Суспільно-географічні дисципліни: роль у формуванні професійних компетентностей / О. Мамчур, І. Ванда, Л. Котик // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія. – Тернопіль : СМП “Тайп”. – № 1 (випуск 40). – 2016. – С. 73—81.

УДК 528.94

АТЛАСНА ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ПРИРОДНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ

К.А. Поливач

kateryna.polyvach@gmail.com

Інститут географії Національної академії наук України, м. Київ, Україна

В Україні одним із найбільш актуальних завдань у справі збереження природної і культурної спадщини (далі – ПіКС) є формування ефективної інформаційної, мультимедійної та інтерактивної системи даних щодо їх об'єктів та територій, забезпеченої офіційними статистичними та достовірними науковими відомостями, відкритої для доступу широким верствам населення. Послідовно здійснюючи роботу з розвитку національної інфраструктури геопросторових даних, Інститут географії НАН України під керівництвом академіка Л.Г. Руденка у 2020 році завершив кількарічне розроблення тематичного електронного атласу «Населення України та його природна і культурна спадщина» (далі – Атлас). Створення Атласу засвідчило про перехід до нового етапу розвитку вітчизняного тематичного картографування ПіКС, що визначається застосуванням сучасних геоінформаційних, мультимедійних та інтерактивних технологій, які створили широкий спектр нових можливостей для картографування та, як наслідок, обумовили перехід до розроблення електронних атласів та атласних інформаційних систем.

Метою дослідження є висвітлення ряду концептуальних та методичних підходів та практичного досвіду зі створення атласної інформаційної системи природної та культурної спадщини (АІС ПіКС) та напрямів її перспективної розбудови. Атласну інформаційну систему природної і культурної спадщини України (АІС ПіКС) автором визначено, як проблемно-орієнтовану інформаційну систему, що створюється як програмно-технологічний і інструментальний засіб для вирішення завдань зі збору, оброблення, аналізу та представлення просторово-координованих даних, атрибутивної та мультимедійної інформації про наявність, охорону, збереження та використання об'єктів та територій природної і культурної спадщини, умови і середовище їх існування на заданих просторових рівнях з розширеними можливостями геовізуалізації, просторово-статистичного аналізу, інтерактивності та доступності її ресурсів.

Мета створення АІС ПіКС полягає у науковому забезпеченні належного рівня вивчення, охорони, збереження та використання об'єктів та територій ПіКС у суспільному житті в інтересах і засадах сталого розвитку.

На першому етапі АІС ПіКС знайшла своє відображення у вигляді фундаментального електронного Атласу. Робота зі створення Атласу, що полягала в картографуванні значної кількості об'єктів та територій ПіКС різних видів, типів та категорій на базі створеної АІС, трансформувалась у складний і багатогранний процес, який базувався на комплексі теоретичних, методологічних та методичних підходів з різних сфер пізнання цього важливого суспільного явища.

Серед багатьох науково-прикладних завдань, що вирішувались під час створення АІС ПіКС, акцентується увага на їх тематичній складовій, серед них – теоретичне розроблення компонентної структури та змістового наповнення АІС ПіКС, розвиток відповідного понятійно-термінологічного апарату, інвентаризація, візуалізація і науковий аналіз різної просторово-часової інформації тощо.

Формування інформаційної бази даних здійснювалось в умовах наявності величезної кількості потенційних об'єктів картографування, неефективно функціонуючої державної системи обліку об'єктів та територій ПіКС, та необхідності доповнення існуючих переліків даними щодо просторової локалізації об'єктів картографування, візуалізації топографічного розташування та необхідної атрибутивної (описової) інформації.

Відсутність, на відміну від міжнародного права, або неповне відображення у вітчизняному законодавчому полі, викликали необхідність розроблення або уточнення термінів «природна спадщина» та «культурна спадщина».

Необхідність візуалізації широкого спектру даних з суміжних з географією сфер (в першу чергу, культури) потребувало пошуку нових методичних рішень і відповідних інформаційних джерел. В результаті були створені оригінальні тематичні карт етнокультурної, релігійної і науково-технічної спадщини, що становлять наукову новизну Атласу. Ці перші в Україні спеціалізовані карти подібної тематики та масштабу охоплення дозволяють значно розширити предметне поле досліджень ПіКС та можуть сприяти введенню у наукову

практику нових категорій спадщини. Також вперше здійснено розроблення культурно-ландшафтного районування України.

Створення Атласу закладає певні засади (стандарти) щодо тематичного змісту та візуалізації ПіКС, що може знайти своє відображення у комплексних загальнодержавних та регіональних атласах, туристичних та краєзнавчих картографічних творах, і тим самим стимулює розвиток теорії та методів тематичного та атласного картографування. Дана система може стати основою при подальшому створенні постійно діючої АІС ПіКС, доступної в повному обсязі для її використання через Інтернет.

Перспективи подальшого розвитку атласного електронного картографування ПіКС можуть бути пов'язані з виконанням наступних завдань:

- розроблення загальнодержавної стратегії інформаційно-картографічного забезпечення діяльності територій та об'єктів ПіКС як наукової основи їх охорони, збереження та використання на державному, регіональному та локальному рівнях;

- поглибленням регіонального аспекту тематичних досліджень та створенням комплексних електронних атласів ПіКС географічних або історико-географічних регіонів (Карпати, Крим, Полісся, Поділля, Слобожанщина тощо), областей та окремих міст (Київ, Львів тощо);

- поглибленням тематичних досліджень за окремими комплексними категоріями предметного вивчення ПіКС та створенням відповідних електронних атласів – культурно-ландшафтної, етнокультурної, релігійної, науково-технічної, воєнно- та військово-історичної, археологічної, морської та річкової спадщини України та окремих її територій.

УДК 911.3:61(477)

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ОБЛАСТЕЙ ПОДІЛЬСЬКОГО РЕГІОНУ

І.В. Поплавська

innapoplavska@ukr.net

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна*

Практика повсякденного життя забезпечує підвищений інтерес до соціальної сфери загалом, так і до окремих її складових зокрема. Це в свою чергу мотивує потребу розгляду даної проблематики як на регіональному (навіть локальному) рівні, так і на рівні держав та наддержавних утворень. Деталізація складових соціальної сфери є однією із заporук формування успішної держави, яка прагне до рівня постіндустріальної. Таке твердження вимагає підвищеної уваги до стану сформованості та функціональності

соціальної сфери. Нам видається актуальним здійснення такого дослідження на прикладі кількох обласних регіонів, що відзначаються рисами територіальної єдності.

Метою проведеного дослідження є обґрунтування сучасного стану функціональності елементів соціальної сфери областей Подільського регіону та визначення перспективних напрямків їх застосування в умовах децентралізації.

Для визначення сучасного покомпонентного аналізу соціальної сфери ми обрали методику ранжування областей Подільського регіону за показниками функціонування її елементів.

В результаті проведеного аналізу було використано метод кластеризації шляхом багатомірного статистичного аналізу. На основі узагальнення показників блоків-критеріїв було сформовано алгоритм оцінки функціонування соціальної сфери областей Подільського регіону.

Пропонований в нашому дослідженні методичний підхід за якісними рейтинговими показниками дозволяє сформувати цілісне уявлення про проблему та провести оцінку функціонування соціальної сфери областей досліджуваного регіону. Він дає задовільні результати за умови використання значно кількості ознак у вихідних масивах інформації та їх статистичній однорідності та зрівноваженості.

На основі проведено аналізу можна стверджувати, що найбільш збалансовано соціальна сфера серед областей Подільського регіону функціонує в Тернопільській області. Це пов'язано з високою організацією освітньої сфери на рівні дошкільної, загальної та вищої освіти, сфери культури, що відстежується через затребуваність закладів культурного спрямування та їх оновлення, сферою торгівлі та масового харчування, які забезпечують доступність товарів та послуг ресторанного господарства для місцевого населення та туристів, а також зв'язку (використання населенням нових та діючих форм комунікацій) – ці показники забезпечили лідируючі позиції області.

Загальна картина бальної оцінки демонструє, що всі області досліджуваного регіону мають близькі показники розвитку соціальної сфери, але кожна з них часто має власні переваги в розвитку елементів соціальної сфери, що не дозволяє твердити про збалансований рівень функціонування соціальної сфери в межах цих територій. Так, для Вінницької області властивий високий розвиток сфери освіти, культури, житлово-комунального господарства та зв'язку але низький рівень функціонування медичної сфери і торгівлі. Для Тернопільської області властиві хороші показники за функціонування складових освітньої сфери, культури, медицини та житлово-комунального господарства. Хмельницька область відзначається хорошим розвитком сфери культури, медицини та житлово-комунального господарства. Пропонована кластеризація областей досліджуваної території (табл. 1) демонструє їх місце за показниками збалансованості функціонування соціальної сфери.

З метою вдосконалення організації соціальної сфери областей Подільського регіону в межах новоутворених територіальних громад є потреба розробки базових перспективних напрямків. Серед них варто виділити

наступні: проблему подання недосконалої системи територіального розміщення об'єктів соціальної інфраструктури, пов'язану з нею проблему невпорядкованості відносин власності на об'єкти соціальної інфраструктури; потребує уваги питання недостатності бюджетних коштів для ефективного функціонування закладів соціальної інфраструктури; підвищення рівня кадрового забезпечення закладів соціальної сфери; покращення якості послуг, що надаються населенню об'єктами соціальної сфери. За умови акцентування уваги на цих питаннях соціальна сфера зможе повноцінно та всесторонньо забезпечувати потреби місцевих мешканців у послугах відповідного характеру та формувати комфортне соціальне середовище проживання.

В процесі розгляду кожної складової соціальної сфери Подільського регіону нами було зроблено аналіз основних груп критеріїв. Це дозволило визначити диференціацію рівнів сформованості соціальної сфери регіону загалом. На фоні регіонального показника функціонування та сформованості соціальної сфери суттєво вирізняється Тернопільська область, яка відзначається високою організацією освітньої сфери, сфери культури, торгівлі та масового харчування, а також зв'язку – ці показники забезпечили лідируючі позиції області. Хоча слід констатувати, що для областей Подільського регіону властива дуже вузька амплітуда сумативних показників, що може бути підтвердженням, що в консолідованому вигляді соціальна сфера не має суттєвих відмін в цих областях.

Список використаних джерел:

1. Гукалова І.В. До питання осмислення територіальної ідентичності у сучасній соціальній географії // *Регіональні проблеми України: Географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. Зб. наук. праць за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. конференції (8-9 жовтня 2015 р., Херсон) / За ред. І.О. Пилипенка, Д.С. Мальчикової. Херсон: ПП Вишемирський, 2015. С.129-135.*
2. Гукалова І.В., Покляцький С.А. Стан соціальної сфери і охорони здоров'я та їх роль у житті населення Київського Придніпров'я. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 4. Географія і сучасність. 2015. Вип. 19 (33). С. 127-139.*
3. Кузишин А.В. Геопросторова диференціація елементів соціальної сфери областей Карпатсько-Подільського регіону. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. Тернопіль: СМП «Тайп». 2018. № 1 (44). С. 64-71.*
4. Мезенцев К.В. Суспільно-географічне прогнозування регіонального розвитку : Монографія. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. 253 с.
5. Підгрушний Г.П., Мезенцев К.В. Привабливість території для проживання людини: методологічні та прикладні аспекти дослідження. *Український географічний журнал. 2015. Вип. 1. С. 32-41.*
6. Статистичний збірник «Регіони України», 2019. Частина 1. За ред. І.Є. Вернера. Київ, 2020. 276 с
7. Статистичний збірник «Регіони України», 2019. Частина 2. За ред. І.Є. Вернера. Київ, 2020. 640 с.
8. Царик Л.П., Поплавська І.В. Організація соціальної сфери областей Подільського регіону: суспільно-географічне дослідження. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. Тернопіль: СМП «Тайп», 2021. № 1 (50).*
9. Kuzyshyn A., Poplavska I. Analysis of Territorial Differences of the Social Sphere elements in the Areas of the Carpathian-Podillia Region. *Journal of Geology, Geography and Geoecology. Dnipro, 2018. № 27(2). P. 285-293.*

ОСВІТНІ МІГРАЦІЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА РИЗИКИ

Н.І. Провотар, В.А. Паренюк

provotarnat@ukr.net, parenvic@i.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Популярність освітньої міграції серед молоді України зростає. Про це свідчить динаміка кількості українських студентів, що навчалися за кордоном впродовж 2000-2018 років. За цей період зростання кількості освітніх мігрантів складало майже у 4 рази та майже у 5 разів, якщо брати до уваги період 2000-2017 років. Окрім зростання абсолютних показників збільшилася і кількість країн освітньої міграції українського студентства: з 40 країн у 2000 році до 64 країн у 2018 році. Відбулися зміни у структурі країн освітньої міграції українців. Так, за кількістю освітніх мігрантів частка країн Європи зросла з 51% у 2000 році до 92% у 2018 році. З п'ятірки лідерів 2000 року – США (45%), Російська Федерація (29%), Польща (6,5), Румунія (4,4%), Болгарія (2,7%), у 2018 році залишилась лише Польща. У 2018 році три чверті українських студентів навчались в таких країнах, як Польща (48,1%), Німеччина (11,6%), Чеська Республіка (5,8%), Італія (5,3%) та Словаччина (3,5%).

Освітні міграції молоді в сучасному світі пояснюють різні теорії та концепції. Так, згідно теорії людського капіталу вважається, що молодь більш схильна до міграції. Це пояснюється, тим, що в молоді порівняно більше часу для кар'єрного зростання, тому молоді люди відповідно отримують більше переваг від переїзду за кордон. Окрім цього, молодь значно менше інвестувала (зокрема, у вигляді податків) в країну походження, ніж населення старших вікових категорій, що також впливає на рішення про міграцію [1].

Концепція «ліквідної» міграції передбачає, що мігранти обирають індивідуалізовані шляхи міграцій, зосередившись на власній кар'єрі, а їх перебування за кордоном не спрямоване на підтримку членів сім'ї вдома [4]. Ключовим принципом закладеним в основу концепції є те, що міграції є невід'ємною складовою суттєвих соціальних трансформацій у країнах походження та призначення в Європі [5]. Ці трансформації пов'язані з конкретними структурними змінами, як: розпад колишнього соціалістичного табору та перехід країн до демократій, що надає громадянам більше свободи; розширення ЄС та, як наслідок, скасування внутрішніх кордонів; зростання тимчасової та неповної зайнятості, рівня самозайнятості; індивідуалізація сімейних відносин, надання більшої свободи дітям для вибору їхнього власного життєвого шляху [2]; технологічні зміни, особливо зростання ролі соціальних медіа, які сприяють новим та нетрадиційним засобам пошуку потенційних місць для міграції [3]. Власне, ліквідна міграція визначається як тимчасова, студентська, індивідуалізована, їй притаманна навмисна непередбачуваність [4].

Напрями освітньої та трудової міграції української молоді в цілому співпадають і характеризуються взаємозв'язком зазначених видів міграції. Через сформовані міграційні мережі процеси трудової та освітньої міграції з часом лише посилюються. Освітня міграція молоді як така не є прямою загрозою для України. Основною небезпекою цього процесу є його можлива трансформація в трудову еміграцію в подальшому. Це несе ризики демографічного та економічного характеру для України, звужуючи базу формування середнього класу.

Список використаних джерел:

1. Bauer T., Zimmermann K.F. *Assessment of possible migration pressure and its labor market impact following EU enlargement to Central and Eastern Europe*. IZA Research Report. 1999. No.3. 117 p.
2. Beck, U., Beck-Gernsheim, E. *Individualization. Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences*. London: Sage. 2002. 248 p.
3. Dekker, R., Engbersen, G. B. M. *How social media transform migrant networks and facilitate migration*. *Global networks: A journal of transnational affairs*. 2014. 14(4). p. 401-418.
4. Engbersen G. *Migration transitions in an era of liquid migration: Reflections on Fassmann and Reeger*. / edited by M. Okólski. *Europe: The Continent of Immigrants: Trends, Structures and Policy Implications*. Amsterdam: Amsterdam University Press. 2011. p. 91-105.
5. Engbersen, G. *Liquid Migration and its Consequences for Local Integration Policies. Between Mobility and Migration* / edited by P. Scholten and M. Van Ostaijen. 2018. p. 63-76.

УДК 911.3

**ГЕОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНІ СЕМІНАРИ У СИСТЕМІ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ**

І.А. Скриль

STKharkov@ukr.net

*Комунальний заклад «Харківська обласна станція юних туристів»
Харківської обласної ради, м. Харків, Україна*

Науково-методична робота з педагогічними кадрами – це цілісна система взаємопов'язаних дій і заходів, що базується на досягненнях сучасної психолого-педагогічної науки, передового досвіду, конкретного аналізу навчально-виховного процесу та рівня професійної компетентності педагогічних кадрів і спрямована на всебічне підвищення педагогічної майстерності кожного педагогічного працівника, на вдосконалення і якісне поліпшення навчально-виховного процесу [2, с. 13].

Завданням закладу позашкільної освіти є використання своїх можливостей для допомоги у підвищенні рівня педагогічної майстерності педагогам шкіл, керівникам гуртків, методистам.

Однією з дієвих організаційних форм роботи з педагогічними

працівниками закладів освіти є семінари-практикуми. Досвід роботи Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради свідчить, що така форма роботи корисна для педагогів. У закладі склалася цілісна система підготовки кадрів для подальшої туристсько-краєзнавчої роботи з учнями та підвищення професійної педагогічної майстерності.

Щорічно КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» організує виїзні семінари-практикуми для учителів та керівників гуртків туристсько-краєзнавчого напрямку, під час яких учасники знайомляться з досвідом роботи кращих педагогів Харківщини, відвідують промислові об'єкти, історичні та природні пам'ятки регіону. Традиційно, у жовтні кожного року відбувається семінар-практикум керівників геологічних та географічних гуртків, учителів географії (табл.1). Проведення таких семінарів-практикумів відбувається у кілька етапів.

Перший етап – підготовчий. Необхідно обрати тему семінару, визначити цільову аудиторію, об'єкти показу, узгодити місце проведення семінару з місцевими органами влади або керівництвом установи, запросити науковців. Оскільки семінари-практикуми виїзні, на заплановану дату проведення необхідно замовити автобус.

Другий етап – безпосереднє проведення семінару-практикуму. Цей етап складається з кількох частин. Перша – інформаційно-методична. Під час переїзду до запланованого місця проведення семінару методисти КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» надають інформацію про проведені та заплановані обласні та всеукраїнські масові заходи з краєзнавства, знайомлять з новими методичними матеріалами туристсько-краєзнавчої тематики, новинками краєзнавчої літератури. Крім того, учасникам надається географічна, історична довідка про місце проведення семінару.

Друга частина семінару - науково-практична. На семінари обов'язково запрошуються науковці закладів вищої освіти, фахівці наукових, музейних установ, громадських організацій. Станція туристів плідно співпрацює з Харківським національним університетом імені В.Н.Каразіна, Музеєм природи ХНУ імені В.Н.Каразіна. Науковці доповідають про сучасні тенденції з означеної тематики, відповідають на питання учасників семінару.

Цікавою та корисною є практична частина, під час якої педагоги під керівництвом фахівця виконують різноманітні завдання. Якщо семінар учителів географії, керівників геологічних гуртків, то це може бути методика опису географічного об'єкта, геологічного відслонення, визначення якості води у водоймі, відбір та документування зразків гірських порід, ознайомлення з виробничим процесом підприємства, буріння свердловин або видобутку корисних копалин.

Третя частина семінару – заключна, підведення підсумків. Учасники семінару висловлюють свої враження, побажання на майбутнє, обговорюється коло питань, які цікавлять педагогів і є актуальними.

Таблиця 1. Тематика обласних семінарів-практикумів краєзнавчого активу КЗ
«Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради

Рік	Тема семінару	Місце проведення	Кількість учасників
	Семінари учителів географії, керівників геологічних та географічних гуртків:		
2013	«Ознайомлення з геолого-географічними умовами Харківського району Харківської області, відвідування геологічної пам'ятки «Донецьке городище»»	Харківський район, Харківська область	37
2014	«Ознайомлення з геолого-географічними умовами Зміївського району Харківської області, відвідування геологічної пам'ятки «Зміївські кручі»»	Зміївський район Харківська область	35
2015	«Ознайомлення з геолого-географічними умовами Балаклійського району Харківської області з відвідуванням Балаклійського цементного заводу та кар'єру з видобутку крейди»	Балаклійський район, Харківська область	37
2016	«Ознайомлення з геологічною будовою та корисними копалинами Харківської області»	Музей природи ХНУ імені В.Н. Каразіна, Дергачівський район, Харківська область	35
2017	«Ознайомлення з геолого-географічними умовами Нововодолазького району Харківської області, відвідування Новоселівського родовища скляних пісків»	Нововодолазький район, Харківська область	38
2018	«Ознайомлення з геолого-географічними умовами Вовчанського району Харківської області»	Вовчанський район, Харківська область	39
2019	«Ознайомлення з геолого-географічними умовами Печенізького району Харківської області»	с. Кицівка, Печенізький район, Харківська область	40
2020	«Ознайомлення з геолого-географічними умовами Зміївського району Харківської області»	Національний парк «Гомільшанські ліси», пам'ятка природи гора Козача	35
2021	«Геолого-географічні умови Ізюмського району Харківської області»	Пам'ятка природи гора Кремінець, геологічна база ХНУ імені В.Н. Каразіна «Кам'янка»	35

Аналіз таблиці свідчить, що за останні 10 років в обласних семінарах-практикумах брали участь 371 учасник - учителі, керівники гуртків туристсько-краєзнавчого напрямку. Така форма роботи з педагогічними працівниками

ефективна та корисна, адже учасники семінару отримують нові теоретичні знання та практичні навички від фахівців закладів вищої освіти, наукових установ. Науковці дають рекомендації та практичні поради щодо пошукової, науково-дослідної краєзнавчої діяльності, підготовки учнівських робіт щодо участі у різноманітних творчих конкурсах. Важливим результатом системної роботи з проведення семінарів-практикумів є співпраця закладу позашкільної освіти, загальної середньої освіти та закладу вищої освіти. Навколо закладу позашкільної освіти формується коло педагогів – активістів краєзнавчого руху, до якого долучаються все нові і нові учителі. Заклад вищої освіти також зацікавлений у співпраці з учителями, керівниками гуртків, залучаючи їх разом з вихованцями до своїх наукових конференцій, готуючи таким чином своїх майбутніх студентів. Без такої інтеграції неможливо уявити якісний сучасний освітньо-виховний простір.

Список використаних джерел:

1. Організація науково-методичної роботи у закладі позашкільної освіти. Збірка інформаційно-методичних матеріалів. – Харків.: Стиль-Іздат, 2018. – 162с.
2. Основні документи про організацію методичної роботи з педагогічними кадрами, – К.:НЕНЦ, 1988. – 132 с.
3. Ушинський К.Д. Педагогічні твори: в 6 т. Т.1. М.: Педагогіка, 1988.

УДК 911.3

**ПРОСТОРОВО-СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗСЕЛЕННЯ
НАСЕЛЕННЯ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

А.О. Слепцова, В.С. Циган

sleptcovaanna@gmail.com, vlad.tsygan27max@gmail.com

Науковий керівник – д. геогр. н., доц. К. Ю. Сегіда

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Ретроспективний аналіз заселенсько-розселенських процесів на території Одещини свідчить, що перші поселення відносяться до епохи верхнього палеоліту (58 – 38 століття до нашої ери). У V столітті до н. е. на місці сучасного центру Одеси існувало стародавнє грецьке поселення – «Гавань Істріан», окрім якого на території Одеси також налічується близько дванадцяти інших давньогрецьких колоній [5]. Місто Одеса було заселене ще у IV столітті до нашої ери, про що свідчать археологічні знахідки та існування різних поселень та культур. Характерними для стародавнього поселення були ямні культурно-історичні спільності та катакомбні культурно-історичні спільності.

Також, Одещину заселяла черняхівська культура, для якої було характерне велике відкрите поселення, іноді зустрічались городища. У поселеннях

зустрічались як заглиблені так і наземні будівлі. Ці споруди різняться за їх розмірами, конструкціями та матеріалом. Для міст стародавньої Одещини характерними є багатокамерні кам'яні споруди, що мали внутрішні двори. Вже наприкінці V століття нашої ери територію сучасної Одеси заселяли тюркські кочові племена [5]. Під час коли територія контролювалася Великим князівством Литовським, на Одещині існувало поселення Качибей, пізніше як це населення знелюднілось, на їх місце виникло місто Хаджибей. Вже 7 лютого 1795 року місто Хаджибей було перейменовано приказом Катерини II у місто Одеса. Сучасне місто Одеса було утворене 27 лютого 1932 року. У системі розселення головну роль грав природний фактор та соціально-економічний фактор, розселення населення було нерівномірним. Адміністративно-територіальний устрій Одеської області представлений 7 районами, 91 територіальною громадою [3], до впровадження реформи децентралізації він був налічував 26 районів, міст – 19, селищ – 1101.

За останні тридцять років чисельність та густота населення Одещини мають тенденцію до зменшення. У 2002 році кількість населення Одеської області складало – 2 448 тис осіб, а вже надалі стрімко зменшується, у 2010 році – 2 390 тис осіб, а у 2020 році – 2 371 тис осіб. Густота населення за рахунок зменшення кількості населення також пішла на спад – у 2002 році густота населення була – 73,5 осіб/км², а вже у 2020 році – 71,2 осіб/км². Зменшення чисельності населення Одеської області пов'язана із загальною тенденцією України – проблеми депопуляції. Зміна показника густоти населення Одеської області не є різкою, вона є стабільною та повільною, без значних змін.

Таблиця 1. Індекс концентрації населення, 2020 рік
(обчислено авторами за даними [3])

Індекс концентрації населення						
Одеська область	33 310	2414130	100,00%	100,00%		46,84%
Район	Площа	Населення	Рч	Сч	ABS (Рч-Сч)	ІКН
Березівський	5 630	107 660	4,46%	16,90%	12,44%	
Білгород-Дністровський	5 220	201 090	8,33%	15,67%	7,34%	
Болградський	4 560	148 270	6,14%	13,69%	7,55%	
Ізмаїльський	3 430	209 810	8,69%	10,30%	1,61%	
Одеський	3 940	1 416 290	58,67%	11,83%	46,84%	
Подільський	6 970	227 380	9,42%	20,92%	11,51%	
Роздільнянський	3 560	103 630	4,29%	10,69%	6,39%	

Найгустонаселенишим в Одеській області є Одеський район (350 осіб на км²), у тому числі м. Одеса (4 672 осіб на км²). Найменш густонаселеними районами Одеської області, де менше 50 осіб на км², є Роздільнянський, Березівський та Болградський райони. Трохи більше 50 осіб на км² нараховується у Білгород-Дністровському, Ізмаїльському та Подільському

районах. Характерним для Одеської області є те, що показники чисельності населення та густота не збігаються та є не гармонічними, тобто є переважаючий район – Одеський.

Аналізуючи дані, що наведені в таблиці можна прийти до висновків, що індекс концентрації населення в Одеській області складає 46,84 %. Даний показник характеризується нерівномірним розміщенням населення на території Одеської області. Надмірна концентрація населення: Одеський район, так як, у даному районі знаходиться обласний центр – м. Одеса і таким чином чисельність населення Одеського району різко переважає над іншими. Середній показник концентрації населення спостерігається у Березівському та Подільському районі – це обумовлене сусіднім розташуванням до Одеського району. В інших районах Одеської області: Білгород-Дністровський, Болградський, Ізмаїльський та Роздільнянський – спостерігається мала концентрація населення, що обумовлене віддаленістю від обласного центра Одеської області та рельєфом місцевості.

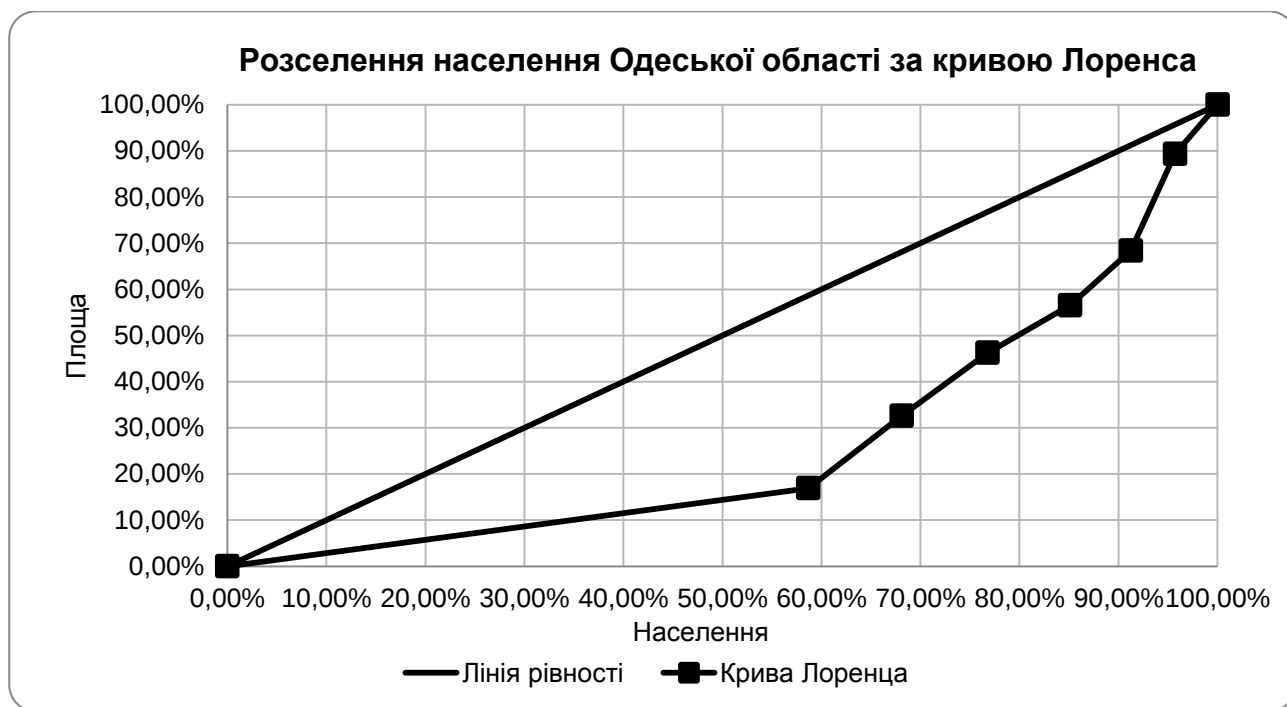

Рис. 1. Розселення населення Одеської області за кривою Лоренса
(побудовано авторами за даними [3])

Проаналізувавши графік за даними кривої Лоренса (рис 1.), можна зробити висновки, що на території Одеської області більша концентрація населення спостерігається лише в одному районі та середня у прилежних районах, а половина інших районів, мають малу частку населення. Отже, половина населення мешкає на 1/10 частині Одеської області, що підтверджує – розселення населення Одеської області нерівномірне.

Одеська область має райони, які б чітко виділялися за даним показником. Головним районом, що чітко виділяється є Одеський район, через знаходження в ньому центрального міста Одеси (табл. 2). Також, виділяються міста Ізмаїл та Білгород-Дністровський маючи показники першості (м. Ізмаїл – 34,14%, м.

Білгород-Дністровський – 24,43%). Найменші показники першості міст у таких містах: Березівка, Болград та Подільськ. Отже, Одеська область має провідні райони та міста, що чітко виділяються за показниками. У кожному районі є переважаюче місто, але центральним містом залишається Одеса.

Таблиця 2. Коефіцієнт першості адміністративних центрів Одеської області обчислено авторами за даними [3])

Район	Місто	Населення району	Населення міста	Коефіцієнт першості
Березівський	Березівка	107660	9580	8,90%
Білгород-Дністровський	Білгород-Дністровський	201090	49130	24,43%
Болградський	Болград	148270	15060	10,16%
Ізмаїльський	Ізмаїл	209810	71620	34,14%
Одеський	Одеса	1416290	1046050	73,86%
Подільський	Подільськ	227380	40020	17,60%

Система міст в Одеській області має значні чіткі відмінності від оптимальної системи за правилом «ранг-розмір». В Україні містом вважається населений пункт від 10 тис. осіб. В Одеській області налічується 7 районів та 91 територіальна громада. Найбільше місто Одеса – 1 046,05 тис. осіб. За системою міст, можемо бачити, як чітко виділяється одне місто – центральне місто. За оптимальним розподілом має існувати два центральних міста з чисельністю 500 тис. осіб, для більш гармонійного розподілу. Зараз ми бачимо концентрацію населення Одеської області в одному місті, що несе за собою деякі соціально-економічні, психологічні та економічні проблеми.

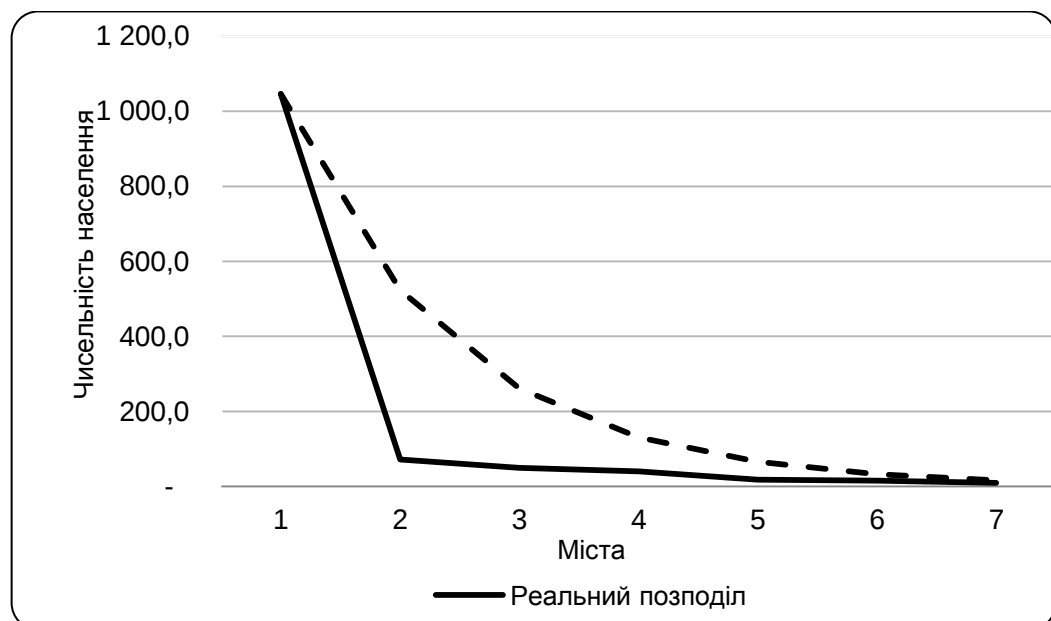

Рис. 2. Ієрархічна система міст Одеської області за правилом «ранг-розмір» (обчислено та побудовано авторами за даними [3])

Отже, після виконання просторово-статистичного аналізу розселення населення Одеської області можна прийти до наступних висновків. Одеська область є давньоосвоєним регіоном України за свою історію існування та за її вивченням розселення населення, Одещина формувалась протягом багатьох століть. Її розвиток розпочався ще до нашої ери.

Розселення населення на території Одеської області є нерівномірним за рахунок соціально-економічного та деякими місцями природного чинника. Щільність населення Одеської області досить нерівномірна, а щільність населення центрального міста – Одеси є досить високим. Це підкреслює те, що населення розміщене нерівномірно по всій Одеській області.

Для районів Одеської області характерний моноцентричний тип розселення населення. Міста Одеської області є не є молодими, через раннє заселення території та формування системи розселення населення, але навіть за велику кількість років його існування не сформувалася ідеальна система розселення.

В Одеській області знаходяться важливі перетини транспортних морських шляхів, тому цей регіон відіграє важливу роль в економіці України та світу. Щодо планувальних особливостей міста Одеси, вся його активна діяльність сконцентрована у центрі міста – наукова, економічна та промислова.

Список використаних джерел:

1. Сегіда К.Ю. Методичні основи аналізу розселення населення регіону / К.Ю. Сегіда // *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії: Збірник наукових праць*. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – Вип. 18. – с. 150 – 155.
2. Сегіда К.Ю. Географія населення з основами демографії: методичні рекомендації до аудиторної та самостійної роботи студентів бакалавріату другого курсу спеціальності 103 Науки про Землю освітньої програми «Географії» спеціалізації «Економічна та соціальна географія» / К.Ю. Сегіда, О.О. Паталашка. – Харків, 2018. – 82 с.
3. Міністерство розвитку громад та територій України // *Адміністративно-територіальний устрій України [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua>
4. Головне управління статистики в Одеській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>
5. Міста герої України // *Історія Одеської області [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://mgukr.blogspot.com/p/xvi-1795.html>
6. Яворська В.В Вплив розселення населення в регіоні Українського Причорномор'я на розвиток геодемографічних процесів / В.В. Яворська, В.А. Сич // *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Географія і сучасність*. – Київ, 2006. – Серія 4. – Вип. 15. – С. 35-41.

ПАНДЕМІЯ COVID-19 ЯК ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА ЛЮДСТВА

П.О. Черномаз

chernomaz@karazin.ua

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Пандемія COVID-19 кардинально змінила спосіб життя населення світу, тому є потреба в осмисленні процесів, що нею породжені та їй передували. У даній публікації зроблено спробу розглянути пандемію COVID-19 як прояв проблеми глобального маніпулювання свідомістю заради отримання особистої вигоди, адже захоплення технологіями маніпулювання може призвести до повної деградації людської особистості, або на Землі залишиться особливий вид людей, свідомість яких є стійкою до дії маніпуляцій [1].

Однією зі спроб глобального маніпулювання свідомістю була «пандемія» грипу H1N1, оголошена Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) 11 червня 2009 р. До такого висновку дійшла група з 14 депутатів Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) на чолі з Головою комітету охорони здоров'я ПАРЄ Вольфгангом Водаргом. У своєму зверненні від 18 грудня 2009 р. під назвою «Фальшиві пандемії – загроза здоров'ю» вони писали: «З метою просування своїх запатентованих ліків і вакцин проти грипу фармацевтичні компанії вплинули на вчених і офіційні установи, що відповідають за стандарти громадської охорони здоров'я, щоб стривожити уряди в усьому світі. Вони змусили їх витрачати обмежені ресурси охорони здоров'я на неефективні стратегії вакцинації і марно піддали мільйони здорових людей ризику невідомих побічних ефектів недостатньо протестованих вакцин» [3]. Однак належні висновки не були зроблені й те, що викликало занепокоєння у депутатів ПАРЄ, повною мірою реалізувалося під час пандемії COVID-19. Для того, щоб у цьому пересвідчитися, розглянемо деякі події, що передували її оголошенню. У 2000 р. було створено Глобальний альянс з вакцин та імунізації (GAVI) – партнерство приватних і урядових організацій з метою збільшення доступності вакцинації в бідних країнах. Основним джерелом фінансування GAVI став Фонд Білла і Мелінди Гейтс. 17 травня 2011 р. Б. Гейтс під час виступу на 64-й сесії Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я, що проводиться ВООЗ, оголосив 2011-2020 рр. Десятиліттям вакцин [2]. У березні 2015 р. Б. Гейтс, виступаючи на майданчику TED, заявив: «У наші дні найбільша загроза глобальної катастрофи виглядає не як ядерний вибух, а як небезпечний вірус. Ми не готові до наступного спалаху епідемії».

6 серпня 2018 р. інформагентство Reuters повідомило: «Pfizer погодився виплатити німецькій біотехнологічній фірмі BioNTech до 425 млн дол. в межах альянсу для розробки більш ефективних вакцин від грипу» [5]. У вересні 2019 р. компанія BioNTech підписала угоду з Фондом Білла і Мелінди Гейтс для розвитку програм зі створення і розробки доклінічних вакцин та імунотерапії.

18 жовтня 2019 р. відбулися пандемічні навчання «Подія 201» (Event 201), проведені університетом Джонса Хопкінса за участю Фонду Білла і Мелінди

Гейтс та Всесвітнього економічного форуму. В ході навчань моделювався процес поширення пандемії нового коронавірусу, переданого спочатку від кабанів до свиней і далі людині. 31 грудня 2019 р. офіційна влада Китаю повідомила ВООЗ про загадкові випадки пневмонії в Ухані, що викликана новим респіраторним вірусом. 10 січня 2020 р. вчені Уханьського інституту вірусології опублікували першу геномну послідовність нового вірусу (хоча зазвичай розшифрування геному вірусу займає місяці, а іноді й роки). Як виявилось, це різновид коронавірусу, що на 80% є ідентичним вірусу SARS-CoV, з якого раніше було отримано химерний вірус в лабораторії цього інституту. 30 січня 2020 р. після засідання Комітету з надзвичайних ситуацій у Женеві ВООЗ визнала новий коронавірус надзвичайною ситуацією міжнародного масштабу. 14 квітня 2020 р. президент США Д. Трамп заявив, що США припиняють фінансування ВООЗ. Проти такого рішення виступив Б. Гейтс. На той час Фонд Білла і Мелінди Гейтс став другим після уряду США та найбільшим приватним донором ВООЗ, який забезпечив у 2018-2019 рр. 9,4% бюджету організації (531 млн дол.), що викликало виправдане занепокоєння експертів.

11 грудня 2020 р. Управління з питань якості продовольства і медикаментів при Міністерстві охорони здоров'я і соціальних служб США схвалило вакцину проти COVID-19 «Comirnaty», розроблену Pfizer і BioNTech, для екстреного використання. 28 липня 2021 р. аналітики фондової біржі Nasdaq (США) повідомили, що виручка компанії Pfizer у 2-му кварталі 2021 р. склала 18,98 млрд дол. Продажі зросли на 92% порівняно з аналогічним кварталом 2020 р. Серед власників акцій компаній Pfizer і BioNTech – Фонд Біла і Мелінди Гейтс. 30 вересня 2021 р. співзасновник і головний медичний директор BioNTech О. Тюречі в інтерв'ю CNBC заявила, що ревакцинації вакциною проти COVID-19 можуть бути кожні 12 або 18 місяців.

За рік пандемії COVID-19 за даними видання Forbes статки Б. Гейтса збільшилися з 98 до 124 млрд дол. (на 26,5%) – це найбільш стрімке зростання (збільшення у 2020 р. порівняно з 2019 р. – лише 1%) [4]. Водночас протягом 2020-2021 років контрольовані громадянами США соціальні мережі (зокрема, Facebook, Twitter та YouTube) піддавали цензуруванню інформацію, що не відповідала меті нагнітання пандемічних страхів та необхідності масової вакцинації від COVID-19. Отже, зазначені вище події містять ознаки реалізації певного плану організації пандемії COVID-19 з метою глобального маніпулювання свідомістю заради отримання особистої вигоди.

Список використаних джерел:

1. Черномаз П.А. Роль духовного возрождения в преодолении негативных тенденций развития мирового хозяйства // *Мир и Россия: регионализм в условиях глобализации: Материалы III Международной научно-практической конференции. Ч. 1.* – М.: РУДН, 2010. – С. 149-157. – URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/5252>
2. Address by Mr Bill Gates to the Sixty-fourth World Health Assembly. – URL: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle>
3. Faked Pandemics – a threat for health. – URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=12720&lang=en>
4. Forbes World's Billionaires List. – URL: <https://www.forbes.com/billionaires/>
5. Pfizer bets on biotech flu vaccine in \$425 million BioNTech alliance. – URL: <https://www.reuters.com/article/us-pfizer-biontech-alliance-idUSKBN1L10F5>

СЕКЦІЯ 4 ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

UDC 911.3

THE IMPORTANCE OF GEOGRAPHIC INFORMATION SYSTEMS IN POST-DISASTER SURVEYS. ON THE EXAMPLE OF THE RIVER VERE

Z. Laoshvili¹, L. Grigolia², A. Iremashvili³, S. Kvizhinadze⁴

*laoshvili@yahoo.com¹, Ladogrigolia2@gmail.com², Airemashvili89@gmail.com³,
Sergokvizhinadze@gmail.com*

Georgian Technical University^{1,3,4}, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University²

Introduction

As time goes on, the geo-ecological balance between human and nature is increasingly being violated all over the earth. The reason, in many cases, is the wrong engineering and economic activities of human and irrational use of nature resources. Such processes often end in catastrophic consequences and cause great harm to the population and the economy. Such processes need to be thoroughly studied by specialists in various fields in order to comprehensively assess the causes of the problem, to effectively plan and implement preventive measures, to develop flexible forecasting and monitoring systems. In order for such events to take place in a timely and efficient manner, it is necessary to have reliable and accurate spatial (and not only) spatial information available to the relevant stakeholders. Even more effective will be a unified system created using data spatial analysis technologies, which will store all available information in the form of documents, literature, digital or graphic models and any other.

The natural disaster that occurred on June 13, 2015 in the Vere River Valley in Tbilisi is a clear example of the consequences of improper study and monitoring of threats or events that pose a direct threat to settlements. Although the river. Vere belongs to the category of potentially dangerous rivers, which are characterized by periodic catastrophic floods, until the case of June 13, 2015, it was not properly investigated. Outdated or inaccurate information was scattered in various agencies and even access to most of them was impossible. There were no thematic maps, forecast charts or digital models. The lack of such data was also reflected in expert assessments, debates and speeches. Their versions were often limited to oral arguments and did not rely on any exact data or relevant digital models. Argument often came to a standstill because there were differing opinions about the real causes of the disaster and vague notions about the exact scenario of the development of events. Lack of spatial data or lack of modern technologies for their presentation can be the cause of many problems. Although the TSU Hydro-Meteorological Laboratory has been operating in the valley since 1962, the existing surveys did not fully reflect

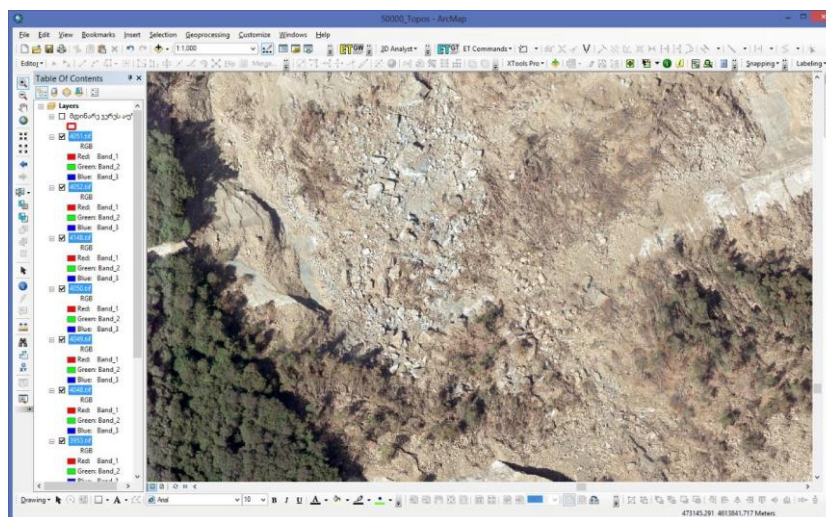
the observational data. Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Institute of Geography, at the initiative of the student organization of the Department of Geography, "**GIS Group**" created the "Geo-information system of the Vere River Valley." Field and chamber works in different directions were carried out for this purpose. The results were reflected in spatial data analysis technologies and a unified geoinformation system was created.

Research methods and results

Considering the aims and results of the paper, the research process was conducted mainly through data mining. At the initial stage, existing documents were found, which include literature related to the Vere River, scientific papers, research reports, etc. In parallel, all available data on cartographic (including geoinformation systems), graphic, photographic and other types were requested from various organizations. Existing cartographic data were obtained from various agencies (TSU Department of Geography, Institute of Geography, Georgian Encyclopedia, etc.). They were scanned and georeferenced (linked to the coordinate system). Some of them were digitized in GIS format. The thematic layers were subsequently placed in unified geodatabases. Digital thematic layers and basics of different scales were transferred to the project from organizations (Tbilisi City Hall, National Agency of Public Registry, National Environment Agency, Ministry of Defense, Geographic Ltd., Skafis Ltd., etc.). The next step was to systematize and encode the extracted data. After systematization of the processed data, most of them were placed in unified geodatabases. The project also provided primary and secondary information models of remote sensing of different scales, types and at different times in the form of aerial photographs (orthophotos) and satellite images.

The project carried out field work aimed at obtaining various types of information. The planning of the field routes was preceded by preparatory work. With the help of existing topographic maps, aerial photographs and interactive web maps (Google Earth, GoogleMap, OpenStreetMap, Mygeorgia), the remote sensing method was used to study the river. Vere basin, valley, bed condition, roads, etc., after which various geodynamic processes, degraded areas, illegal landfills, etc. were identified (Pic.1). Field groups were assisted by scientific consultants from various fields. Before going to the field, the students together with the project leader developed forms for describing natural and anthropogenic objects, as well as natural processes (landslides, mudslides, rock falls, etc.), which allowed them to be studied on the spot. Field groups, together with specialist consultants, sought detailed information on natural and anthropogenic sites within the study area. Objects were studied and placed in data filling forms, coordinates were taken, photofixed and more.

The results were reflected in spatial data analysis technologies and a unified geoinformation system was created. The hydrometeorological characteristics of the river basin, vegetation, erosion, landslide, flood-prone areas were placed in the geodatabase of the system; Also, the address base of the buildings, etc. These data allow pre-modeling of expected disasters or adverse processes with the help of generating thematic maps, graphs and other information.

Picture 1. Further work was carried out in several stages:

1. Data systematization; 2. Data classification; 3. Decryption of aerospace images and digitization of spatial objects of thematic layers; 4. Preparation of digital basics for geoinformation system;
5. Development of geodatabase structure. Integrate systematic data into ArcGIS geodatabases;
6. Generate thematic maps; 7. Organize hyperlink and HTML popup.

A test version of its website has been created to access and simplify the use of the Vere River Basin geoinformation system. Installing GIS software - ArcGIS on a personal computer or laptop is associated with several difficulties (program licensing, requires strong hardware, at least basic knowledge of this software is required to use, etc.). For these reasons, it was decided to create a web map of the Vere River basin geoinformation system, which would allow any interested person to view the map on any device (smartphone, desktop, laptop, tablet) using only an Internet browser, search for the required information easily and without any prior specific software.

Conclusions

Over the past decades, the river Vere Valley has been adversely affected by anthropogenic activities. As a result of massive construction of houses and infrastructural facilities ignoring elementary engineering, ecological or other careful requirements, the natural hydrodynamic and morphodynamic regime of this river has been severely violated, the floodplain adjacent to the river is occupied by residential houses and various engineering buildings. The river bed is severely narrowed and its water permeability is severely limited.

Despite the tragedies that occurred, the river. The Vere Basin is not properly studied and requires in-depth, complex studies. The information vacuum complicates the process of making proper conclusions and timely prevention of natural disasters. The use of modern technologies in the study, modeling and management of natural disasters is very effective and convenient. In management, among other processes, noteworthy are the monitoring systems, which with the help of modern technologies constantly monitor the indicators and characteristics of both natural and anthropogenic impacts. It is vital to establish strict monitoring of hazardous processes in the vicinity of riverbeds, such as: riverbed pollution, green cover degradation, illegal construction, activation of geodynamic processes, etc.

ANALYZING SPATIAL RELATIONSHIP BETWEEN ENVIRONMENTAL, SOCIOECONOMIC FACTORS AND DENGUE FEVER RISK IN SHENZHEN

Nianhua Liu^{1,2}, Linbing Zhuang³, Vit Vozenilek¹

nianhua.liu01@upol.cz

¹*Department of Geoinformatics, Palacký University Olomouc, Czech Republic;*

²*Interfaculty Department of Geoinformatics, University of Salzburg, Austria;*

³*School of Geography and Planning, Sun Yat-sen University, China*

Dengue fever is a significant public health concern in many tropical and subtropical countries or regions. It's a mosquito-borne viral infection that easily spreads on environments with high temperature and moisture and dense population. There is no specific vaccine or treatment for dengue fever and therefore its prevention and control depending on effective vector control measures (WHO, 2021). Several studies have demonstrated that GWR and its improved models can be used to geographically describe the spatial relationships of dengue incidence with other potential human, environmental and socioeconomic risk factors (Acharya et al., 2018; Atique et al., 2018; Lin & Wen, 2011). Shenzhen is located in the southern Guangdong Province, with a population of more than 17 million people. Summer lasts for over 6 months in Shenzhen and its average temperature is 27.6 degrees Celsius. Due to the humid subtropical climate and the large population, mosquito has a wonderful growth natural environment in Shenzhen. In 2020, Shenzhen firstly began to public citywide mosquito maps, showing the distribution of mosquitoes by collecting data from hundreds of monitoring points in 74 streets. It warned the citizens the risk of dengue fever half-monthly.

In this article, we used Ordinary Least Square (OLS), Geographically Weighted Regression (GWR), and Multiscale Geographically Weighted Regression (MGWR) to explore spatial relationships between mosquito density and factors such as level of waterlogging, the distance and number of nearby markets, restaurants, houses, parks, etc. Factors were then selected as independent variables based on their significance and collinearity (Oshan, Li, Kang, Wolf, & Fotheringham, 2019).

According to the comparing results among three models (Table 1), OLS has the worst performance. Only 27 percent of the result data could be explained by OLS model. GWR has better model performance than OLS with higher R² and lower AICc. The result of MGWR showed highest R-square and lowest AICc among three models, which could predict the results in 50 percent correctness.

Table 1. Results of OLS, GWR, and MGWR

	OLS	GWR	MGWR
R ²	0.270	0.333	0.503
AICc	311.464	205.642	202.990

Global Moran's I spatial autocorrelation is also operated to confirm the correct explanation of MGWR model. Given the z-score of 1.342083, the pattern does not appear to be significantly different than random. This means that the result of MGWR is more convincing.

According to Fig. 1, the eastern area has the better local model performance in GWR model. Since all districts in eastern area have larger area than the western area. The results are easier to affect by the spatial scale. Traditional GWR hypothesizes that all of the processes being modeled operate at the same spatial scale, which is nearly impossible in the reality (Fotheringham, Yang, & Kang, 2017).

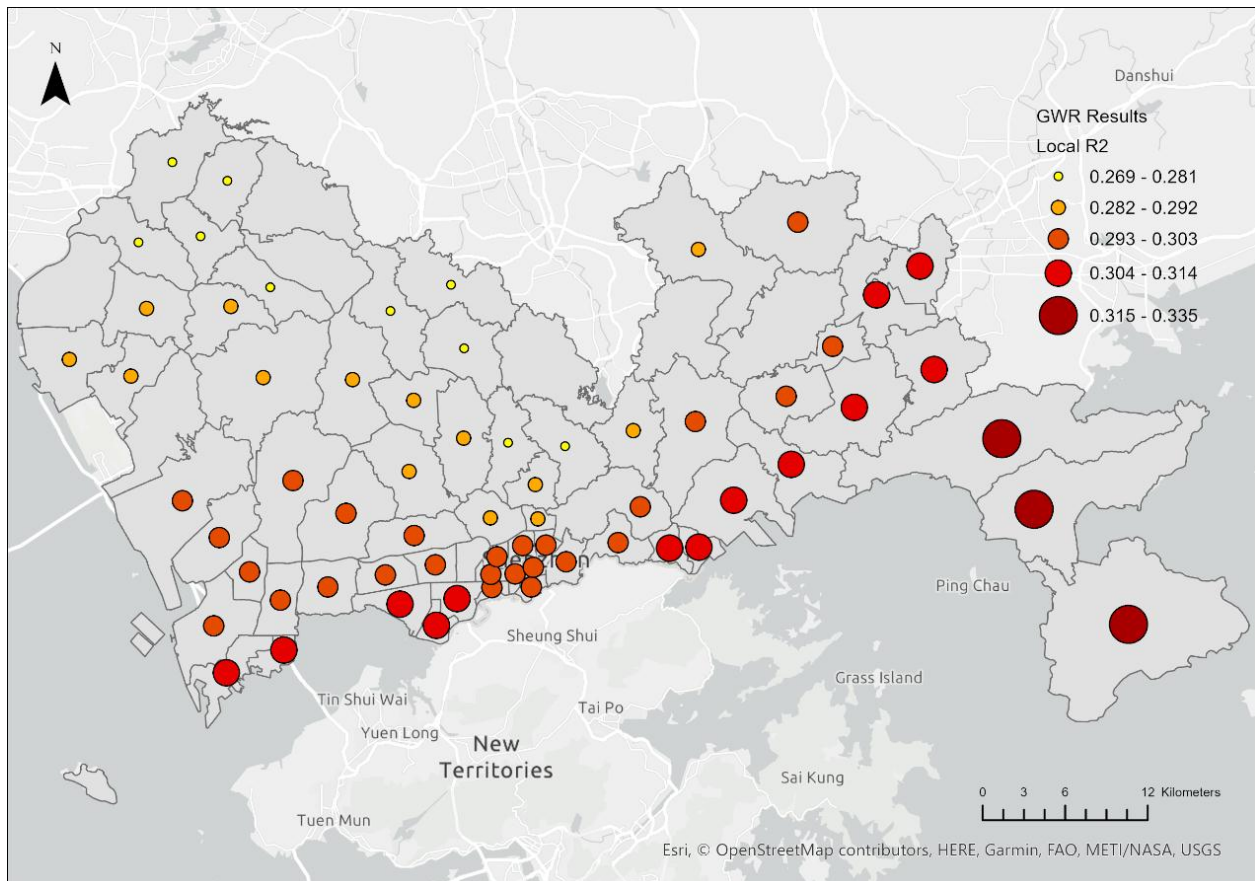

Figure 1. Local R-square result of GWR

However, according to Fig. 2, the local performance of MGWR has a different phenomenon with GWR. Western area has better performance. When the model calibration and bandwidth vector selection in MGWR are conducted using a back-fitting algorithm, the impact of the variables could better fit the area of the district, which could potentially providing a more flexible and scalable framework to examine multiscale processes (Fotheringham et al., 2017).

The comparison results of OLS and MGWR could better reveal the spatial correlation on environmental and socioeconomic factors with mosquito density in Shenzhen. To decrease the risk of dengue fever, governments should take more actions in cleaning the waterlogging area in restaurants, markets, schools and parks. With more spatial-temporal data, this research could better help the policy makers for sustainable dengue prevention and control programme.

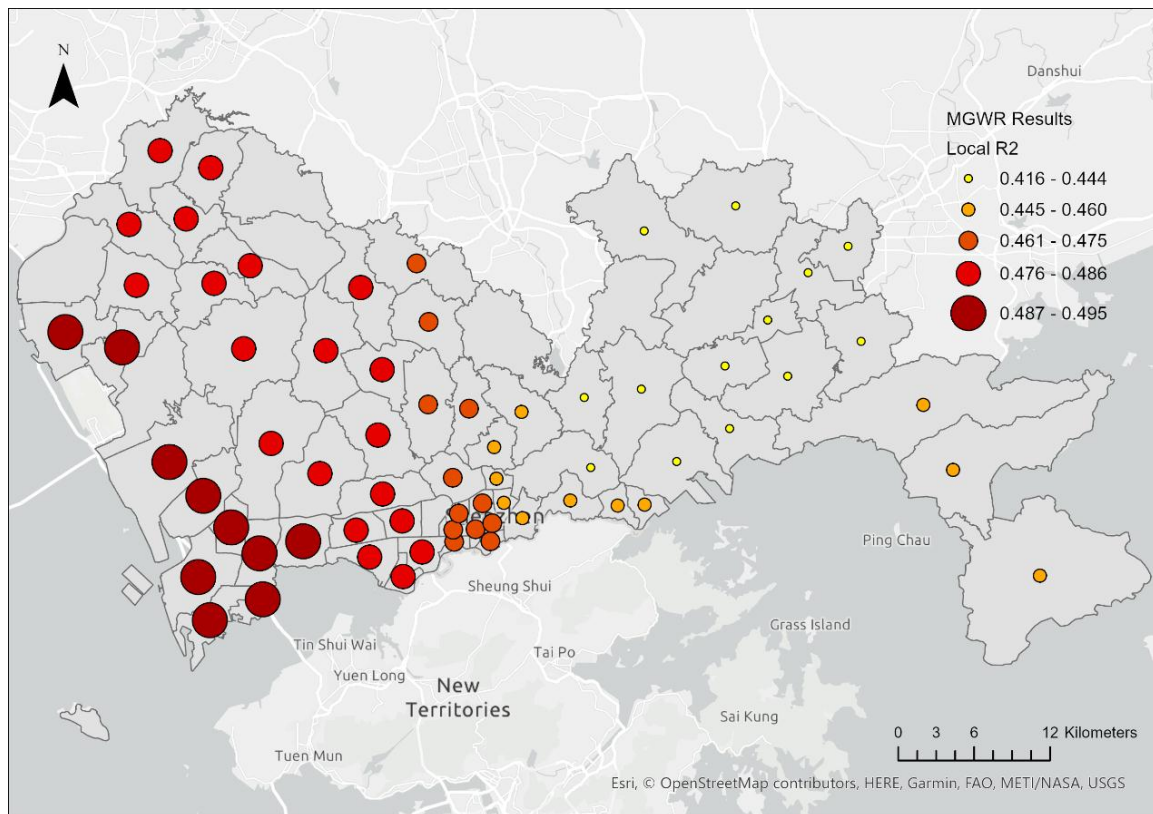

Figure 2. Local R-square result of MGWR

The comparison results of OLS and MGWR could better reveal the spatial correlation on environmental and socioeconomic factors with mosquito density in Shenzhen. To decrease the risk of dengue fever, governments should take more actions in cleaning the waterlogging area in restaurants, markets, schools and parks. With more spatial-temporal data, this research could better help the policy makers for sustainable dengue prevention and control programme.

References:

- [1] WHO. (2021). Dengue and severe dengue. <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/dengue-and-severe-dengue>
- [2] Acharya, B. K., Cao, C., Lakes, T., Chen, W., Naeem, S., & Pandit, S. (2018). Modeling the spatially varying risk factors of dengue fever in Jhapa district, Nepal, using the semi-parametric geographically weighted regression model. *Int J Biometeorol*, 62(11), 1973-1986. doi:10.1007/s00484-018-1601-8
- [3] Atique, S., Chan, T.-C., Chen, C.-C., Hsu, C.-Y., Iqtidar, S., Louis, V. R., . . . Chuang, T.-W. (2018). Investigating spatio-temporal distribution and diffusion patterns of the dengue outbreak in Swat, Pakistan. *Journal of Infection and Public Health*, 11(4), 550-557. doi:<https://doi.org/10.1016/j.jiph.2017.12.003>
- [4] Fotheringham, A. S., Yang, W., & Kang, W. (2017). Multiscale Geographically Weighted Regression (MGWR). *Annals of the American Association of Geographers*, 107(6), 1247-1265. doi:10.1080/24694452.2017.1352480
- [5] Lin, C.-H., & Wen, T.-H. (2011). Using geographically weighted regression (GWR) to explore spatial varying relationships of immature mosquitoes and human densities with the incidence of dengue. *International journal of environmental research and public health*, 8(7), 2798-2815. doi:10.3390/ijerph8072798
- [6] Oshan, T. M., Li, Z., Kang, W., Wolf, L. J., & Fotheringham, A. S. (2019). mgwr: A Python Implementation of Multiscale Geographically Weighted Regression for Investigating Process Spatial Heterogeneity and Scale. 8(6), 269.

THE ECO-CULTURE OF THE INHABITANTS OF MOUNTAINOUS AREAS (CENTRAL CAUCASUS)

T. Pilauri

Takopilauri@yahoo.com

*Scientific supervisor: Professor, Nodar Elizbarashvili,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia*

Abstract. The diversity of the natural environment contributes to the unique social, economic, and ecological culture of the people living in the mountainous areas, which has been formed for thousands of years.

The Central Caucasus is the highest in the Caucasus Mountain system. It is distinguished by the complexity of the terrain and harsh climatic conditions, as well as the way of life and traditions of the ethnic groups living here. Natural barriers and long winters have led to low levels of cultural assimilation, and in practice, the ethnocultural of the people living here is unique and very interesting.

Key words: Geography, population, ecology, culture, sustainable development

Ethnos and ethnocultural.

According to Anthony Smith, "Ethnic unity or ethnos is the union of people with their own ethnonym, which, at least at the elite level, is characterized by myths of common origin, common historical memory, elements of a single culture, connection to a certain historical territory, a sense of solidarity" (Smith, 1995: 57).

Geographical location is one of the main preconditions for the formation of ethnos before and now. Even in the case of a single mountain system, if the relief fragmentation is large, different cultural groups are formed. For example, within the mountainous system of the Caucasus live 51 tribes speaking different languages. Their religion, dress culture, agriculture, art, and architecture are different.

Numerous original peoples, cultures and traditions were formed in the mountains. The isolation of the peoples living in the same mountainous system was so great that it even led to the formation of different languages.

The Caucasus is a distinct geographical and historical-cultural region. The common anthropological type, similar to the elements of material culture and economic existence, is conditioned by the inclusion of the Caucasus and the ethnic groups living in it in one historical-cultural district. Although there are great similarities in etiquette and mentality, each ethnic group in the Caucasus had its own unique mentality, traditions and way of life (Topchishvili, 2007).

Some peculiarities of the ecological culture of the mountain population

The agricultural culture of the mountain population has always been influenced by environmental elements. Mountain soils are easily degraded under the influence of both human and environmental factors. Erosive and denudative processes are most intense for them. Mountain people traditionally use the following methods to protect their soils:

- Shelter belts - this model of soil protection is used against wind erosion, mainly in arid and semiarid climates;
- "Contour plowing" or cultivation of a mountain slope perpendicular to its slope to prevent water erosion;
- Terrace farming, which involves the creation of wide, flat steps on steep mountain slopes. Used against water erosion and denudation and is considered to be the most effective.

Mountain forests have the greatest religious, recreational, ecological and aesthetic values. The traditions and ecological thinking of the majority of the mountain population are related to mountain ecosystems. The rate of forestry in mountainous areas decreases every year, which is related to the development of agriculture, the increase of pastures and pastures slows down the ability of forest self-restoration. Cross-icons were strongly developed in the mountainous regions of the Central Caucasus. They date back to pre-Christian times and included cult, agricultural and residential areas. Here one community icon per community area was represented. However, apart from them, each village had two or more icons. The icons also had their own forests, in which high mountain pine, birch, oak can be found from the tree species. The goods were not allowed in the forest of the icon, if the goods entered and were lost in the forest area of the icon, the man would not enter to look for him, he had to go out himself. Firewood was used only for the icon. Such forests of beer were mostly located on the mountain slopes, which, in addition to being religious, had a great ecological purpose. They reduced the risk of erosion and limited the spread of avalanches. The protection of such an environment was taken on a religious level and its violators were severely punished.

The rugged terrain of the Central Caucasus, harsh climatic conditions, natural resources, and frequent attacks by neighboring tribes had a major impact on the architecture of mountain settlements. The dwellings were mostly defensive towers or end buildings, which practically merged with the relief forms. Most of them were difficult to perceive from a distance and were resistant to the effects of avalanches.

Research Perspectives

The regions that are distinguished by their unique culture are attractive in the world for tourism. In this respect, the mountainous region of the Central Caucasus is noteworthy in Georgia, which is rich in numerous ethnic and ecological cultural monuments. It is this region that is considered for the nomination of UNESCO Cultural Landscape, which will become a solid basis not only for the development of tourism, but also for the detailed study of the ecological culture of the mountain population and its geographical features.

References:

1. *Cultural ecology: contemporary understanding of the relationship between Humans and the environment*". *Jurnal of Landscape Ecology*.-2012
2. *Introduction to Ethnological Science*. Topchishvili, R. Tbilisi-2013
3. *Landscape planning of Pshav-Khevsureti protected areas*. Elizbarashvili, N. -2012.
4. *Sustainable development and resource management of mountainous regions*.

THE FORMS OF ENVIRONMENTAL IMPACT AND ITS GEOGRAPHICAL FEATURES OF THE ASSESSMENT

G. Sandodze

Gela.sandodze@gmail.com

*Scientific supervisor: Professor, Nodar Elizbarashvili,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia*

Abstract. There are two types of natural and anthropogenic impact on the geographic environment (landscape). The development of a geographical basis for their integrated assessment methodology is an urgent scientific and practical task.

Key words: impact, geography, assessment, environment, landscape.

Forms of impact on the environment.

In general, the state of the natural environment is largely determined by the processes caused by anthropogenic or natural influences on it. Impacts can mainly be:

- Genetic (natural, anthropogenic, natural-anthropogenic);
- Defined in time (short-term, periodic, permanent);
- Procedural (for component, complex, process);
- Large scale (weak, medium, strong), etc.

Impacts can also be considered by type, source, intensity, frequency, form, results. Geographic analysis of all types of impacts and their negative consequences is a Scientific-research process due to the variety, scale and complexity of such impacts. Such a situation requires, first of all, the identification and classification of impacts not only by form and species, but also by landscape units.

The socio-economic activity of society involves different forms and scales of nature management. This is especially true in mountainous areas. Any impact on the natural environment of mountainous areas requires a comprehensive study of technical, economic and social consequences. The main task remains to preserve environmental optimum, improve the living standards of the population, protect the population from natural disasters and preserve natural landscapes. (Elizbarashvili, 2005).

Natural impacts are mainly associated with extreme and catastrophic natural events. They can be exogenous and endogenous. Exogenous:

- Climatogenic (hurricane, hail, drought, frost, wind, etc.);
- Hydrogen (floods, landslides, swamps, water erosion, avalanches, etc.);
- Biogenic (reproduction of pests, plant diseases, forest fires, etc.);
- Lithogenic (depletion, gravity flows, etc.).

The earthquakes and relief processes are noteworthy from endogenous impacts in Georgia.

Anthropogenic impacts differ depending on the forms of farming. These are: agricultural, technogenic (industry, construction, transport, etc.), Techno-ecological (forest management, fires, etc.), recreational activities, etc.

Anthropogenic impacts can be synchronous (several types simultaneously - in the case of repeated use of the territory) or duplicated (when one impact is replaced by another). Synchronous impacts are mainly present in raised areas, in landscapes where agriculture, forestry and water resources management are carried out simultaneously. The impact is duplicated in regions with high seasonal agricultural or recreational loads. Most often, such landscapes are presented in the mountains (Elizbarashvili, 2016).

One or another anthropogenic impact on natural landscapes can be considered in terms of intensity, in terms of the degree of impact, it can be intense, moderate, extensive. Intense impacts are observed in regions where the maximum concentration of the population, agricultural or recreational activities. The landscapes of large urban settlements, their maximum proximity and recreational areas are suffering intensively.

Extensive anthropogenic impacts are associated with "energy waste" in the environment (noise, heat, radioactive waste, "man-made waste" (liquid - industrial, domestic and Amelioration water; gaseous - soot, dust, heavy metals), domestic waste (steel, garbage) . Anthropogenic waste is distributed in nature in a mechanical, natural or mixed form.

The impact on the environment leads to a change in the geophysical and geochemical characteristics of the landscape. In many cases, the changed landscape cannot return to its original state and change its socio-economic function.

Assessment of anthropogenic impact on the environment can be carried out by identifying the impact of a particular activity on natural processes, predicting the above methods and analyzing the quantitative and qualitative indicators of the results. The applied direction, developed within the framework of the theoretical concept of spatio-temporal analysis and synthesis of natural-territorial complexes, more or less fully determined the essence, methods and dynamic features of the identification of anthropogenic impacts with natural processes. This is especially true for natural-agrarian and partly socio-economic territorial complexes. For other types of anthropogenically modified territorial complexes, anthropogenic processes have not been identified (Elizbarashvili, 2016).

References:

1. *Basics of Applied Geography*. Elizbarashvili N. – Tbilisi, 2016.
2. *Geoecological Basis of Landscape Planning*. Elizbarashvili N. – Tbilisi, 2005.
3. *Four landscaping measurements*. Beruchashvili N.L. – M., 1986.

ДИНАМІКА ВИКИДІВ ЗАБРУДНЮЮЧИХ РЕЧОВИН У ПОВІТРЯНИЙ БАСЕЙН ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В.В. Горбач, М.М. Мельнічук

vicahorbach@gmail.com, melniichuk.mm@gmail.com

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

Атмосферне повітря є одним із найважливіших компонентів природи, від стану якого залежить якість життя та здоров'я населення. Внаслідок зростання чисельності автомобільного транспорту, функціонування господарського комплексу, до повітряного басейну Волинської області потрапляє низка домішок, що значно погіршують його екологічний стан.

Волинська область розміщена на крайньому північному-заході України, а за обсягами викидів належить до одного з найчистіших регіонів України. Протягом останніх десятиліть спостерігається загальна тенденція до зниження забруднення атмосферного повітря як стаціонарними, так і пересувними джерелами (рис. 1), що зумовлено скороченням промислового виробництва, а також модернізацією автопарку жителів області.

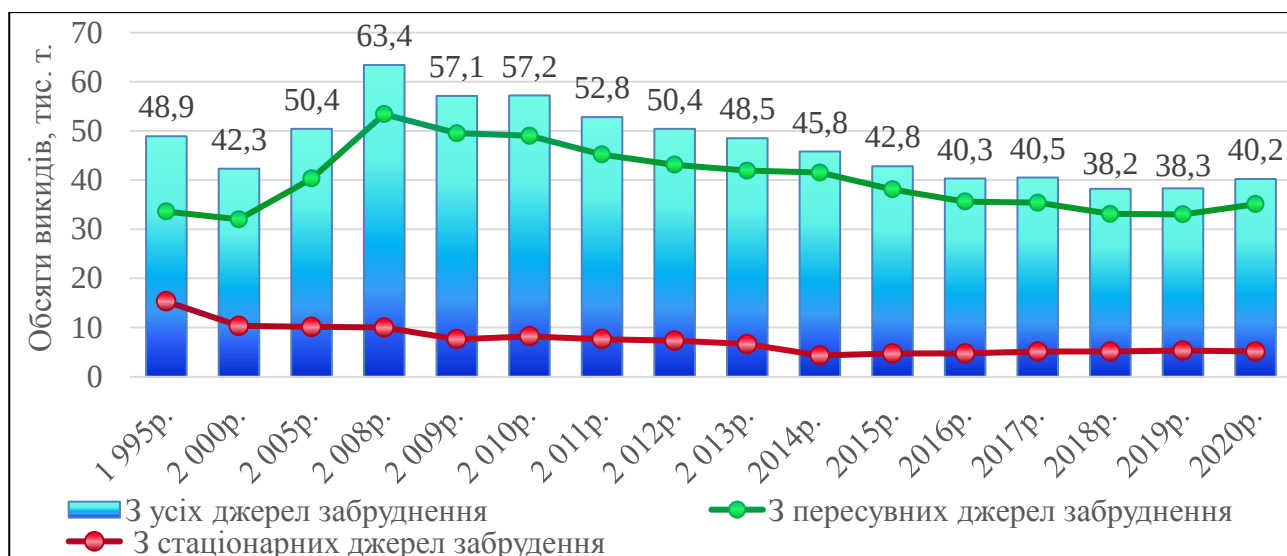

Рис. 1. Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферу за 1995-2020 рр.
(складено авторами на основі [2, с. 470, 3, с. 439, 4, с. 212, 5, с. 185])

Зауважимо, що у другій половині ХХ століття найбільшими стаціонарними джерелами забруднення Волинської області були заводи залізобетонних виробів, хлібозаводи, цегельні заводи, міські котельні, харчокомбінати, а також Ківерцівський деревообробний комбінат, Горохівський, Іваничівський, Гнідавський цукрові заводи [6, с. 206]. Однак, за останні 25 роки джерела забруднення змінилися, а обсяги викидів зменшилися втричі. На сьогодні

найбільшими джерелами стаціонарного забруднення атмосферного повітря є підприємства ПАТ «Володимир-Волинська птахофабрика», Локачинський ЦВНТК ГПУ «Львівгазвидобування», ПАТ «Гнідавський цукровий завод», ТзОВ «Птахокомплекс Губин» та ТзОВ «Волинь-зерно-продукт».

Основна частка домішок в атмосферне повітря надходить із пересувних джерел (а саме, автомобільного транспорту) та становить 85-95 % усіх викидів. Зауважимо, що протягом 90-х років ХХ ст із таких джерел у повітря потрапляло 60-70 % від усіх викидів. Різке підвищення викидів спостерігалось з 2000 по 2008 рр., що зумовлено зростанням кількості автомобілів, а також, збільшенням пасажиро- та вантажообігу автомобільним транспортом. Протягом наступних років обсяги викидів пересувних джерел мали загальну тенденцію до зменшення, однак, їхня частка у структурі джерел забруднення продовжує зростати. Окрім того, що автомобілі продукують левову частку викидів області, вони є небезпечними ще й тим, що постачають у повітря домішки високих класів забруднення – формальдегід, фенол, діоксид азоту тощо. Зауважимо, що 27 % викидів пересувних джерел забруднення припадає на обласний центр – м. Луцьк, для якого характерна найбільша щільність населення у області [1, с. 80].

У розрізі окремих сфер економічної діяльності найбільшу кількість забруднюючих речовин в атмосферне повітря продукує вторинний сектор економіки – 48,7 % усіх викидів, а саме, переробна галузь виробництва (40,3 %). Зокрема, Гнідавський цукровий завод здійснює викиди в атмосферне повітря оксиду вуглецю, сполук азоту, аміаку та твердих речовин, Локачинський цех із видобутку нафти і газу – оксид вуглецю, сполуки азоту, діоксид сірки та метан.

Первинний сектор економіки постачає в атмосферне повітря 27 % викидів, унаслідок розорювання сільськогосподарських угідь, а також, нераціонального використання пестицидів та засобів захисту рослин. Тваринницький комплекс забруднює повітряний басейн сполуками азоту, вуглецю, сірководнем, метаном, аміаком, неметановими леткими органічними сполуками тощо. Найбільшу кількість забруднюючих речовин постачає ТзОВ «Птахокомплекс Губин» та ПАТ «Володимир-Волинська Птахофабрика».

Із установ та організацій сфери послуг до повітряного басейну Волинської області надходить 1 235 т забруднюючих речовин (24,3 % усіх викидів). Галузь переважно здійснює викиди в атмосферу газів, що виділяються під час спалювання викопного палива протягом опалювального сезону – діоксид вуглецю, оксид вуглецю, пил, сажа тощо. Найбільше викидів діоксиду вуглецю здійснюють ПАТ «Волиньгаз», ТОВ «Волиньгаззбут» та ПрАТ «Волиньобленерго».

Отже, повітряний басейн Волинської області належить до одних із найменш забруднених в Україні. Протягом останніх 25-ти років кількість викидів забруднюючих речовин у повітрі області суттєво зменшилася, однак, зросла частка пересувних джерел забруднення. У розрізі сфер економічної діяльності до найбільших постачальників домішок у повітряний басейн належить промислове виробництво, зокрема переробна промисловість.

Список використаних джерел:

1. Нетробчук І. М. Динаміка забруднення атмосферного повітря у Волинській області / І. М. Нетробчук // *Природа Західного Полісся та прилеглих територій*. – 2016. – № 13. – С. 77-84.
2. Статистичний щорічник Волинь 2012 / за ред. В. Науменка. – Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2013. – 521 с.
3. Статистичний щорічник Волинь 2014 / за ред. В. Науменка. – Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2015. – 490 с.
4. Статистичний щорічник Волинь 2019 / за ред. В. Науменка. – Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2020. – 453 с.
5. Статистичний щорічник Волинь 2020 / за ред. В. Науменка. – Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2021. – 419 с.
6. Чигур Р. Причини зростання антропогенного навантаження на повітряний басейн Західного регіону України у 70-80-х рр. ХХ ст / Р. Чигур // *Наукові записки: Серія «Історія»*. – 2010. – № 2. – С. 205-209.

УДК 504.6(477.43/44):502.7

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

О.В. Клімов, Г.С. Надточій, Д.О. Клімов, І.М. Гайдріх
klimalxvas@gmail.com, anna_sylvia@ukr.net, klimovd0@gmail.com,
gaydrikh@gmail.com

*Український науково-дослідний інститут екологічних проблем,
м. Харків, Україна*

Сучасний розвиток суспільства об'єктивно вимагає, по-перше, творення єдиної, цілісної системи збереження, відтворення і покращення національних природних багатств на теренах всього континенту і, по-друге, поєднаної дії зусиль на регіональному, національному і міжнародному рівнях.

Ідея екомережі є інтегральною в організації збереження біо- та ландшафтного різноманіття і на європейській арені вона вже набула певного розвитку. Практично відпрацьованим є підхід щодо створення Всеєвропейської (Панєвропейської) екомережі, низка країн вже оголосили про створення національних екомереж з елементами європейського значення.

Національна екологічна мережа України

З урахуванням рекомендацій Всеєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття (1995 р.) щодо формування Всеєвропейської екологічної мережі як єдиної просторової системи територій країн Європи з природним або частково зміненим станом ландшафту, національна екомережа України повинна забезпечити реалізацію мети зі збереження, розширення та відтворення територій з природним станом ландшафтів, утворення на їх основі єдиної системи природних територій та

об'єктів, що підлягають особливій охороні, забезпечення екологічної рівноваги на території України [1].

Національна екомережа повинна включати частину земель країни, на яких збереглися майже або частково змінені природні ландшафти і можна вважати, що стан, близький до притаманного природному мають ландшафти на площі майже 12,7 відсотка території країни [2].

Просторово екологічна мережа складається з природних регіонів, природних коридорів у своїй неперервній єдності утворюють мережу, яка об'єднує ділянки природних ландшафтів у територіально цілісну систему, в якій виділяються елементи міжнародного, загальнодержавного та регіонального значення.

Регіональний елемент національної екологічної мережі

Регіональним елементом національної екологічної мережі є та її частина, яка формується в межах адміністративної області, тому що організаційне, наукове та фінансове забезпечення її реалізується обласними органами виконавчої влади.

Завдання, які стоять перед регіональними елементами національної екологічної мережі визначаються відповідними обласними програмами та обласними схемами формування екологічної мережі.

Виходячи з природних особливостей Харківщини і вимог законодавства, обласна екологічна мережа повинна виконувати наступні завдання: об'єднання природних комплексів в єдину територіальну цілісну систему; охорона та відтворення земельних ресурсів; охорона та відтворення водних ресурсів; охорона використання та відтворення ресурсів рослинного і тваринного світу, а також збереження біологічного різноманіття.

Основні наукові засади формування структури екомережі області

Структура обласної екомережі повинна складатися з елементів загальнодержавного і місцевого значення.

До цих елементів належать: природні регіони та природні коридори. Серцевиною елементів екомережі є природні ядра – території та об'єкти природно-заповідного фонду. Стрижнем природних коридорів найбільш придатними є річкові долинні комплекси, які найбільше збереглися в природному стані і ще здатні забезпечити безперервну єдність мережі, що формується.

Схематично екомережа – це з'єднані природними коридорами природні ядра, які є вузловими елементами з найбільшою концентрацією біорізноманіття та високим ступенем природності, рідкісності тощо, як правило, вони належать до об'єктів із суворим режимом заповідання [3].

Структура обласної екомережі як елементу національної екомережі, повинна забезпечити єдність просторової системи екомережі країн Європи, тому при визначенні її структури, необхідно, по-перше – виявити розташування на її території природних ядер, як серцевинних елементів.

Мережа природних ядер національного значення на території Харківської області – три національних природних парки: “Гомільшанські ліси”, “Слобожанський” та «Дворічанський».

Природні коридори, які з'єднують всі ці природні ядра утворюють мережу природних коридорів загальнодержавного значення і за своєю спрямованістю можна зазначити як меридіанний – Сіверськодонецький та широтний – Галицько-Слобожанський.

Вищезазначені природні ядра та природні коридори складають частину обласної екомережі загальнодержавного значення. Але в області представлена значна кількість природних ядер місцевого значення.

Частина обласної екомережі місцевого значення повинна виконувати допоміжну функцію щодо частин загальнодержавного значення та вирішувати проблеми збереження ландшафтного та біологічного різноманіття місцевого значення. До природних коридорів місцевого значення необхідно віднести долинні комплекси річок Берестової, Орілі, Береки та Осколу.

Очікуваний результат від формування екологічної мережі області

- дотримання екологічної рівноваги на території області;
- збереження та відтворення ландшафтного і біологічного різноманіття;
- зменшення загрози деградації та втрати родючості земель;
- ренатуралізація земельних угідь, що вилучаються із сільськогосподарського використання.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 р.” // *Голос України* 14.11.2000 р.
2. Закон України “Про екологічну мережу України” // *Офіційний вісник України*. – 2004. – №29. – С. 53-62.
3. Шеляг-Сосонко Ю.Р. Головні риси екомережі України // *Розбудова екомережі України*. – Київ, 1999. – С. 13-21.
4. Клімов О. В., Філатова О. В., Надточій Г. С. та ін. *Екологічна мережа Харківської області*. – Харків: Райдер, 2008. – 167 с.
5. *The Pan-European Biological and Landscape Strategy*. Council of Europe UNEP European Center for Nature Conservation, 1995.

СИСТЕМА ЕНЕРГЕТИЧНО-ЛОГІСТИЧНИХ КЛАСТЕРІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

М.В. Суворов

*Луганський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Старобільськ, Україна*

Уряди та окремі споживачі мають можливість істотно скоротити викиди вуглецю, безпосередньо впливаючи на глобальне потепління та зміну клімату, шукаючи альтернативні джерела енергії. Даваймо поглянемо на екологічні переваги чистої енергії разом з економічними вигодами, які вона може запропонувати. Основні причини переходу людства до альтернативних джерел енергії:

- викидам вуглекислого газу сприяє виробництво електроенергії на електростанціях з викопним паливом. Вуглекислий газ та додаткові викиди парникових газів є головними чинниками зміни клімату та глобального потепління. Альтернативні джерела енергії мають значно менший вуглецевий слід, ніж природний газ, вугілля та інші викопні види палива. Перехід на відновлювані джерела енергії для виробництва електроенергії допоможе планеті, уповільнивши та скасувавши зміни клімату;

- перехід лише на гідроенергію, енергію вітру та сонячну енергію може потенційно врятувати до 7 мільйонів життів щороку за рахунок зменшення забруднювачів повітря;

- уповільнюючи наслідки зміни клімату та врешті-решт скасовуючи їх, ми можемо очікувати скорочення екстремальних погодних умов, таких як посуха, повені та бурі, спричинені глобальним потеплінням;

- людство може диверсифікувати постачання енергії шляхом впровадження широкого використання широкомасштабних технологій відновлюваної енергії та мінімізації нашої залежності від імпортного палива;

- виробництво ще більшої кількості енергосистем загального користування може створити економічне зростання, а також робочі місця у монтажній та переробній промисловості, не кажучи вже про індустрію сталої енергетики [1].

Як віддзеркалення світової динамічної економіки, логістичні кластери продовжують розвиватися, з'являються нові, змінюються існуючі, а деякі потенційно скорочуються. Підвищення рівня життя в країнах з ринком, що розвивається, зміна інфраструктури, екологічні проблеми та нові технології в сукупності впливають як на обсяг, так і на маршрутизацію торгових потоків, що призводить до появи нових та зміни логістичних кластерів. Загалом, схоже, зростає важливість і концентрація логістики. Посилення глобалізації збільшує важливість управління ланцюгами поставок у цілому та логістичних кластерів зокрема. Посилення тиску – як на місцевому, так і на глобальному рівні – до озеленення всієї економічної діяльності впливає як на вантажовідправників, так і на перевізників. Зростаюча стурбованість зростанням споживання видобувного палива та питаннями екологічної стійкості мають три наслідки для

ланцюгів поставок та логістичних кластерів.

По-перше, занепокоєння щодо впливу парникових газів на глобальне потепління, а також занепокоєння щодо наслідків забруднення атмосферного повітря та дизельних випарів навколо логістичних кластерів означають зростання урядового та громадського попиту на скорочення викидів. По-друге, економічні побоювання щодо дорожнечі нафти спонукають перевізників підвищити ефективність та скоротити витрату палива за допомогою інноваційних конструкцій транспортування та процедур експлуатації транспортних засобів. По-третє, підвищення обізнаності про обмежені запаси природних ресурсів також передбачає посилену переробку та зростаючу потребу у зворотній логістиці та послугах, які перетворюють потік відходів у придатні для використання матеріали[2]. Масштаби та щільність логістичних кластерів роблять їх природним місцем для розробки, тестування та впровадження інновацій у зелену логістику. Важливість розбудови енергетично-логістичних кластерів також підкреслює в своїх працях Н.О. Рязанова, зокрема: «встановлення партнерських стосунків між компаніями є позитивними ефектами формування кластерів, що, динамізує генерування інновацій, прискорює поширення інформації, активізує процеси інтерактивного навчання, сприяє зменшенню трансакційних затрат та дає змогу реалізувати додаткові конкурентні привілеї для учасників кластеру»[4].

Список використаних джерел

1. *Енергоаудит та енергоменеджмент в проектах сталого розвитку. Практичні рекомендації, Методичний посібник Дніпро – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cba.org.ua/images/MANUALS/EE_manual.pdf*
2. *Омельченко Д.П., Уваров И.П. Энергосбережение и пути оптимизации использования электрической энергии // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – №6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.science-education.ru/120-15936*
3. *Портер М. Стратегія конкуренції / М. Портер ; пер. з англ. – К. : Основи, 1998. – 390 с.*
4. *Рязанова Н.О. Система енергетично-логістичних кластерів як елемент розвитку альтернативної енергетики / Н.О. Рязанова // Вісник Приазовського державного технічного університету = Reporter of the Priazovskyi State Technical University: зб. наук. праць / ДВНЗ «ПДТУ». – Маріуполь, 2018. – Вип. 36. – С. 257–265.*

УДК 911.3

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИЗМУ НА ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЯХ (НА ПРИКЛАДІ ГРУЗІЇ)

Д.О. Ушкварок

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Природоохоронні території – це той вид ресурсів, який не потребує великої кількості капіталовкладень, але при раціональному використанні може не тільки принести фінансові прибутки, але й сприяти розвитку інфраструктури території, адже, екологічний туризм – один із способів забезпечення фінансової стійкості заповідних територій та принесення користі місцевим громадам.

Грузія виступає одним із популярних туристичних напрямків завдяки своєму транзитному розташуванню, поєднанню різноманітних ландшафтів: морське узбережжя Чорного моря поєднується з гірськими системами Великого Кавказу; сприятливому субтропічному та помірному клімату (з достатньо теплою зимою та спекотним літом), низьким цінам, великою кількістю привабливих туристичних місць, а для туристів із країн пострадянського простору – знанням місцевого населення російської мови.

Природоохоронні території Грузії при цьому не є найпопулярнішим напрямком для відвідування, але влада всіма способами намагається розвивати туризм та рекреацію в їхніх межах. Так, головна мета приїзду іноземців в Грузію вже декілька років залишається незмінною, так на кінець 2020 року на першому місці було відвідування з ціллю відпочинку, рекреації, та приїзд на свята (31,9%, що становить 119, 1 тис. осіб), на другому місці – відвідування друзів (24,2%, що становить 90,3 тис. осіб), третє місце займає використання території, як транзитної (16,6%, що становить 61,9 тис. осіб), на четвертому місці знаходяться бізнес поїздки (13,1%, що становить 49,0 тис. осіб), здоров'я та медичне обслуговування, шопінг та інші цілі подорожей знаходяться на найнижчому місці, тому мають незначний вплив на територію [6]. Отже, виходячи з даної інформації, можемо стверджувати, що відвідування Грузії з метою туризму притаманно для більшої кількості її відвідувачів, сюди ж входить і туризм в межах природоохоронних територій.

За країнами громадянства станом на 2020 рік найбільша кількість туристів прибула з Азербайджану (19,3%), Туреччини (22,2%), Вірменії (17,2 %), Росії (13,8%), також Грузія користується популярністю серед туристів з Ізраїлю, Ірану, країн ЄС, України [6]. Дана динаміка не є стабільною з року в рік, але кількість туристів з країн лідерів та їхні позиції зберігаються.

По віковим групам станом на 2020 рік 38,8% (353, 4 тис. осіб) припадає на вікову категорію 31-50 років, 32,0 % (291 тис. осіб) на категорію 51- 70 років, категорія 15-30 років складає 23,3%, що нараховує 212 тис. осіб, найменша категорія – це особи 71+ років, вона складає 6,0 % (54,4 тис. осіб) [6].

Загалом територія Грузії нараховує 89 природоохоронних територій, включаючи 14 суворо охоронних природних заповідників, 12 національних парків, 20 природних заповідників, 40 пам'яток природи, дві Рамсарські пам'ятки та один заповідний ландшафт [7].

Структура природоохоронних територій Грузії досить нерівномірна, так національні парки складають найбільшу частку від загальної кількості, а саме 64,1 %, суворо охоронні природні заповідники – 19,6%, природні заповідники, що складають 11,2 %, охоронювані ландшафти – 4,7 %, найменше припадає на пам'ятки природи – 0,4% [6].

За кількістю відвідувачів природоохоронних територій Грузії станом на 2020 рік на першому місці знаходиться Національний парк Тбілісі, який прийняв минулого року близько 60 тисяч відвідувачів. На території парку влаштовані такі стежки: три велосипедні маршрути (прості, середні, складні), одна пішохідна та верхова їзда, а також два місця для пікніків, два місця для кемпінгу та вогнища [3].

Рис. 1. Структура природоохоронних територій Грузії за категоріями [5, 6]

На другому місці знаходиться Казбецький національний парк, близько 30 тисяч відвідувачів. Найпопулярнішими видами туризму є піші прогулянки, туристичні походи, є місця придатні для альпінізму. Парк складається з трьох центральних об'єктів – ущелини Трусо, Даріалі та Хді. Дорога, що веде до ущелини Трусо, захоплює дух своїми травертинами та мінеральним озером. По шляху також зустрічається багато історико-культурних пам'яток, веж та мінеральних джерел. Ущелина Даріалі славиться своїми водоспадами та озерами; Водоспад Гвелеті спускається в озеро у формі серця, давши йому назву «озеро кохання». Ущелина Хді має велику кількість водоспадів і привабливих вершин для альпіністів, таких як: Шавана, Шані тощо [1].

На третьому місці знаходиться Каньйон Мартвілі, який в 2020 році прийняв близько 20 тисяч туристів. Тут туристам пропонують два типи екскурсій – пішохідна та на човні, яка користується найбільшою популярністю. Подорож на човні має довжину 300 метрів (в один бік), на цьому відрізку представлені найбільш живописні місця, крім того в цих місцях сприятлива місцевість для занурення з дайвінгом [2].

Крім вище злічених об'єктів, велику кількість туристів приваблюють наступні: Печера Прометей, Алґетський національний парк, Мтірала національний парк, Сатаплійський заповідник, Боржомі-Хагаруульський національний парк та інші.

Отже, виходячи з даної інформації можна сказати, що Грузія має досить різноманітні природні ресурси, більшість із яких входить до природо заповідного фонду. Найбільшу кількість об'єктів налічує Тбіліський

національний парк, не лише за рахунок своєї унікальності, а й завдяки своєму розташуванню в межах столиці. Так як найбільшу кількість туристів складає населення віком 31-50 років, то можна сказати, що це досить активна група людей, які потенційно можуть обирати місцем відпочинку екологічні тропи або велосипедні прогулянки. Оскільки, не всі туристи, які відвідують Грузію, досконало володіють російською мовою, і з кожним роком кількість тих туристів, що володіють, зменшується, та й не все місцеве населення може нею спілкуватися, то доцільна організація туристичних послуг англійською мовою. Звичайно, перспективним є розвиток й інших територій, адже з 89 природоохоронних територій активно використовуються лише 20, при цьому більша кількість відвідувачів припадає на Тбіліський національний парк. Тому доцільним є організація туристичних маршрутів у межах інших природоохоронних територій, які знаходяться неподалік столиці, або мають з нею гарне транспортне сполучення. До недоліків можна віднести кліматичні особливості території, неможливість організації туризму та рекреації в літні сезони, за рахунок екстремального підняття температур. Низький рівень інфраструктури в деяких парках, також унеможливорює їхнє використання. Крім того, даний вид туризму підходить не для всіх вікових та соціальних груп населення, що знижує кількість потенційних відвідувачів. Враховуючи, що надходження від міжнародного туризму складають 37,2 % від сумарного експорту Грузії, а динаміка є позитивною, то дане питання залишається актуальним.

Список використаних джерел:

1. Казбецький національний парк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nationalparks.ge/en/site/kazbeginp/guide>
2. Каньйон Мартвілі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nationalparks.ge/en/site/martvilicanyon>
3. Національний парк Тбілісі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nationalparks.ge/en/site/tbilisinp>
4. Світовий атлас даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://knoema.ru/>
5. Agency of protected areas [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://apa.gov.ge/en/>
6. National statistics office of Georgia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/100/tourism-statistics>
7. The World Tourism Organization (UNWTO) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unwto.org/archive/europe/press-release/2014-04-14/unwto-develops-sustainable-tourism-products-protected-areas-georgia>

СЕКЦІЯ 5

МІСЬКА ГЕОПОЛІТИКА, ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА МІСЬКА ПОЛІТИКА

УДК 81'373.21+94(477.54)(035)

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЕТНІЧНИХ ГРУП В УРБАНОНІМІЇ ХАРКОВА

О.І. Вовк

o.vovk.88@gmail.com

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Топоніміка є важливим інструментом збереження історичної пам'яті народу і виступає засобом формування колективної ідентичності. Особливо це стосується урбанонімії (сукупності назв внутрішньоміських об'єктів). Такі власні назви утворюють своєрідну і досить складну систему, яка виступає найбільш рухомим та швидкозмінним пластом топонімічної лексики, виступає в ролі дзеркала національної культури, містить інформацію про традиції, притаманні тій чи іншій мовній спільноті [5]. На формування цієї системи впливає ціла низка чинників: соціально- та культурно-історичні традиції, естетичні критерії, що склалися у тих чи інших народів, мовленнєві особливості, навіть способи фіксації внутрішньоміських назв [4].

Урбанонімія Харкова вже ставала предметом публікацій реєстраційного [8] та аналітичного рівнів [3; 7]. У деяких з них піднімалася проблема відображення міжетнічних контактів в урбанонімії Харкова [1]. Проте комплексно ця проблема ще не досліджувалася.

За офіційними даними Харківської міської ради, у Харкові станом на 2021 р. нараховується більш ніж 3,1 тис. вулиць, проспектів, майданів, провулків, проїздів, в'їздів та інших внутрішньоміських топографічних об'єктів [2]. Чимало з них в різні роки зазнавали змін або перейменувань, тому загальна кількість історичних та сучасних харківських урбанонімів (тобто власних назв внутрішньоміських об'єктів) сягає близько 7 тис. позицій [8].

Звернемо увагу на такі групи урбанонімів, як етноморфні (походять від назв різноманітних націй та народностей) та антропоморфні (передбачають використання особистих імен, по-батькові, прізвищ, прізвиськ, псевдонімів у якості назв внутрішньоміських об'єктів) [5].

У Харкові нараховується 110 історичних та сучасних урбанонімів, які так чи інакше відображають етнічну строкатість місцевого населення. 36 з них на сьогоднішній день не існують (зникли внаслідок перейменувань або номінували об'єкти, які були знесені чи ліквідовані). Серед історичних харківських урбанонімів 20 належать до етноморфної групи і 16 – до антропоморфної.

Найстаріші з них (Німецька вулиця, Єврейські ряди, Циганський провулок) отримали інші назви ще до кінця XIX ст. Єврейська вулиця і Караїмський

провулок, названі так у 1916 р., були перейменовані вже до 1936 р. Переважна ж більшість змін у структурі досліджуваних урбанонімів відбувалася пізніше. Так, у 1950-х – 1980-х рр. з карти Харкова зникли етноморфні назви, що позначали абхазів, євреїв, татар, чеченців [8]. Наприкінці ХХ ст. і особливо на початку ХХІ ст. перейменування в основному торкалися антропоморфних урбанонімів, що було в першу чергу пов'язано з процесами декомунізації. Зокрема, в цей період з карти міста зникли імена болгар Д. Благоева і Х. Раковського, грузинів В. Кіквідзе і С. Орджонікідзе, латиша В. Межлаука, поляка Ф. Дзержинського тощо.

На сучасній карті Харкова можна знайти 74 урбаноніми, що так чи інакше пов'язані з етнічним чинником (приблизно 2,5% від усієї кількості). Серед них – 49 етноморфних найменувань на честь греків, абхазів, адигейців, азербайджанців, білорусів, болгар, вірмен, греків, грузин, дагестанців, евенків, естонців, інгушів, кабардинців, казахів, карел, киргизів, латишів, литовців, молдован, монголів, нанайців, таджиків, удмуртів, узбеків, українців, чувашів, чукчів, якутів шведів (щоправда, існує версія, що Шведський провулок первісно називався Швецьким на честь ремісників, які тут мешкали). 18 антропоморфних назв увічнюють пам'ять про болгарина М. Дрінова, балканця за походженням В. Каразіна, вірменина І. Айвазовського, грузинів Ш. Руставелі та О. Натієва, євреїв Л. Гіршмана і Л. Ландау, молдованина А. Кантеміра, німця М. Гельфериха, осетина Е. Ахсарова, поляків С. Потоцького та В. Франковського тощо.

Ще 6 урбанонімів, що мають назви «Інтернаціональний» та «Дружби Народів» [8]. Втім, варто зауважити, що у сучасній харківській урбанонімії не представлені татари, в'єтнамці і цигани, які за даними останнього перепису населення входять до переліку найбільш численних національностей в етнічній структурі населення Харківщини [6].

Підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що у структурі урбанонімів Харкова знайшли широке відображення міжетнічні контакти представників місцевої громади, що ще раз підкреслює мультикультурний статус Харківщини. При цьому процеси номінації об'єктів та побутування в міському середовищі назв, які маркують етнічний компонент, ще потребують подальшого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Вовк О.И. Белорусские урбанонимы на карте Харькова как источник по истории украино-белорусских отношений // Актуальные проблемы источниковедения: материалы III Международной научно-практической конференции. Витебск, 2015. С. 332–335.
2. Довідник об'єктів топоніміки по місту Харків. URL: <http://kh-districts.inf.ua/> (дата звернення: 10.10.2021).
3. Дьякова О.В. Україномовні номінації в урбаніміці Харкова // Історія та географія. Харків, 2019. Вип. 56. С. 55–58.
4. Мезенко А.М. Урбанонимия Белоруссии: автореф. дисс. ... д-ра филол. наук: 10.02.01; 10.02.02. Минск, 1991. 34 с.
5. Мезенко А.М. Урбанонимия как язык культуры // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Филология. Социальные коммуникации. Симферополь, 2011. Т. 24 (63). № 2. Ч. 1. С. 388–392.

6. Про кількість та склад населення Харківської області за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/kharkiv/> (дата звернення: 10.10.2021).

7. Тахтаулова М.Ю. Історичний розвиток адресної урбанонімії міста Харкова (середина XVII – початок XXI століття) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Запоріжжя, 2016. 20 с.

8. Харьков : справочник по названиям: 7000 улиц, площадей, скверов, районов... / сост. Е.Н. Дмитриева, Е.В. Дьякова, Н.М. Харченко; под общ. ред. С.М. Куделко. Харьков: САГА, 2011. 432 с.

УДК 911.3

ПОВЕДІНКОВІ СТРАТЕГІЇ АДАПТАЦІЇ МІСЬКИХ ВПО ДО НОВИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЙ В УМОВАХ ТРИВАЛОГО ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

О.К. Гаврилюк

oleksii.havryliuk.ukr@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Протягом років військово-політичної кризи (2014-триває) кількість зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні коливається на рівні 1,4–1,5 млн осіб. Більшість з них проживають у міській місцевості – це цілком природно з огляду на те, що лівова частка ВПО перемістились з Донецької конурбації.

Проживання ВПО у приймаючих міських громадах ставить як перед ними, так і перед місцевими багато викликів: додатковий тиск на ринку праці міст, навантаження на інфраструктуру, соціальна стигматизація та інше. Враховуючи це, постають наступні питання:

- Які поведінкові стратегії адаптації ВПО до нових геополітичних реалій прослідковуються у містах України?
- Які бар'єри заважають успішній адаптації міських ВПО до нових геополітичних реалій?

Для відповіді на дані запитання було проведено ряд глибинних інтерв'ю з ВПО у метрополісах південно-східної України.

Вдячність. Дослідження зроблено в рамках проекту "Ukrainian Geopolitical Fault-line Cities: Urban identity, geopolitics and urban policy" (NFR/NORRUS, project no. 287267), 2018-2022.

ЖИТЛО, ЖИТЛОВА ПОЛІТИКА І ІДЕЛОГІЯ: АНАЛІЗ ДОВГОСТРОКОВИХ ВПЛИВІВ НА МІСЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ НА ПРИКЛАДІ М.КРАМАТОРСЬК

О.О. Денисенко

denysenko.olena.o@gmail.com

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Краматорськ належить до тих міст України, де структура житлового фонду, особливо щодо багатоповерхової житлової забудови, майже повністю сформувалася в радянський період. З якими процесами це було пов'язано, чому питання житлового будівництва, розподілу житла та житлової політики того періоду лишаються актуальними не лише з точки зору формування просторової структури міста чи етапів його містобудівного освоєння, але й з точки зору сучасної соціальної політики, міської ідентичності та інших довгострокових впливів – проаналізовано нижче.

Житлова політика, зважаючи на її соціальну значимість, одночасно стосується, як окремої людини, так і суспільства в цілому, проектуючи на нього різноманітні та різносторонні прояви цієї політики: її концепт, цілі, інструменти та форми взаємодії з конкретними людьми, темпи та способи реалізації. Тому, коли йдеться про житлову політику, завжди йдеться і про окрему людину, і про суспільство загалом, і окремі населені пункти. Через взаємодію з ними ця політика втілюється в життя, впливає на них та змінюється сама. Власне, радянська житлова політика, як проголошувалося в Конституції СРСР 1977р., була пов'язана з «справедливим розподілом під громадським контролем жилої площі, яка надається в міру здійснення програми будівництва благоустроєних жител». І тут варто звернути увагу на кілька з проголошених аспектів: і на ідею «розподілу» житла, що була центральною в концепції радянської житлової політики, і дотримання справедливості у цьому процесі, і роль громадського контролю та різноманітних «органів» такого контролю, як-то профспілки та інші форми «самоорганізації», і роль програми будівництва, що, по суті, визначала пріоритетні населені пункти для масштабного житлового будівництва у містах, що потребували зосередження «трудящих» для втілення ідеї масштабної індустріалізації і «нарощування темпів виробництва», згідно з пріоритетами, баченням та стратегією СРСР.

Краматорськ у цьому відношенні є одним з цікавих кейсів, що дає змогу проаналізувати взаємозв'язок між становленням індустрії (у даному випадку, передусім важкого машинобудування), темпами житлового будівництва та розвитком міста і його соціального середовища у довгостроковій перспективі – як у радянський період з його сформованою концепцією житлової політики, так і в пострадянський – з його новими викликами та специфічними формами їх

прояву у таких містах. Крім того, приклад Краматорська дає змогу оцінити масштабну роль промислових підприємств у житловому будівництві та пов'язаної соціальної інфраструктури, а також пріоритети радянської системи розподілу житла, спрямованої, зокрема, на підтримку розвитку таких підприємств та забезпечення їх кадровим потенціалом.

Оскільки політика розвитку міст, зокрема забезпечення їх зростання, у радянський період спиралася передусім на генеральний план міста, що покликаний був, з одного боку, забезпечити заходи для реалізації програмних задач, поставлених КПРС, а з іншого боку, був «основним регулюючим документом, за яким здійснювалося розміщення житлово-громадського і промислового будівництва в місті» (як відзначалося в Генеральному плані м. Краматорська 1965 року), показовим було відносно швидке корегування генерального плану міста від 1958 р. уже через 7 років після його затвердження. Генеральний план 1965 р., зважаючи на темпи розвитку промисловості, передбачав зростання проектної чисельності населення, порівняно з попереднім генеральним планом, та планував її на рівні 250 тис. осіб, у т.ч. – 200 тис. осіб на першу чергу, що передбачало масштабне житлове будівництво та скорочення питомої ваги одноповерхової житлової забудови. Інша важлива задача на наступні 25 років, до кінця проектного періоду, 1990 р., передбачала збільшення рівня житлового забезпечення до 12 кв. м житлової площі (з 7 існуючих). І тут варто наголосити, що не дивлячись на масштабне будівництво, ця мета виявилася далекою від втілення: в період 1980-х років, наприкінці реалізації радянської житлової програми у місті, житло розподіляли, хоч і за збільшеними нормами, проте далекими до 12 м кв.

Аналіз конкретних форм реалізації житлової політики та житлового будівництва радянського періоду, що, зокрема, базується на даних глибинних інтерв'ю та польових досліджень, дозволяє проаналізувати довгострокові впливи тогочасної житлової політики, що стосуються, міського простору та міського середовища, як у сенсі забудови (built environment), так і його соціального виміру (social landscape).

Одним з визначальних довгострокових ефектів реалізації радянської програми житлового будівництва, що вплинула на загальний контекст міського розвитку на десятиріччя, є певний парадокс масштабу. Його суть проявляється в тому, що програма житлового будівництва, яка реалізувалася у Краматорську у радянський період, була, безумовно, спрямована не стільки на потреби міста, а передусім на підтримку функціонування стратегічно важливих підприємств загальносоюзного значення – Старокраматорського і Новокраматорського машинобудівних заводів, Краматорського заводу важкого верстатобудування та Енергомашспецсталі. У новій реальності перехідного періоду виявилось, що колишні індустріальні гіганти, створені для масштабу СРСР, уже не можуть (і не хочуть – після зміни форми власності) виконувати соціальні програми у такому ж об'ємі, як раніше. А будівництво багатоквартирного житла призупинилося як явище, законсервувавши таким чином концепт радянського житла і житлової політики як останній успішний приклад житлових програм, на довгі роки. Так створювався доволі поширений і небезпечний міф про

ефективну і соціально спрямовану радянську житлову політику, кінцевою метою якої було забезпечення всіх громадян житлом і створення однакових можливостей доступу до соціальних благ.

Втім, приклад Краматорська відкриває й інші сторони реалізації житлової політики в СРСР. Зокрема, вони стосувалися явного пріоритету «приїжджих» у отриманні житла над «місцевими», якщо ці приїжджі, наприклад, були «молодими спеціалістами» та сприяли досягненню важливих у баченні радянської держави цілей. Сам факт активного житлового будівництва і перспектива «отримання» «власного» житла протягом кількох років приваблювала мешканців інших регіонів та інших союзних республік. Це пояснює, зокрема, як ідея «розміщення» промисловості і людей ретранслювалася з концепцій в реальність та втілювалася в численних містах і містечках завдяки житловим програмам, направленням, перерозподілам і звичайному будівництву житла, що через роки обернеться, як кризою зайнятості та житлової політики, так і кризою ідентичностей. Адже тим самим, по суті, створювався «плавильний казан», продуктом і метою якого була радянська людина з радянською ідентичністю, що вірила в розбудову радянських цінностей та сприяла їх досягненню. Тому навіть сьогодні, у довгостроковій перспективі втрата і відмова від таких стереотипів відбуваються так складно і болісно для українського суспільства загалом і регіону Донбасу, зокрема.

УДК 911.37

ПАРТИЦИПАТОРНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ В МІСТАХ УКРАЇНИ: ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Н.М. Дук, І.М. Суматохіна

natalya.duk@gmail.com, sumatokhina_ir@ukr.net

Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна

У сучасному світі, який динамічно змінюється, особливого значення набувають питання оновлення механізмів управління суспільним розвитком регіонів, реформи місцевого самоуправління, ролі громадянського суспільства в прийнятті важливих рішень для розвитку міського простору. Одним із інноваційних інструментів управління на місцевому рівні є партиципаторне бюджетування, що реалізується для забезпечення ефективного управління змінами та розв'язання нагальних суспільних проблем на території сучасних міст.

Питання теоретико-методологічних та політико-правових засад, принципів, механізму, економічних моделей реалізації партиципаторного бюджетування достатньо широко висвітлено в публікаціях фахівців з

правознавства, економіки, державного управління. Застосування географічного підходу до вивчення суспільних явищ дозволяє обробляти та візуалізувати великі обсяги статистичних даних, виконувати географічні інтерпретації різних показників, що характеризують просторові особливості розвитку цих процесів.

Тому географічний аспект дослідження такого нового суспільного явища як партиципаторне бюджетування у містах України є актуальним і перспективним науковим напрямком. Саме тому метою статті є географічний аналіз особливостей розвитку партиципаторного бюджетування як інструменту вирішення нагальних суспільних завдань з урахуванням потреб громадян в містах України.

Термінологія партиципаторного бюджетування невизначена. За результатами досліджень використовується до 15 варіацій назв (громадський, учасницький, партиципаторний, інклюзивний бюджет, бюджет участі тощо) і більше 20 варіації дефініцій [1-3].

Україна має невеликий практичний досвід реалізації громадського бюджетування, однак розвиток процесу постійно активізується (рис. 1).

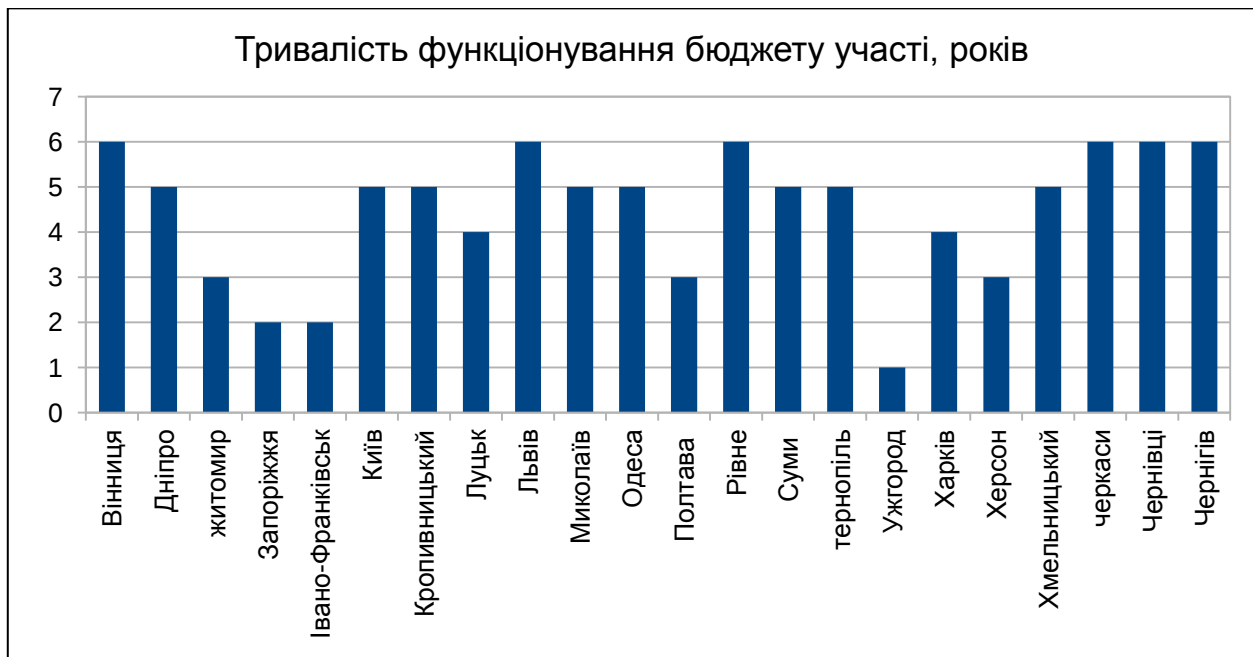

Рис. 1. Розвиток бюджету участі в містах України

Впровадження громадських бюджетів в Україні розпочалося з 2015 року. За цей період проходження проєктів громадян на бюджет участі спостерігалось в містах усіх областей України (табл. 1).

Тематика громадських проєктів: дороги, транспорт; культура, туризм; екологія; здоров'я; соціальний захист, інклюзія; інформаційні технології (ІТ); ЖКГ (комунальне господарство, енергоефективність); освіта, громадянське суспільство; молодь, спорт; міжтематичні. Однак на платформах бюджету участі різних міст назви категорій можуть мати й інші формулювання, що суттєво ускладнює проведення порівняльного аналізу динаміки показників.

Таблиця 1. Групування міст за пересічним обсягом бюджету участі (2017-2020 рр.)

Група	Розмір бюджету участі, млн. грн.	Міста
1	Більше 100	Київ, Львів
2	20 - 50	Дніпро, Харків, Одеса,
3	10-20	Миколаїв, Івано-Франківсь, Чернігів, Суми, Житомир, Запоріжжя, Рівне, Херсон, Тернопіль
4	Менше 10	Чернівці, Вінниця, Полтава, Кропивницький, Луцьк, Ужгород, Хмельницький

На основі виконаних досліджень можна зробити такі висновки: бюджет участі в містах України стрімко розвивається, про що свідчить позитивна динаміка статистичних показників (кількість проєктів поданих, таких, що успішно пройшли, проєктів-переможців, кількість авторів проєктів, обсяг бюджетів); лідерами з розвитку бюджету участі є Київ, Дніпро, Харків, Львів; партиципаторне бюджетування потребує удосконалення теоретико-методологічних основ – вирішення проблем термінології, приведення до єдиної системи та форми звітних показників та ін.

Список використаних джерел:

1. Глуценко Ю.А. Партиципаторний бюджет як інноваційний інструмент управління на місцевому рівні. – Вісник НАДУ при Президентові України (Серія “Державне управління”). №4, 2017. – С.100-106.
2. Міжнародний досвід запровадження партиципаторного бюджету на загальнонаціональному рівні та на рівні штатів. - / Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України, 2017.- [Електронний ресурс]: 21.11.2017_partycypatornej-bjudzet.pdf
3. Партиципаторний бюджет – 2015: перший український досвід 4 міст [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://urbanua.org/dosvid/ukrayinskiipryklady/184>

УДК 991.375

ТЕРЕНОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОСТОРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ

Я.Є. Івах

yaroslav.ivakh@gmail.com

Львівський національний університет імені Івана Франка, м Львів, Україна

Сучасні суспільно-географічні дослідження переважно базуються на аналізі великих масивів статистичної інформації, даних соціології або електронних джерелах. Польові дослідження проводяться вкрай рідко, здебільшого через відсутність коштів. Це обумовлює чимало похибок і

неточностей в дослідженнях через недостовірність або тенденційність статистичних джерел. Особливо важливими польові дослідження є при вивченні міст, які є складними суспільно-географічними організаціями, багатогранне життя яких не повністю відображається у державній статистиці. При приблизно однакових показниках кількості населення, валового регіонального продукту, доходів і витратах населення міста можуть докорінно відрізнятися між собою [1].

В рамках проєкту “Громадський міський простір в Україні” 16 – 26 вересня відбулася міжнародна експедиція вчених-географів важливими містами нашої держави. Метою цих теренових досліджень був вибір майбутніх об’єктів дослідження для реалізації проєкту. Сучасна експедиція охопила ряд міст України, вибір яких здійснювався за такими критеріями: а) всі великі регіональні центри – Львів, Київ, Харків, Дніпро, Запоріжжя, Одеса); б) репрезентативні обласні центри – Луцьк, Вінниця, Черкаси, Полтава, Херсон, Миколаїв, Чернівці, Івано-Франківськ; в) унікальні малі і середні міста – Жовква, Кам’янець-Подільський, Рожище, Хотин, Коломия.

Кількість відвідуваних міст обмежувалась короткою тривалістю експедиції та транспортною логістикою. Тому повноцінні ознайомчі екскурсії були здійснені лише у 14 містах, хоча загалом маршрут охопив 18 обласних регіонів України із 25.

Основними методами досліджень були: експедиційний із фотофіксацією досліджуваних об’єктів; картографічний, коли для ознайомлення з територією та вибором об’єктів використовувалися як паперові так і електронні носії; експертної оцінки, при використанні якого об’єкт аналізувався з позиції різних наукових шкіл та підходів.

Хоча основним завданням майбутніх досліджень у межах проєкту стане вивчення громадських міських просторів, але під час проведеної експедиції ми знайомилися із загальною планувальною структурою міст та її динамікою за останні десятиріччя. З’ясувалося, що міста західної, центральної і східної України мають принципові відмінності у плануванні через тривалий розвиток у складі Австро-Угорської або Російської імперій. Міста Галичини і Буковини компактніші, мають здебільшого історичну ринкову площу, радіальну структуру, щільно забудоване середмістя. Це обумовлено переважно ринковими чинниками, дефіцитом та високою вартістю сільськогосподарських земель, що стримувало територіальне зростання міст. На підросійські міста великий вплив мали адміністративні чинники (багато з них планувалися або перепланувалися імператорською владою) та можливість виділення великих ділянок землі під міську забудову [1]. Інколи центр свідомо переносився на нове місце, щоб применшити багатосотрічну історію давнього замку, що характерно для Луцька, Кам’янця-Подільського (“новопланівське” місто) та інших міст.

Зате всі міста були уніфіковані у часи СРСР. Частина історичної забудови планово (церкви, монастирі) або у результаті бойових дій було знищено. Поза межами історичного центру виникали нові промислові, транспортно-складські та житлові райони, переважно на сільськогосподарських угіддях, що збільшило

площу міст у рази. Тому зараз у більшості міст є достатні резерви для нарощування площ житлових кварталів та громадських просторів, завдяки джентрифікації «іржавих поясів» або перебудові малоцінної житлової забудови, що ніколи не реконструювалася у часи СРСР.

Загальною тенденцією майже усіх міст України є створення кварталів або окремих будинків з елітним житлом або офісних будівель неподалік від центрів міст. Відносно небагато їх у Харкові, Херсоні, Полтаві, Черкасах, Миколаєві. Домінантними такі новобудови вже стали у Києві, Дніпрі, Одесі. Зараз найбільш активне їх зростання у Львові, де майже всі старі промислові зони перетворюють у житлові квартали, а також, в Івано-Франківську, який відзначається планомірною (а не хаотичною, як у більшості міст) перебудовою міських кварталів [2].

Важливою характеристикою розвитку міст стало освоєння підземного і надземного простору. Поза конкуренцією тут міста із метрополітенами, де значна частка пішохідних потоків перенесена під землю. Проте ціле підземне “метро-місто” і торговий центр “Глобус” збудовано лише у Києві. Позитивним прикладом надземного будівництва є пішохідний міст між Володимирської гіркою та аркою “дружби народів”, який вже змінив логістику багатьох туристичних маршрутів та піших мандрівок у центрі Києва. Фірми – забудовники “містечка Підзамче” у Львові запроектували підвісну канатну дорогу із цього мікрорайону до центру міста через Високий замок.

Суттєво змінився вигляд центральних майданів та вулиць міст, як громадських просторів. Останніми роками проведено декомунізацію назв і демонтаж пам’ятників епохи тоталітаризму. Серед назв центральних площ чи проспектів переважають поняття “свободи”, “незалежності” і, що найбільш відродно, “соборності”. Домінантними на них стають пам’ятники сучасної української історії [2].

Учасникам теренових досліджень, німецьким, українським та польським вченим, вдалося зібрати початкові матеріали щодо розташування громадських просторів різних міст України, їх стану та особливостей використання, що потребують подальшого ґрунтового опрацювання і публікації.

Список використаних джерел:

1. Величко Г.І. *Географічні умови розвитку міст на Україні // Записки Українського науково-дослідного інституту географії та картографії.* – Харків: ДВУ, 1930 – Вип. 2.
2. *Карти ГУГЛ [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/maps>

КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО МІСТА І РОЛЬ В НИХ ТРАНСПОРТУ

І.О. Колотуха¹, О.В. Колотуха²

kolotuha.igor@gmail.com, okolotuh@ukr.net

*¹Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана,
м. Київ, Україна*

*²Льотна академія Національного авіаційного університету,
м. Кропивницький, Україна*

Роль міського громадського транспорту (ГТ) в житті сучасного міста важко переоцінити, адже нормальна діяльність міських суб'єктів господарювання та комфортне життя міського населення неможливі без забезпечення якісними транспортними послугами. Власне міський ГТ є «кровоносною системою» міста і тому сталий розвиток міст напряду пов'язаний з розвитком та удосконаленням цієї системи. Слід враховувати, що сучасна парадигма розвитку міст передбачає відмову від розвитку індустріальних міст на користь нових міст. Серед сучасних концепцій розвитку міст найбільш популярними є концепція нового урбанізму, концепція «третього місця», концепції «розумного міста», «зеленого міста» (еко-міста), «креативного міста» та ряд інших.

Новий урбанізм (New Urbanism) – концепція упорядкування урбаністичного простору, що відстоює відродження невеликого компактного «пішохідного» міста, в якому більшість об'єктів обслуговування мають знаходитись в межах 10-хвилинної ходьби від будинку чи роботи, а вулиці проєктуються за принципом переваги пішохода, а не автомобіля.

Концепція «третього місця» полягає у відмові від чіткого функціонального зонування «житло - робота», тобто від щоденного переміщення жителів міст від місця проживання до місця роботи. На противагу цьому пропонується створення змішаних просторів, де поєднуються житло, робота, відпочинок, розваги, торгівля тощо. Для забезпечення ж сталого розвитку міст виникає потреба в новій парадигмі розвитку міста, яка була б здатною забезпечувати максимально ефективне витрачання наявних ресурсів і при цьому забезпечувати високий рівень життя. Такою моделлю, на наше переконання, може бути концепція «розумного міста» (smart city). Це сучасна стратегія об'єднання різноманітних факторів міського розвитку, спрямована на модернізацію інфраструктури з принципово новими можливостями централізованого управління, новим рівнем послуг і безпеки містян. В основі такої стратегії розвитку міста лежать технологічні переваги, що дозволяють централізовано збирати різні дані, обробляти і відображати їх в тому вигляді і якості, які необхідні адміністративному апарату для ефективного управління містом.

Концепція «розумного міста», як відзначає український географ Н. Провотар (Мезенцева), передбачає серед інших складових – розумну мобільність населення (доступність і різноманітність транспортної системи міста) та розумне управління (прозоре управління, залучення громадськості до прийняття рішень з метою контролю та оптимізації використання ресурсів і прийняття ефективних управлінських рішень) [1, с. 341].

Світова практика розвитку «розумних міст» свідчить, що існує два основних шляхи їх створення. Перший шлях – побудова «розумного міста» на новому місці, фактично «з нуля», коли всі основні рішення «розумного міста» закладаються на етапі проєктування і будівництва міста (наприклад: Масдар Сіті в ОАЕ, Нью Сонгдо в Південній Кореї, Тяньцзінь в Китаї). Другий шлях спрямований на поступове перетворення або переоснащення усталеної міської системи в «розумне місто» (наприклад, Амстердам у Нідерландах, Лондон у Великій Британії, Стокгольм у Швеції, Фуджисава в Японії тощо).

Недоліки першого шляху полягають у тому, що міграція населення в нові «розумні міста» не завжди відповідає очікуванням, не зважаючи на високу привабливість і зручності проживання в таких містах. Подібні міста показують невисоку динаміку зростання, хоча їх функціонування в довгостроковому періоді (20-30 років) є перспективним. Складнощами другого шляху є необхідність змін при збереженні історичної цінності міських об'єктів і відсутність можливостей для кардинальної зміни міської інфраструктури.

Більшість дослідників вагомою частиною становлення «розумного міста» вважають розвиток транспортної системи міста, передусім, системи міського ГТ як протизвагу надмірній автомобілізації міста. Важливим результатом впровадження складової «розумний транспорт», на нашу думку, стане пріоритет міського ГТ над особистими авто за всіма показниками – швидкістю пересування, передусім в середмісті, фінансовими витратами на пересування, комфортом пасажирів, якістю обслуговування тощо. Тому надзвичайно важливим, у цьому контексті, стане впровадження інтелектуальної транспортної системи міста, яка оптимізує рух ГТ шляхом відображення дорожньої ситуації на вуличних інформаційних панелях і смартфонах користувачів, підкаже їм оптимальний маршрут, зможе управляти роботою світлофорів залежно від завантаженості перехресть, покаже місце і час прибуття на зупинку ГТ, орієнтовний час, витрачений на дорогу, зменшить виникнення корок на дорогах, зробить дорожній рух зручним і безпечним для всіх його учасників. «Розумна система» міського ГТ дасть можливість сформулювати загальну стратегію управління міським трафіком, дозволить розвивати транспортну мережу на основі найактуальніших даних, які оновлюються в режимі реального часу. Така система може стати реальним вирішенням сьогоденного транспортного колапсу для великих міст.

Пріоритетом концепції «розумного міста» над іншими концепціями, особливо для великих міст (яким є зокрема Київ), є той факт, що створення сучасної транспортної системи може початися з кількох перехресть і в міру розвитку охопити міську територію будь-якого масштабу.

Список використаних джерел:

1. *Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін: монографія / за ред. К. Мезенцева, Я. Олійника, Н. Мезенцевої. Київ: Видавництво «Фенікс», 2017. 438 с.*

ПАРТИСИПАТИВНИЙ АСПЕКТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСТ УКРАЇНИ

В.В. Коріненко

vad.korinenko20@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

В умовах постсоціалістичних трансформацій українських міст все більшого значення набуває проблема організації збалансованого, якісного, дружнього міського простору та врахування потреб та інтересів громад міст. Поряд із уже існуючими проблемами міських просторів, що втратили своє функціональне призначення, існує ризик виникнення нових проблем, пов'язаних з нераціональним плануванням, забудовою чи реорганізацією, що не відповідають очікуванням та потребам місцевих жителів. Саме тому, важливим аспектом управління розвитком міст є впровадження механізмів «партисипації» (від англ. *participate* – «брати участь») – участі громад у вирішенні питань, що пов'язані з організацією їх середовища проживання та прийняття відповідних рішень.

Судячи з міжнародного досвіду, заходи щодо залучення громадськості до прийняття рішень про зміни в міському просторі допомагають залучити найбільш актуальну інформацію про потреби громадян на місцевому рівні, знизити вплив багатьох ризиків та пом'якшити вплив негативних наслідків відповідних управлінських рішень, знизити рівень конфліктності у міському середовищі, тому залучення стейкхолдерів дозволяє приймати рішення, що створюють умови для збалансованого розвитку міста та отримати позитивний соціально-економічний ефект.

Варто зазначити, що впровадження механізмів партисипативної демократії в українських містах значно посилилося завдяки реалізації загальнонаціональної реформи децентралізації, що значно посилює роль місцевого рівня та створює додаткові можливості для громадської участі в житті міст. Залучення громадян до прийняття управлінських рішень передбачено як в міжнародних нормативно-правових актах, так і загальнодержавних (законах та підзаконних актах) й документах місцевого рівня. Зокрема, з 1997 року Україна приєдналася до Європейської хартії місцевого самоврядування від 15.10.1985 р. [1] та Додаткового протоколу до Європейської хартії місцевого самоврядування щодо права участі громадян у діяльності органів місцевого самоврядування, а з 1993 року до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владами [2] та багатьох інших міжнародних документів.

Інтеграція до європейського та міжнародного законодавства дозволила значно покращити національні правові норми, зокрема прийняти такі закони,

як: ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні», ЗУ «Про органи самоорганізації населення», ЗУ «Про звернення громадян», ЗУ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та інші. Ухвалення важливих законів дозволило на їх основі Уряду України прийняти необхідні підзаконні акти, а органам місцевого самоврядування документи місцевого рівня для ефективного втілення в життя партисипативних підходів.

Проте, реалізація заходів щодо залучення громадян для прийняття рішень у містах має низку проблем:

- комунікація з громадськістю до прийняття рішення, а не констатування факту й інформування про вже прийняті рішення;
- не встановлено чітку відповідальність за неврахування результатів партисипації;
- невелика кількість учасників, недостатність залучених представників до обговорення майбутніх рішень;
- недостатність інформації та часу для участі громадян у відповідних партисипативних заходах;
- викривлений контекст залучення громадян до прийняття рішень, переважно формальний характер громадської участі.

На нашу думку, частина проблем та провальних практик пов'язана з недостатньою обізнаністю населення як про самі заходи, так і про їх сутність, важливість, можливості самої громадськості та ефект від таких заходів, тому варто продовжувати впровадження механізмів партисипації зважаючи на міжнародний досвід та враховуючи український контекст. Варто звернути увагу на позитивний досвід Польщі [3], що полягає у створенні Стратегії розвитку міста Варшава з урахуванням партисипативних механізмів. На прикладі цього кейсу можна побачити вирішення зазначеної вище проблеми, зокрема, через механізми комунікації та створення ефективної інформаційної кампанії щодо процесу розробки Стратегії, що дозволяє засобами онлайн-медіа, радіо, преси, інформування в транспорті та громадських просторах, індивідуальних запрошень посилити інтерес громадськості, залучити їх до освітніх заходів і майстер-класів та в подальшому до безпосереднього процесу розробки відповідних рішень.

Таким чином, ми вбачаємо партисипативну модель управління розвитком міст в Україні найбільш ефективним механізмом формування сталого розвитку українських міст та отримання позитивного соціально-економічного ефекту. На сьогодні, практики ухвалення рішень щодо перетворення міських просторів потребують тісної співпраці органів місцевого самоврядування, бізнесу та жителів міста, проведення необхідних консультацій щодо прийняття управлінських рішень, знаходження певного порозуміння з громадськістю, що дозволить врахувати потреби та інтереси місцевих жителів. Також, варто зауважити, необхідність подальших наукових досліджень у сфері партисипації та вдосконалення відповідних механізмів у контексті трансформації просторів в українських містах, що вказує на перспективність подальших суспільно-географічних досліджень у даному напрямі.

Список використаних джерел:

1. *Європейська хартія місцевого самоврядування*, м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
2. *Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владами*, Мадрид, 21 травня 1980 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_106#Text
3. *Партисипація у стратегії розвитку громади* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/UA-UNDP-participation-in-strategic-planning-web.pdf>

УДК 911.3

ФЕСТИВАЛІ МІСТА ЧЕРНІВЦІ ЯК СКЛАДОВІ ЙОГО ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТА ПОЛІЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

I.I. Косташук, P.B. Кісіль

i.kostaschuk@chnu.edu.ua, kisil.roman@chnu.edu.ua

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна*

Децентралізаційні процеси в Україні сприяють необхідності вивчення та аналізу різних аспектів (економічних, соціальних, культурно-побутових, туристично-рекреаційних тощо) суспільного розвитку окремих громад. В Законі України «Про засади державної регіональної політики», як принцип регіонального розвитку, поняття етнокультурний розвиток регіону трактується як «відродження етнічної самосвідомості та збереження духовної і матеріальної культури етносів, сприяння розвитку їхньої етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності» (стаття 3, пункт 9). Етнокультурний потенціал поселення чи окремої громади, району та регіону є важливим показником для виявлення їх етнічної ідентичності, формування електоральної, лінгвістичної, конфесійної та ментальної свідомості, а також розвитку туризму.

Фестивалі не тільки відображають минулі та сучасні звичаї, традиції, побут, родинно-сімейні відносини та інші елементи матеріальної та нематеріальної (духовної) культури, але й сучасний стан етнічного та культурного розвитку населення, його самобутності. Фестивалі за охопленням учасників поділяють на місцеві, регіональні, національні та міжнародні; за спеціалізацією: музичні, етномузичні, фольклорні, ремісничі, кінофестивалі, книжкові, гастрономічні та багато інших; за віковим спрямуванням: дитячі (учнівські), студентські, молодіжні та змішані. Також варто підкреслити, що фестивалі поділяються і за етнічними ознаками, а саме українські, румунські, молдавські, польські тощо, а також змішані чи поліетнічні фестивалі.

Місто Чернівці вирізняється із поміж інших обласних центрів своїм поліетнічним культурним надбанням. За даними перепису 2001 року, а саме показниками індексів етнічної різноманітності Б. Еккеля та Е. Пясецького, Чернівці віднесено до групи перехідних, що свідчить про його перехід від поліетнічного до моноетнічного складу населення. Проте вважаємо, що місто в цій групі буде залишатися ще достатній час, тому дослідження різних етнічних фестивалей, що тут відбуваються, є досить важливим та актуальним завданням. У місті Чернівці напевно немає такого місяця, впродовж якого не відбулося 2-3, а то й більше фестивалей. Ми розглянемо ті фестивалі, які є найчисельнішими за кількістю учасників, а також існують впродовж трьох та більше років.

Цьогоріч Чернівці приймали українську частину XXXII Міжнародного фольклорного фестивалю «Буковинські зустрічі». Він організовується одночасно трьома країнами – Україною, Румунією та Польщею, але в багатьох із них була співорганізатором також і Угорщина. Його відносимо до поліетнічного фестивалю, так як основна його мета відтворити традиції всіх народів, що мешкають Чернівецьку область.

Фестиваль «Червона рута», який проводить раз у два роки, започаткований у Чернівцях, але фінальна його частина проводиться в різних куточках України. Проте регіональний фестиваль «Червона рута» збирає багатьох шанувальників сучасної пісні та популярної музики. Його направленість здебільшого українська, проте на всіх фестивалях брали участь виконавці та гурти з румунських та молдовських громад краю.

«Буковинська Маланка» («Маланка Фест») – це міжнародний етнічно-фольклорний фестиваль, який проводиться у Чернівцях 15 січня із 2011 р. Проте у зв'язку із пандемією його не вдалося провести у 2021 р. У його участі беруть не тільки колективи маланкарів різних етнічних груп населення регіону, але й Румунії, Словенії, Польщі, Білорусії, Молдови. Слід відмітити, що в окремі роки фестиваль збирав до 30 тисяч глядачів і набув наймасовішого у Чернівцях.

Золоті оплески Буковини – це театральний фестиваль комедії, який проводиться в кінці жовтня із 2003 року у Чернівецькому обласному музично-драматичному театрі імені Ольги Кобилянської. Кожен рік беруть участь трупи Ясського та Сучавського театрів (Румунія), а також із Білорусії та Молдови. Впродовж 10-12 днів в театрі спостерігається цілковитий аншлаг.

Етнодуховний фестиваль «Обнова-фест» відбувається в Чернівцях, зазвичай в музеї народної архітектури та побуту з 2008 року. Він організовується за підтримки Української греко-католицької церкви, тому представляє в основному українські музичні гурти. Фестиваль по праву можна вважати молодіжним та чисельним. В окремі роки його відвідує 10-15 тисяч учасників.

Міжнародний поетичний фестиваль «Meridian Czernowitz» вже вдванадцять відбувся у Чернівцях. За ці роки в ньому взяли участь поети із Німеччини, Австрії, Швейцарії, Великобританії, США, Данії, Нідерландів, Люксембургу, Ліхтенштейну, Польщі, Румунії, Росії, України та інших країн.

Регіональний фольклорний фестиваль «Від Різдва Христового до Йордану» впродовж 13 років відбувається в Чернівцях 19 січня в музеї народної архітектури та побуту та збирає від 30 до 50 українських (в т.ч. гуцульських), румунських, молдавських, польських та російських (старобрядницьких) колективів із різних куточків області.

В Чернівцях менш чисельними, але традиційними стали і румунські фестивалі «Флоріле Дабле», який присвячений різдвяно-новорічним традиціям, «Мерцішор», що продиться 1 березня і присвячений зустрічі весни. Досить чисельними є традиційні фестивалі «Петрівський ярмарок», який щорічно відбувається в неділю перед святом Петра і Павла (12 липня), та «Різдвяний ярмарок» який триває з 19 грудня по 20 січня.

За кількістю фестивалей та їх етнічною різнобарвністю можна стверджувати, що місто Чернівці в достатній мірі забезпечено їх кількістю, як складових етнокультурного потенціалу, а також вирізняється своєю поліетнічністю населення, своєрідними особливостями його матеріальної та духовної культури.

УДК 911.3

МІСТА УКРАЇНИ У АСПЕКТІ ТЕОРІЇ СВІТОВИХ МІСТ

К.О. Кравченко

kateryna.kravchenko@karazin.ua

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Характерною ознакою ХХІ століття є збільшення ролі міст у розвитку сучасної світсистеми. Чисельність населення великих міст та мегаміст стрімко зростає, розширюється спектр виконуваних ними функцій. Залежно від ролі та перспективного потенціалу, яким володіє місто, воно може бути класифіковане як глобальне (світове) [5]. Саме глобальні міста в наш час є центрами розвитку, продукування та поширення інновацій, економічного розвитку, створення новітньої інфраструктури. Вони здатні впливати на розвиток не лише районів та країн, в й регіонів світу. Основними ознаками сучасних глобальних міст є наявність стратегічних механізмів управління глобальною економікою, просунутого банкового сервісу, офісів транснаціональних корпорацій та штаб-квартир глобальних компаній, тощо.

Україна як невід’ємна складова глобального простору поступово долучається до формування всесвітньої мережі глобальних міст. З огляду на те, що Україні на разі має недостатньо тривалий термін інтеграції у світовий простір, до міст рангу глобальних офіційно віднесено тільки столицю – місто Київ. Найбільший потенціал для входження до світових рейтингів глобальних міст мають міста мільйонники України (*Харків, Одеса*), які вже зараз

характеризуються наявністю деяких функцій глобальних міст, а також великі поліфункціональні міста (*Дніпро, Запоріжжя, Львів, Кривий Ріг*). Це питання потребує ґрунтовних та комплексних досліджень, адже міста України мають зазнати потужних трансформацій для того, щоб ефективно інтегруватись у світові топ-рейтинги. Метою статті є аналіз перспектив розвитку міст України у аспекті теорії світових міст.

Найбільш авторитетними світовими рейтингами глобальних міст є Британський класифікатор GaWC (відповідно до якого глобальні міста класифікуються як альфа, бета та гама міста), Індекс глобальних міст (GCI), Індекс конкурентоздатності глобальних міст, Рейтинг міст світу за рівнем життя, Рейтинг міст світу за якістю життя населення (рейтинг Mercer).

Знаковим є те, що у 2021 р. вперше міжнародний рейтинг «Глобальні міста: нові пріоритети для нового світу» у звіті за 2020 р. включив до переліку глобальних міст місто Київ, як до переліку «Індекс глобальних міст» (GCI) та «Глобальний прогноз міст» (GCO). Індекс глобальних міст включає наступні характеристики [6]:

- бізнес-активність: динаміка ринку, представленість «великих гравців» світового ринку, інвестиції (30%);
- людський капітал, рівень освіти (30%);
- інформаційні процеси та інформаційний обмін, доступність мережі інтернет та світових медіа-ресурсів (15%);
- культура населення: відвідуваність спортивних заходів, музеїв, різноманітних івентів та виставок (15%);
- рівень політичної відкритості: залученість громадськості у погодженні та прийнятті управлінських рішень (10%).

Ранг міста встановлюється кумулятивним шляхом, і становить від 0 до 100, де 100 – відмінний показник. Щодо переліку перспективних глобальних міст, їх обрано з огляду на передумови майбутнього розвитку за 13 показниками відповідно до 4 головних вимірів:

- добробут та якість життя населення: особиста безпека, система охорони здоров'я, екологічна безпека (25%);
- економічна сфера: довготривалі інвестиції та ВВП (25%);
- інновації: патенти, приватні інвестиції та бізнес-інкубатори (25%);
- управління: умови для тривалої стабільності через прозорість прийняття управлінських рішень, дебіюрократизацію та простоту ведення бізнесу (25%).

Ранг міста встановлюється за усередненим показником відповідно до кожного з 4 параметрів за даними останніх 5 років та за прогнозом до 2030 року. Ранг міста встановлюється кумулятивним шляхом, і становить від 0 до 100, де 100 – відмінний показник [6].

За результатами діяльності у 2020 р. місто Київ посідає у рейтингу GCI 89 місце, отже входить до топ-100 глобальних міст світу, що є доволі позитивним результатом, та свідчить про інтеграцію України до світової системи глобальних міст. Щодо рейтингу за рівнем потенціалу розвитку, то тут Київ посідає 94 місце, що свідчить про необхідність його підвищення, та саме

покращення добробуту та підвищення якості життя населення країни, розвиток інноваційно-інвестиційної сфери економічної діяльності, реалізація креативної функції, тощо. Окрім міста Київ, потенційними претендентами на входження до світових рейтингів є поліфункціональні міста мільйонники – Харків, Одеса та великі міста (з чисельністю населення від 500 тис. до 1 млн. осіб) з широким спектром функцій та переважаючою промисловою: Дніпро, Запоріжжя, Львів та Кривий Ріг [8-11].

Розглянемо перспективи входження міст мільйонників та великих міст України до топ-5 найбільш авторитетних світових рейтингів глобальних міст (таблиця 1).

Таблиця 1. Рейтинги глобальних міст та можливості інтеграції для міст України (побудовано автором за даними [1, 2, 3, 4, 6, 7])

№	Рейтинги глобальних міст	Критерії використані при укладанні рейтингу	Перспективи для міст України
1.	Британський класифікатор (GaWC)	Економічна успішність, розміщення штаб-квартир, формування світової міської мережі, яка складається з високоінтегрованої схеми стратегічно важливих міст, фінансових ресурсів та послуг.	Місто Київ входить до рейтингу з 2004 р., за результатами 200 р. займає 8 позицію в групі Бета міст - вузлів повітряного сполучення, комерційних та сервісних центрів субконтинентального значення. Рейтинг формують столиці країн.
2.	Індекс глобальних міст (The Global Cities Index – GCI)	Лідери рейтингу вирізняються: особистим та економічним благополуччям населення, ефективним управлінням, а ранг визначається шляхом вимірювання показниками за 5 років ґрунтуючись на публічній інформації щодо міста.	До даного рейтингу місто Київ входить з 2020 р., також входить до рейтингу міст, які володіють значними перспективами розвитку. Варто зауважити, що міста мільйонники Харків та Одеса також мають можливість увійти до даного рейтингу за умови покращення інвестиційного клімату, реалізації інноваційної та креативної складової. За умови реалізації базових параметрів (покращення рівня життя населення, розвитку соціальної сфери, тощо) така можливість буде і у великих міст України.
3.	Індекс конкурентоздатності глобальних міст (Global City Competitiveness Index)	Враховується економічний потенціал, людський капітал, фінансова зрілість, глобальна інтеграція, інфраструктура, природне середовище, соціально-культурне середовище.	Інтеграція до даного рейтингу потенційно можлива для міста Київ за умови: забезпечення прозорості прийняття управлінських рішень та залучення до них громадськості, переходу до сталого розвитку із забезпеченням балансу «економіка-соціум-природа», покращення інфраструктури та вирішення

			транспортних проблем столиці.
4.	Рейтинг міст світу за рівнем життя (<i>The Economist Intelligence Unit</i>)	Рейтинг міста визначають умови життя в досліджуваних містах: стабільність, охорона здоров'я, культура і навколишнє середовище, освіта, інфраструктура.	Інтеграція до даного рейтингу потенційно можлива для міст <i>Київ, Харків та Одеса</i> за умови покращення рівня якості життя населення, забезпечення вимог сталого розвитку міст.
5.	Рейтинг якості життя (<i>Mercer Human Resource Consulting</i>)	На позицію в рейтингу впливають політичне і соціальна середовище, економіка, соціально-культурне середовище, охорона здоров'я, освіта, комунальні послуги і транспорт, розважальна сфера.	Рейтинг враховує велику кількість параметрів, зокрема – соціальне середовище, отже можливість увійти до нього є у міст мільйонників та великих міст України. Проте, надважливо звернути увагу на соціальну сферу міст, забезпечення якості надання медичних, освітніх послуг, підвищення рівня якості комунальних послуг, тощо.

Отже, Україна поступово інтегрується у «світовий архіпелаг глобальних міст», зокрема місто Київ входить до двох потужних рейтингів світових міст. В доповіді детально розглянуті функції, структура, класифікації міст України у аспекті формування глобальних міст. Визначено проблеми які потребують подальших досліджень. Значний потенціал подібної інтеграції мають міста мільйонники – Харків, Одеса, та великі міста - Дніпро, Запоріжжя, Львів та Кривий Ріг. Проте, критерії класифікації міста як глобального, та вимоги, які висувають рейтинги до глобальних міст концентруються на необхідності забезпечення високого рівня якості життя та добробуту населення, економічної та політичної стабільності та реалізації вимог сталого розвитку, що має системний характер та має забезпечуватись на загальнодержавному рівні. Вагому роль також віднесено реалізацію інноваційних функцій міст: креативної, екологічної, що дозволяє місту бути максимально комфортним для мешканців. Для міст України також важливим залишається питання світового бренду та покращення інвестиційного клімату, що в свою чергу може забезпечити розвиток міст за рахунок залучення іноземних інвестицій, привабливості для міжнародних туристів, тощо.

Список використаних джерел:

1. *Global City Competitiveness Index* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www. Kearney.com/global-cities/2019>.
2. *Global Liveability* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eiu.com/topic/liveability>.
3. Kravchenko K. *Innovative Aspects of Modern Development of World Cities* / K. Kravchenko, L. Niemets, K. Niemets, L. Kliuchko, P. Kobylin. *Proceedings of the 37th International Business Information Management Association Conference, 30-11 May 2021, Cordoba, Spain.* – ISBN: 978-0-9998551-6-4, p 2099-2105.
4. *Mercer Human Resource Consulting* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mobilityexchange.mercer.com/Insights/quality-of-living-rankings>.

5. Sassen S. *The Global City: Strategic Site, New Frontier. Chapter in Moving Cities* / S. Sassen. – *Contested Views on Urban Life*. 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rrojasdatabank.info/saskiasassenglobalcity.pdf>.
6. *The Global Cities Index – GCI* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hollandfintech.com/2020/11/kearney-2020-global-cities-index-new-priorities-for-a-new-world/>.
7. *The World According to GaWC 2020* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.lboro.ac.uk/gawc/world2020.html>
8. Гусева Н. Особенности функционально-пространственной организации глобальных городов Восточно-Европейского. *Магілёўскі мерыдыян: навуковы часопіс*. 2018. С. 58–65.
9. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. Руденко Л.Г. Класифікація міжнародних функцій міст та їх прояв в Україні / Л. Г. Руденко, І. Г. Савчук // *Український географічний журнал*. – 2014. - № 4. – С. 38-45.
11. Сунтелю О.С. Міста України в контексті концепції глобальних міст (демографічні аспекти) / О.С. Сунтелю // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Географічні науки*. – 2018. – Вип. 8. - С. 135-141.

УДК 911.3

ПРАКТИКИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЗВОРОТНОГО ЗВ'ЯЗКУ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ: ПРОСУВАННЯ ГІС-ІНСТРУМЕНТІВ ЯК СЕРВІСІВ ВЗАЄМОДІЇ

А.Л. Мельничук, С.С. Гнатюк
melnychuk@knu.ua, svetahnatiuk@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Дослідження передбачало загальний аналіз форм зворотного зв'язку, які використовують мешканці територіальних громад України для висвітлення своїх потреб оцінки діяльності ОМС та інших державних структур і рівнів врядування. Загалом в Україні поширеними формами зворотного зв'язку є: електронне звернення, електронна петиція, електронний запит на інформацію, чат-боти, електронні заяви, електронні повідомлення про проблему, електронні запити на допомогу, електронні опитування. Також використовують наступні сервіси: гарячі телефонні лінії, особисті прийоми громадян, громадські обговорення, електронні приймальні, «Контакт-центр», GIS-сервіси.

В процесі дослідження було здійснено аналіз офіційних сайтів 10% територіальних громад України. За цією ознакою територіальні громади є дуже диференційованими. Невелика частина із них розвинула комплекс інструментів зворотного зв'язку і ефективно їх використовує. Проте, більшість запроваджує лише окремі інструменти і часто використовує їх формально та неефективно.

Кращими практиками форм зворотного зв'язку громадян з органами влади є: чат-боти а також різні типи GIS- та е-сервісів («Контакт-Центр»; E-dem із

сервісами Відкрите місто, Електронні консультації з громадськістю, Місцеві електронні петиції тощо).

Розглянемо формування зворотного зв'язку та роль у цьому процесі GIS-сервісів відповідного аналізу територіальних громад Донецької та Луганської області. У територіальних громадах регіону накопичений значний досвід запровадження інструментів форм зворотного зв'язку громадян з органами влади. Це дещо вирізняє досліджуваний регіон на загальному фоні громад країни. Зокрема, активна робота МТД та зусилля держави з відновлення інфраструктури, підтримки ставлення та функціонування територіальних громад визначив дещо кращу ситуацію в регіоні.

В громадах регіону сформувалась потреба формування ефективної системи цих інструментів, розширення їх використання та підвищення ефективності. Разом з цим ряд громад взагалі не мають офіційних сайтів або ж не використовують жодного з інструментів. **20%** територіальних громад використовують один з інструментів зворотного зв'язку, **50%** два інструменти **26%** – три інструменти; **4%** – чотири і більше інструментів.

Ряд територіальних громад мають досвід впровадження ефективної взаємодії з громадянами через електронні інструменти зворотного зв'язку. Частина з них, власне, є прикладами кращих практик на національному рівні.

Маріупольська територіальна громада використовує комплекс е-інструментів зворотного зв'язку. Зокрема, звернутись до Маріупольської міської ради можливо: через Telegram-канал Контакт-Центру 15-55; через чат-бот «Назар»; через електронну приймальню міської ради; через електронну петицію, залишивши звернення на сайті Контакт-Центру.

Мирноградська територіальна громада успішно використовує GIS-сервіси «Міський Контакт-Центр», «Місцеві електронні петиції» та Чат-бот “СВОЇ” у Viber та Telegram для зворотного зв'язку із громадянами.

Покровська територіальна громада задля ефективної взаємодії із громадськістю користується GIS-сервісами «Місцеві електронні петиції»; «Контакт-Центр» а також е-сервісом Електронні консультації з громадськістю.

Нами було проведене опитування лідерів громад Донецької та Луганської областей щодо практик та інструментів зворотного зв'язку. В опитуванні взяли участь 42 лідери територіальних громад (33 із громад Донецької області та 9 із Луганської області). Серед опитаних: 28% – це представники міських територіальних громад, 49% – селищних і 23% – сільських. Абсолютна більшість (84%) опитаних лідерів територіальних громад, зазначають, що основною можливістю для оцінки діяльності ОМС та органів влади для громадян є власне канали комунікації територіальних громад.

Найбільш ефективними інструментами взаємодії із громадянами, які в перспективі можна використовувати на офіційних сайтах територіальних громад є: електронні запити на інформацію (63% опитаних); електронні заяви (56% опитаних), електронні звернення та опитування (49% опитаних). Проте, найбільш ефективними формами зворотного зв'язку, які вже передбачають офіційні сайти територіальних громад досліджуваного регіону є е-звернення (77% опитаних) та е-запити на інформацію (56% опитаних).

Здійснений аналіз дозволяє зробити висновок, що громади регіону здебільшого мають досвід використання електронних інструментів зворотного зв'язку. Важливо підкреслити, що ефективним є використання лише комплексу цих інструментів. Найбільш ефективними, зручними та зрозумілими для користувача можуть бути: електронні звернення, GIS- сервіс з оцінкою про якість виконаних робіт із геоприв'язкою та пропозицією об'єктів для першочергового відновлення; електронні опитування.

Список використаних джерел:

1. Mamatova T., Hladka O. Innovative approaches to administrative services providing system development in decentralization conditions // *Public administration and local government*. - № 44(1.10), 2020 – с. 86-91;
2. Маматова Т., Кравцов О. Забезпечення якості публічних послуг в умовах цифрової трансформації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:9j-NiAh_ZYQJ:scholar.google.com/&hl=en&as_sdt=0,5/;
3. Тюріна Н.М. Розвиток публічного управління: зарубіжний та вітчизняний досвід [Текст] / Н.М. Тюріна, Н.С. Карвацка, Т.В. Назарчук // *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. – 2018. – № 3, т. 1. – С. 221-228.

УДК 911.3

МІСТА-МІЛЬЙОНЕРИ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ

В.Р. Міренкова, К.О. Кравченко

mirenkova17@gmail.com, katelyna.kravchenko@karazin.ua

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Сучасне місто являє собою складну багатофункціональну систему, у якій одночасно поєднуються конкурентоспроможності та засади сталого розвитку міст. Активний розвиток урбаністичних процесів сприяє формуванню великих міст, у тому числі міст- мільйонерів, як полюсів економічного росту регіонального, державного та світового розвитку. Відповідно до активного збільшення ролі міст та їх глобалізації постає питання визначення пріоритетних напрямків розвитку великих міст.. На міжнародному рівні були визначені основні орієнтири розвитку міських населених пунктів, які були регламентовані низкою міжнародних документів. Отже, одним із важливих питань сучасному суспільстві є реформування міста та міського простору відповідно до його вимог.

На сьогодні у Україні існує три міста з населенням понад один мільйон осіб – це Київ, Харків та Одеса[4]. Виникнення міст-мільйонерів зумовлено їх привабливістю для населення. Зокрема, активні міграційні процеси, спрямовані до цих міст, пов'язані з кращими умовами проживання, вищою заробітною платою, розвинутою соціальною інфраструктурою, високими можливостями для реалізації, комфортністю тощо.

Зазначені міста-мільйонери виступають важливими регіональними центрами, з різними особливостями розвитку та управлінськими рішеннями. Зміна чисельності населення є одним із найважливіших показників, які характеризують соціально-економічний потенціал міста. У досліджуваних містах найбільший валив на приріст населення мають міграційні потоки. Динамічно відбувається також маятникова міграція з приміських поселень та міст-супутників. Оскільки ці міста є центрами розвитку регіонів та безпосередньо впливають їх становище, то і відповідні регіони вирізняються одними із найвищих показників міграції в Україні. На сьогоденному етапі міста-мільйонери активно розвиваються. Вони мають розвинуту соціальну сферу, промисловість, розгалужену транспортну мережу, впроваджують різноманітні інноваційні управлінські рішення. Саме міста-мільйонери стають центрами економічного зростання регіонів та країни. Проте процеси розвитку супроводжуються також наявністю слабких сторін та загрози. Для того, щоб детальніше розглянути перспективи та недоліки розвитку міст-мільйонерів України та зробити можливі рекомендації міської та регіональної політики було проведено SWOT-аналіз (таблиця 1).

Таблиця 1. SWOT – аналіз розвитку міст-мільйонерів України
(побудовано авторами за даними [6, 7, 8])

<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
1. Виступають важливими адміністративними, соціально-економічними, транспортними культурними, туристичними та освітньо-науковими центрами. 2. Високий рівень освіти та кваліфікації населення. 3. Розвинута соціально-культурна, комунікаційна, житлово-комунальна та побутова інфраструктура. 4. Розвинена наукова сфера 5. Швидке поширення інновацій.	1. Застаріла інженерна та транспортна інфраструктура. 2. Проблеми з демографічною ситуацією (висока щільність населення, тенденція до природного зменшення населення, переважає смертності над народжуваністю). 3. Нестача якісних та конкурентоспроможних інвестиційних проєктів. 4. Неприятлива екологічна ситуація
<i>Можливості розвитку</i>	<i>Загрози розвитку</i>
1. Впровадження інноваційних технологій. 2. Цифрова трансформація публічних сервісів влади. 3. Підвищення прозорості економічної діяльності. 4. Наявність занедбаних територій, які можна переорієнтувати для більш ефективного використання. 5. Розвиток туристичного потенціалу. 6. Створення системи публічного та відкритого інвестиційного середовища. 7. Підвищення екологічності міст.	1. Мінлива економічна та політична ситуація в країні. 2. Недосконалість у роботі державних механізмів. 3. Зростання антропогенного навантаження та забруднення міста. 4. Занепад промислових підприємств. 5. Збільшення частки людей пенсійного віку. 6. Надмірна концентрація населення.

Для розвитку міст-мільйонерів, як світових міст важливим є запровадження нових управлінських рішень. Для підвищення ролі на світовому рівні перспективними напрямками для міст є сприяння інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств, співпраця з іноземними державами та містами та перехід до концепції Smart City. Можна стверджувати, що перспективний розвиток українських міст стане запорукою регіонального розвитку, адже саме великі міста стають регіональними полюсами зростання.

Список використаних джерел:

1. Бойко-Бойчук О.В. Світові тенденції розвитку міст: міжнародний досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07bovmmd.htm>.
2. Інноваційно-інвестиційний потенціал як основа конкурентоспроможності регіону (на прикладі Харківської області). / колективна монографія / за заг. ред. Нємець Л., Сегіди К. – Х.. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. – 520 с.
3. Ісаченко Н. Особливості містобудівного зонування / Н. Ісаченко // Вісник Львівського національного аграрного університету. Сер: Економіка АПК. – 2013. – №20(2). – С. 133-141. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vlnau_econ_2013_20\(2\)_27.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vlnau_econ_2013_20(2)_27.pdf).
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Руденко Л. Класифікація міжнародних функцій міст та їх прояв в Україні / Л. Руденко, І.Савчук // Український географічний журнал. – 2014. – № 4. – С.
6. Стратегія економічного та соціального розвитку Одеси до 2022 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://omr.gov.ua/images/File/DODATKI2013/Strategiya_Odessa_Ukr.pdf.
7. Стратегія розвитку міста Києва до 2025 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://old.kyivcity.gov.ua/files/2016/11/9/Kyiv-City-Strategy-2025-Project.pdf>.
8. Стратегія розвитку міста Харкова до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://drive.google.com/file/d/1xLgCbKpf3VfIOSL8PM0zJlHuGaKOfdTR/view>.
9. Черемісіна Т.В., Казачковська Г.В, Токаренко О.І. дослідження питань визначення та класифікації населених пунктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://global-national.in.ua/archive/14-2016/138.pdf>.
10. Шулевський С. О Роль великих міст у регіоналізації України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://visgeo.onu.edu.ua/article/viewFile/120894/115830>

ГІС-МОДЕЛЮВАННЯ ТА ТРИВИМІРНА ВІЗУАЛІЗАЦІЯ МІСЬКОЇ ЗАБУДОВИ В СЕРЕДОВИЩІ ВЕБ-ГІС ПОРТАЛУ MAPBOX

Д.С. Серьогін

den.seryogin@gmail.com

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ГІС-моделювання міського середовища вже неодноразово доводило свою ефективність і затребуваність в різних урбаністичних дослідженнях. Можливість ГІС розрахунку і якісної візуалізації різних міських процесів і явищ, а також просторового розподілу різних якісних і кількісних характеристик в міському середовищі істотно полегшує такі дослідження. Такі можливості дозволяють виявляти різні емерджентні властивості міського середовища, а також деякі проблеми в її функціонуванні, які можна взяти до уваги при подальшому міському плануванні або оптимізації поточної ситуації [3]. Важливою тенденцією сучасних ГІС є те, що вони стають все більш орієнтовані на масового користувача. Спектр користувацьких сценаріїв застосування ГІС постійно розширюється і вже вийшов за рамки суто наукових досліджень, або навіть муніципальних. Дана тенденція насамперед проявляється в зростанні кількості веб-ГІС, які дозволяють редагувати просторові дані безпосередньо у вікні браузера, з різних пристроїв, без завантаження якогось додаткового програмного забезпечення [2]. Крім цього, таким ГІС часто характерний зручний, інтуїтивно зрозумілий інтерфейс. Яскравим прикладом такої веб-ГІС є платформа *Mapbox*, яка є стартапом, запущеним в 2013 році компанією *Foundry Group*.

Загалом, *Mapbox* – це платформа геопросторових даних, яка дозволяє створювати і вбудовувати динамічні, інтерактивні, налаштовувані карти на веб-сторінки і мобільні пристрої. Картографічні дані в середовищі *Mapbox* підтримані графічною бібліотекою *Mapbox GL* і зберігаються у вигляді векторних тайлів, які містять геометрію і метадані, які можна відобразити на карті. *Mapbox GL* витягує геопросторові дані з векторних тайлів і інструкції по стилю карти (кольору, рівнів непрозорості і т.д.) і допомагає користувачеві створювати 2D- і 3D-карти у вигляді динамічної візуальної графіки за допомогою OpenGL [1]. ГІС-моделювання, редагування карт і візуалізація результатів виконується в середовищі *Mapbox Studio* – додатку *Mapbox* для управління геопросторовими даними і створення користувацьких стилів карт. *Mapbox Studio* дозволяє створювати і розробляти карти відповідно з точними специфікаціями користувачів шляхом завантаження та редагування власних даних, а також використання наданих *Mapbox* готових або налаштовуваних фрагментів, шаблонів, стилів для оформлення карт.

Mapbox Studio складається з трьох ключових розділів: розділ *Styles*, в якому можна редагувати і оформляти карти, розділ *Tileset*, в якому можна управляти класами просторових об'єктів (тайлами в *Mapbox*) і розділ *Dataset*, в якому можна управляти наборами точкових, лінійних і полігональних об'єктів.

У даній статті детальніше буде розглянуто редактор стилів, який розташований в розділі *Styles*. Даний редактор дозволяє виконати якісну візуалізацію міського середовища і певної атрибутивної інформації за власними даними, та даними, які імпортовані в середовище *Mapbox* за замовчуванням.

Редактор стилів включає в себе три блоки:

- карта, з глобальним покриттям;
- панель інструментів, на якій розташовані різні інструменти для оформлення всієї карти, а також меню налаштувань;
- бокова панель стилів, яка складається з двох вкладок: *компоненти* і *шари*. На вкладці *компоненти* можна перемикаати видимість, редагувати властивості таких компонентів як адміністративні кордони, будівлі, земля, дорожня мережа, підписи і т.п. На вкладці *шари* можна редагувати кожен шар окремо і управляти їх відображенням на карті, і переглядати різну атрибутивну інформацію. Також на обох вкладках можна імпортувати власні компоненти, шари і атрибути.

Для дослідження міського середовища найбільший інтерес представляє шар 3D-моделей будівель, в якому за замовчуванням вбудовані атрибутивні дані про висоту будівель, а також їх функціональне призначення, які отримані з геопросторової бази даних *OpenStreetMap*. Дані *OpenStreetMap* покривають велику кількість міст по всьому світу, в тому числі і міста України.

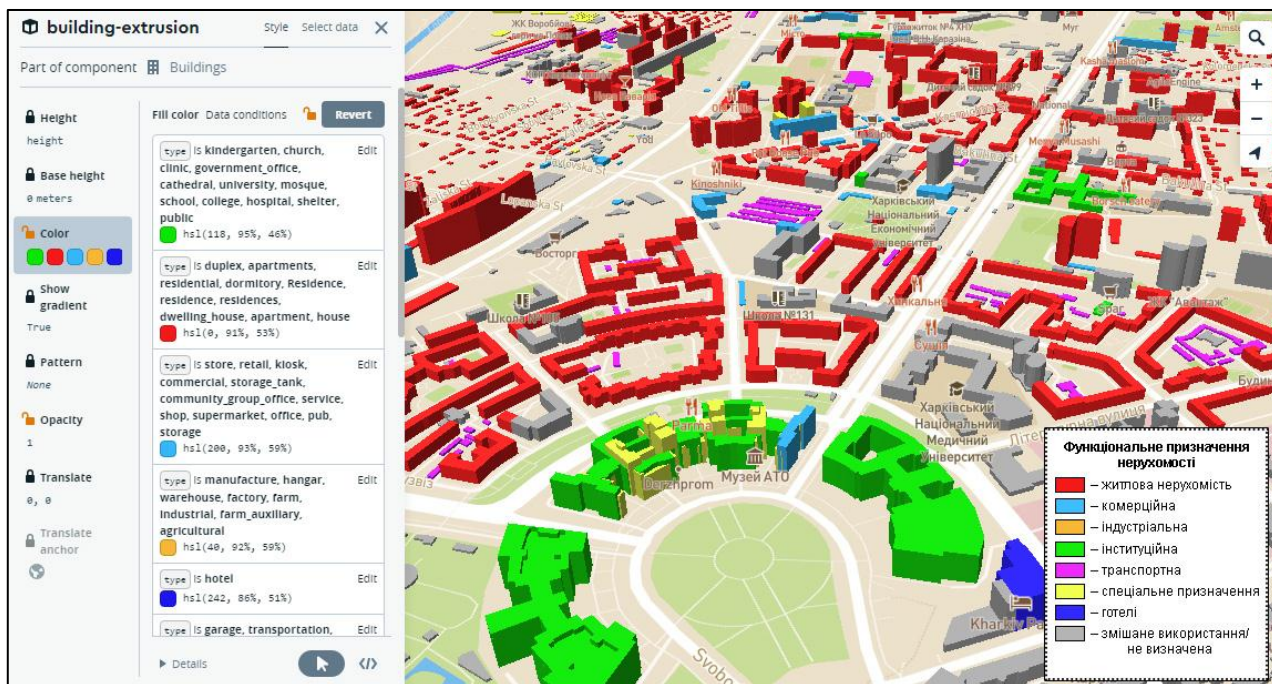

Рис. 1. Тривимірна візуалізація забудови м. Харкова та розподілу функціонального призначення нерухомості у середовищі Mapbox Studio.

За наявними даними можна отримати 3D-візуалізацію забудови міста Харкова з заливкою будівель за їх функціональним призначенням. Всі будівлі були розподілені на певні класи, такі як: житло, комерційна нерухомість, індустріальна, інституційна, транспортна, спеціальне призначення, і нерухомість змішаного використання або невизначена.

Таким чином, веб-ГІС платформа *Mapbox* може бути корисним інструментом для дослідження урбогеосистем, адже вона дозволяє легко виконувати тривимірне моделювання і досліджувати міську забудову в реальній залежності з навколишньою середою, при цьому таке моделювання дозволяє адекватно описувати реальну місцевість, та взаємне розташування окремих об'єктів [4]. На підставі тривимірних моделей міста можна значно легше виокремлювати його урбогеосистемні властивості.

Список використаних джерел:

1. Посібник *Mapbox Studio* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://docs.mapbox.com/studio-manual/guides/>
2. *Data-Smart City Solutions*. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://datasmart.ash.harvard.edu/>
3. Kostrikov S.. *Geoinformation approach to the urban geographic system research (case studies of Kharkiv region)* / S. Kostrikov, L. Niemets, K. Sehida [and other] // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія "Геологія. Географія. Екологія". – Вип. 49. – Харків: ХНУ, 2018. – С. 107- 121.
4. Kostrikov, S.V. *Urban remote sensing with LiDAR for the Smart City concept implementation*. *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University, series "Geology. Geography. Ecology"*. 2019, 50, 101-124. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2019-50-08>

УДК 911.3

ЗЕЛЕНІ ЗОНИ ЯК ТЕРИТОРІЇ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ТА ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ МІСТА ХАРКОВА

Є.Ю. Телебєнєва

telebenevaev@gmail.com

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

В сучасному місті зелені зони відіграють важливу роль і визначають якість його територій. У процесі еволюційного розвитку урбанізації місто піддається просторово-часовим змінам, у результаті яких погіршуються санітарно-гігієнічні та естетичні показники, що характеризують якість міського середовища. Зелені насадження нейтралізують значну частину впливу негативних факторів урбанізованого середовища та покращують якісні її показники.

Зелена зона – це територія в населених пунктах та за їхніми межами, яка охоплює всі види зелених насаджень, природні ландшафти і водні простори, що

забезпечують оптимальне середовище для гармонійного духовного й фізичного розвитку, праці, побуту і відпочинку населення. Загальна площа насаджень у межах зелених зон міст і селищ в Україні становить понад 3 млн. га [4].

Міські зелені зони – це один з компонентів озеленення міст або «зеленої інфраструктури». Вони також є важливою частиною громадських відкритих просторів і загальних служб, що надаються містами, і можуть служити одним із засобів зміцнення здоров'я всіх членів міської громади. Зелені зони мають бути легкодоступні для всіх груп населення і рівномірно розподілялися всередині міста [7].

Зелені зони є частиною структури міста або селища, їх житлових районів і мікрорайонів. Вони впливають на умови життя населення, виконуючи різноманітні санітарно-гігієнічні та декоративно-планувальні функції. Їх роль багатогранна і багатофункціональна. Зелені зони виконують наступні функції: насадження в зелених зонах є регулятором температурного режиму; сприятливо впливають на склад і чистоту повітря; використовуються в боротьбі з міським шумом; сприятливо впливають на психологічний стан людини; створюють ландшафтну привабливість міста в цілому і окремих його частин; збагачують архітектурні ансамблі, і виконують головну роль при формуванні парків і садів.

Для великих міст, що мають давню історію, історично сталою є проблема забудови, яка полягає у вирішенні питань розширення площі зелених зон міста та їх інфраструктурних змін. Вдало облаштовані зелені зони міст із потужними інфраструктурними елементами виступають привабливими туристичними об'єктами міста.

Отже, в місті Харкові, для якого характерне значне ущільнення міської забудови, збільшення кількості автотранспорту, викидів в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел, в т. ч. і транспортних засобів, посилення соціальної напруги тощо, озеленення розглядається як головний фактор сприятливого, екологічно здорового середовища життєдіяльності населення та регулювання процесів господарювання. Зелені насадження та зелені зони такі як парки, сквери, сади тощо, являють собою необхідну складову сучасного міського середовища. Вони є важливим елементом містобудування, фактором, що має суттєве значення у санітарно-гігієнічному, архітектурно-планувальному та соціальному відношенні. Оскільки, міські зелені насадження зменшують запиленість і задимленість міського повітря, виконуючи роль своєрідного фільтра, успішно поглинають практично всі види хімічних сполук, що забруднюють навколишнє середовище, покращують мікроклімат, знижують рівень шумів, захищають будівлі та споруди від надмірного перегріву, шляхом впливу на тепловий режим, вологість і ступінь рухомості повітря, тобто виконують суттєву санітарно-гігієнічну, рекреаційну та художньо-естетичну роль. Безліч видів декоративних рослин створює необмежені можливості для різноманітності архітектурного вигляду міських зелених насаджень, що, в свою чергу, дозволяє урізноманітнити рішення архітектурної композиції і планування міста в цілому [1].

Перші адміністративні кроки в напрямку озеленення міста Харкова були пов'язані з відкриттям у Харкові у 1804 р. університету. На сьогодні,

особливістю індустріального Харкова є те, що серед подібних міст він є одним з найбільш зелених. Так, загальна площа зелених насаджень міста становить 15,4 тис. га, до яких належать 31 парк, 5 садів, 150 скверів і бульварів, понад 500 зелених куточків відпочинку, 15 об'єктів природно-заповідного фонду державного і місцевого значення займають площу у 467,7 га [3]. Озеленення території міста Харкова становить близько 44 %. На кожного жителя міста припадає близько 107 м² зелених насаджень при нормі 50 м², що визначено Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ).

Харків один з перших в Україні почав проект «Smart City UA». У жовтні 2021 року Харків долучився до EBRD Green Cities, що дозволило сформувати програму дій для реалізації екологічних потреб та створити більш сприятливе та стале майбутнє для містян [5]. Таким чином, меморандум передбачає комплексний аналіз екологічної ситуації у місті, підготовку заходів щодо її покращення, визначення напрямків пріоритетних інвестицій тощо за рахунок фінансів, льотних кредитів та грантів [8].

У місті Харкові з 2020 р. по 2025 р. діє «Міська програма заміни аварійних, сухостійних, уражених омелою дерев та дерев, які досягли вікової межі» [2]. Реалізація заходів такої програми має на меті створення сприятливих безпечних умов для жителів міста, збільшення зелених насаджень в місті і тим самим покращення екологічної ситуації в місті. Успішна реалізація цієї програми передбачає щорічне збільшення площі квіткового оформлення, омолодження та збільшення зеленого фонду міста, що сприятиме покращенню загального стану навколишнього природного середовища.

Програма передбачає утримання на існуючому рівні площі зелених насаджень міста, в перспективі підвищення показників озеленення за рахунок відновлення посадок новими деревами, кущами, створення нових газонів, квітників. Ефективність програми полягає у підвищенні рівня умов проживання населення, збереженні зелених насаджень на міських територіях, підвищенні рівня культури жителів міста, залучення підростаючого покоління до вирішення екологічних проблем [2].

Історія міста надзвичайно цікава і яскраво демонструє процес перетворення сірого, індустріального, малопривабливого міста в сучасне Європейське місто, що має всі перспективи для цього. Сьогодні органи місцевого самоврядування багато уваги приділяють інфраструктурній розбудові зелених зон міста, а саме впровадження проекту «Зелений каркас Харкова». Концепція даного проекту полягає в тому, щоб поєднати всі паркові зони міста в одну мережу зеленими коридорами з пішохідними та велосипедними доріжками.

Харків стає все більш привабливим з туристсько-рекреаційної точки зору, з чистим повітрям, зелені зони якого слугують оздоровчим середовищем для різних груп населення та приваблюють туристів не тільки з різних регіонів України, а і з різних країн світу також.

Список використаних джерел.

1. Колесник Т.Н., Дрозд О.В. Проблеми озеленення Харкова / Науковий інформаційний журнал «Бізнес інформ» №8. 2009 (370), С. 34-36.
2. Міська програма заміни аварійних, сухостійних, уражених омолою дерев та дерев, які досягли вікової межі, на період 2020-2025 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kharkiv.rocks/reestr/678785>
3. Стратегія розвитку міста Харкова до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.city.kharkov.ua/assets/files/docs/zakon/strategy2411.pdf>
4. Термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури / Р. А. Шмиг, В.М. Боярчук, І.М. Добрянський, В.М. Барабаш; за заг. ред. Р. А. Шмига. – Львів, 2010. – 222 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shmyh_Roman/Terminolohichnyi_slovnyk-dovidnyk_z_budivnytstva_ta_arkhitektury.pdf
5. EBRD Green Cities [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.ebrdgreencities.com/our-cities/kharkiv/>
6. European Bank for Reconstruction and Development [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.ebrd.com/news/2021/kharkiv-becomes-an-ebrd-green-city-.html>
7. Urban green spaces: a brief for action [Electronic resource]. – Access mode: Urban-Green-Spaces_RUS_WHO_web
8. Kharkiv joins Green Cities programme [Electronic resource]. – Access mode: <https://en.interfax.com.ua/news/general/772035.html>

УДК 911.3

«ЛЮДСЬКИЙ МАСШТАБ» ЯК СУЧАСНИЙ ПРИНЦИП РОЗВИТКУ СЕЛЬБИЦНИХ ТЕРИТОРІЙ

Л.Ю. Шабашова

liuda.shab@gmail.com

Інститут географії НАНУ, м. Київ, Україна

Міста, на думку багатьох дослідників і городян, є зосередженням протиріч: з одного боку, міський спосіб життя створює посилений тиск на природне середовище, висока щільність населення посилює навантаження на довкілля, загострює соціально-економічні проблеми. У той же час агломераційний ефект, реалізований в містах, забезпечує ефективність використання ресурсів, що сприяє покращенню якості життя населення. Сучасні міста конкурують за людей, їх здібності, компетенції, ідеї, як основу свого потенціалу. В умовах такої конкуренції створення привабливого комфортного життєвого середовища стає для міст необхідною умовою існування.

Сучасні дослідження, присвячені розвитку міст, приміських зон і міському плануванню, все частіше застосовують поняття «людський масштаб», «людиноцентризм», «людиноорієнтованість», «міста для людей», що підкреслює зміни у розумінні сутності поселень та їх призначення. У часи індустріалізму міські поселення розглядались передусім з позицій можливості і

доцільності розміщення промислових об'єктів, розвитку промисловості, збільшення обсягів промислового виробництва, а також супутніх, обслуговуючих підприємств і закладів. Індустріальна епоха декларувала розвиток промисловості як підґрунтя зростання добробуту населення. Однак житлове будівництво фінансувалося за остаточним принципом і розглядалось з позицій забезпечення робітників та їх сімей мінімальними побутовими умовами для проживання, тому практично не розвивалось. Суспільні зміни, які в нашій країні відбулися наприкінці ХХ ст., зумовили переосмислення цінності людського життя, людських ресурсів, значення безпеки і комфорту, що позначилось на сучасних підходах до планування територій.

Місто – це, перш за все, форма територіальної організації життєдіяльності населення, поселення, яке можна визначити як частину земної поверхні, призначену для життя людей, що в широкому сенсі включає всі процеси життєдіяльності людини і спільноти. Сельбищні території є основним компонентом функціонально-просторової структуризації території поселень, оскільки призначення цих територій полягає у розміщенні житлової забудови для забезпечення базової потреби населення – потреби у локалізації, фізичному місці проживання. Забезпечення цієї потреби стимулює перебіг цілого комплексу життєво необхідних процесів, серед яких, наприклад, потреба у відпочинку і відновленні фізичних сил, оздоровленні, родинних стосунках і спілкуванні з друзями, потреб виховання, навчання, розвитку і самовдосконалення, усамітнення тощо.

Сучасні функції сельбищних територій значно розширилися порівняно з індустріальним періодом, коли життя багатьох людей фактично складалося з двох фаз: «на роботі» (активність) і «вдома» (ночівля). Поширення мережі Інтернет обумовило використання сельбищних територій для перебігу значної кількості різних процесів життєдіяльності. Тенденції інформатизації проявилися у появі нових видів діяльності, що не вимагають фізичної присутності на робочому місці, в офісі. Особливо яскраво ці тенденції проявились під час пандемії COVID-19 та пов'язаних з нею карантинних обмежень. Відповідно, функції сельбищних територій доповнились робочими, діловими, офісними функціями, що раніше реалізовувались на робочому місці.

За визначенням міністерства інфраструктури, сельбищна територія включає в себе, крім житлових будинків, також громадські центри, зелені насадження, міську вулично-дорожню мережу.

Змінюються підходи до планування сельбищних територій, ядром яких є житлова забудова. Так, наприклад, забудовники переважно відмовляються від точкових об'єктів і виходять на ринок з пропозицією житлових комплексів, об'єднаних якісною інфраструктурою, що базується на принципах безпеки, комфортності та доступності для всіх категорій мешканців, енергозбереження,

Особлива увага у проектуванні і будівництві нових ЖК приділяється облаштуванню прибудинкової території, призначення якої полягає у забезпеченні можливостей спілкування і сусідської взаємодії. Облаштування прибудинкової території повинно максимально враховувати та узгоджувати інтереси всіх мешканців, незважаючи на приналежність до різних соціально-

вікових груп, а також ґрунтуватися на засадах безпечного перебування. У цьому контексті все більшого поширення набуває закритий для проїзду «безавтомобільний» тип двору з підземним паркуванням та можливістю для проїзду лише автотранспорту екстрених служб.

Обладнана і комфортна для перебування прибудинкова територія житлових комплексів сприяє налагодженню добросусідських відносин, що в свою чергу сприяє підвищенню рівня безпеки. Присутність «живих очей» сусідів, які знають один одного, зменшує ризики непередбачених ситуацій з боку, наприклад, «непрошених гостей». Комфортність перебування у дворі передбачає наявність вуличних меблів, відповідного освітлення у темний період доби, можливість сховатися від несприятливих погодних умов тощо.

Рівень комфорту перебування у сучасному місті залежить від масштабу забудови. Суцільні квартали багатоповерхових будинків без активних перших поверхів, без скверів і вуличних атракцій виглядають відчужено, не сприяють бажанню затриматися на їх території, перетворюючись на транзитні.

Інноваційна економіка ґрунтується на швидкому впровадженні змін, що допомагають долати виклики, уникати криз, а також запроваджувати принципи стійкого розвитку. Це означає концентрацію на потребах людей, зокрема і на залученні довкілля до облаштування життєвого простору. «Життєвого простору» - від слова «життя» в усій його повноті, максимально безпечного і дружнього до людей.

УДК 911.3:330.15(914.77)

АРХІВНІ ТА ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА В ДОСЛІДЖЕННІ ГЕОГРАФО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ТА НАУКОВО-ГЕОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФЕСОРА МИРОНА КОРДУБИ У ЧЕРНІВЦЯХ (1900 – 1918 рр.)

В.П. Руденко, К.В. Грек

rudenko_valery@ukr.net, katerinagrek4@gmail.com

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

Мирон Кордуба (1876-1947) – один із найвидатніших учнів Михайла Грушевського та найвідоміших істориків Східної і Центральної Європи. Разом з тим, як справедливо відзначає Т. Батюк, «амплуа історика та суспільно-політичного діяча затулило від сучасних історіографів інші напрями реалізації творчого генія Мирона Кордуби» [1, с. 26]. Вивчення творчої спадщини Мирона Кордуби переконливо засвідчує про його, беззаперечно, видатні досягнення в географії, картографії, топонімії, педагогічній діяльності.

Підтвердженням цього є його самовіддана праця у Чернівцях з 1900 до 1918 року – чи не найбільш результативна за все його життя. Залучити до

наукового обігу наявні, але маловідомі архівні матеріали, праці Мирона Кордуби та дослідження про вченого, що розкривають його географо-педагогічну та науково-географічну спадщину «чернівецького періоду» - головне завдання цього повідомлення.

Свою трудову діяльність у Чернівцях, як відзначає у своїй Автобіографії для Чернівецького університету Мирон Кордуба, він розпочав 6 листопада 1900 року на посаді суплента (помічника/заступника) викладача у другій чоловічій німецькій гімназії з паралельними «русинськими» (українськими) класами («k.k. Staatsuntergymnasium in Czernowitz») [2, арк. 4]. Мирон Кордуба у гімназії викладав географію, історію, латинську, українську та німецьку мови [3, арк. 39].

Особливо цінними для аналізу географо-педагогічної діяльності Мирона Кордуби у Чернівцях є матеріали Державного архіву Чернівецької області, насамперед фонду 211 «Крайова шкільна рада Буковини, м. Чернівці (1869-1918 рр.)» та фонду 216 «Чернівецький університет», вперше залучені у своїй більшості до наукового обігу С.В. Трубочаніновим [4].

З цих документів дослідник почерпне інформацію про прийняття державних екзаменів у випускника філософського факультету Кордуби Мирона (1900-1902 рр.); про його працю як вчителя II-ї державної гімназії в м. Чернівці; про переклад Мироном Кордубою на українську мову підручника з географії Ф. Умлафта та оплату йому відповідного гонорару за виконану роботу; про діяльність викладача в часи Першої світової війни [5-13].

На жаль, проте, Чернівці Мирон Кордуба зі своєю родиною змушений був залишити на початку 1919 року через «вороже ставлення румунів до українців, особливо до галичан» [14, с. 2]. Спочатку був переїзд до Станіслава, а потім у село Сушно на Радехівщину.

Отже, майже дев'ятнадцять років невтомної, різнопланової, жертвовної праці на буковинській землі... За цей тривалий період Мироном Кордубою підготовлено та опубліковано 134 наукових, публіцистичних та художніх творів, 52 – рецензії, оглядів, бібліографії, 6 видань за його редагуванням. Література про Мирона Кордубу за часи його праці на Буковині складає 58 найменувань, з них: матеріали про наукову та громадську діяльність – 16, рецензії – 14, хронікальні матеріали – 25, довідково-бібліографічні видання – 3 [15].

Ретельне ознайомлення зі змістом вказаних видань дозволяє нам зробити висновок про те, що майже $\frac{1}{2}$ з них дотичні до науково-географічної проблематики. Так, зокрема, географічну і географо-педагогічну спрямованість, на нашу думку, мають близько 100 видань серед наукових, публіцистичних та художніх творів Мирона Кордуби «чернівецького періоду», 13 його рецензій, оглядів та бібліографій, 3 редагованих часописів. У підтвердження цього назвемо такі найважливіші розвідки вченого-педагога, як: «Європа а Русини» (1904), «Утраквізм в гімназії» (1904), «Кілька слів про руску географічну номенклатуру» (1905), «Молдавсько-польська границя на Покутю до смерти Стефана Великого [Резюме]» (1905), «Найдавніші оселі на Буковині» (1905), «Das Schulwesen in der Bukowina und die Ruthenen» (1907), «Друга державна

гімназія в Чернівцях» (1909), «Українські підручники в середніх школах на Буковині» (1909), «Людовий мужицький університет в Чернівцях» (1910), «Народи Буковини» (1911), «Хто ми є? Про українську народність, державу і мову» (1911), «Географічний атлас. Містить 24 карт головних і 11 побічних» (1912), «Де живуть Українці» (1912), «Наші гімназії на Буковині в світлі цифр» (1912), «Етнографічна територія України» (1917), «Північно-західна Україна» (1917), «Територія і населення України» (1918) та ін. [16 - 32].

Як бачимо, уже названі вище джерела – маловивчені, малодосліджені – спонукають, кличуть спрагло до знань науковця, педагога до творчого пошуку, до пізнання та переосмислення географічних ідей та тверджень професора Мирона Кордуби, що започатковані ним у Чернівцях у перших десятиліттях ХХ століття.

Список використаних джерел:

1. Батюк Т. Публіцистичне кредо Мирона Кордуба (віденсько-буковинський період) *Scriptorium nostrum: Електронний іст. журн.* 2006. №2(5). С. 26-47.
2. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. Р. 2923. Особистий фонд Мирона Кордуби. Оп. 1. Спр. 1. Документи біографічного характеру (паспорт, свідоцтво, автобіографія, посвідчення і ін.), 73 арк.
3. Переписка з Міністерством культів і освіти та II державною гімназією в м. Чернівці про призначення і перевід вчителів гімназії та надання їм відпусток (1912 – 1913). Держ. архів Чернівецької обл. Ф. 211. Оп. 1. Спр. 12354. 127 арк. (арк. 39).
4. Трубочанінов С.В. «Чернівецький період» в житті Мирона Кордуби (1900 – 1918): наукова та навчально-методична діяльність. *Вісник Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка: Історичні науки. Кам'янець-Подільський. Вип. 10.* 2017. С. 398 – 413.
5. Матеріали про прийняття державних екзаменів у випускника філософського факультету Кордуби Мирона (1900 – 1902 рр.). Держ. архів Чернівецької обл. Ф. 216 «Чернівецький університет». Оп. 2. Спр. 125. 144 арк.
6. Переписка з Міністерством культів і освіти та II державною гімназією в м. Чернівці про переклад підручників на українську мову (1904 р.). Держ. архів Чернівецької обл. Ф. 211. Оп. 2. Спр. 1013. 23 арк.
7. Переписка з Міністерством культів і освіти та II державною гімназією в м. Чернівці про дозвіл користування підручниками на українській мові та оплату гонорару викладачеві Кордуба Мирону за переклад підручника з географії на українську мову (1905 – 1906 рр.). Держ. архів Чернівецької обл. Ф. 211. Оп. 2. Спр. 1059. 22 арк.
8. Переписка з Міністерством культів і освіти та II державною гімназією в м. Чернівці про призначення і переведення викладачів гімназії, виплату їм зарплати і грошових допомог, накладання арешту на зарплату викладачів гімназії в рахунок погашення їх заборгованостей та по інших питаннях, що стосувалися викладачів гімназії (1905 р.). Держ. архів Чернівецької обл. Ф. 211. Оп. 1. Спр. 7888. 211 арк.
9. Переписка з Міністерством культів і освіти та II державною гімназією в м. Чернівці та іншими установами про призначення вчителів гімназії (1911 – 1912 рр.). Держ. архів Чернівецької обл. Ф. 211. Оп. 1. Спр. 11917. 193 арк.
10. Підготовчі матеріали до підручника географії. Держ. архів Львівської обл. Ф. Р-2923. Оп. 1. Спр. 45. 82 арк.
11. Рецензії не встановлених авторів на «Географічний атлас» М. Кордуби (1912 – 1913 рр.). Держ. архів Львівської обл. Ф. Р-2923. Оп. 1. Спр. 82. 17 арк.
12. Річний звіт II державної гімназії м. Чернівці за 1904/1905 навчальний рік (1905 р.). Держ. архів Чернівецької обл. Ф. 211. Оп. 1. Спр. 7818. 31 арк.

13. *Списки і особливі листки викладачів середніх шкіл Буковини, що знаходилися на фронті, у резервних військових частинах австрійської армії і тих, що отримали відстрочку від мобілізації на фронт (1917 р.). Держ. архів Чернівецької обл. Ф. 211. Оп. 2. Спр. 2182. 181 арк.*
14. *Ольшанська С. Мій батько. Подільське слово. 1996. 24 лютого. С.2.*
15. *Кульчицька Т.Ю. Мирон Кордуба (1876 – 1947): історико-бібліографічне дослідження. Відп. ред. М.М. Романюк; НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника. Львів, 2012. 248 с.*
16. *Кордуба М. Европа а Русини. Буковина. 1904. 9 липня (чис. 81). С. 1.*
17. *Кордуба М. Утраквізм в гімназії. Чернівці; 1904. 44 с. Додаток до «Проміня» (сусп.-наук. орган русько-укр. учительства. Ваишківці над Черемошем).*
18. *Кордуба М. Кілька слів про руску географічну номенклатуру. Промінь: сусп.-наук. орган русько-укр. учительства. Ваишківці над Черемошем. 1905. 1 квіт. (чис. 7). С. 103-104.*
19. *Кордуба М. Молдавсько-польська границя на Покутю до смерти Стефана Великого [Резюме]. Хроніка НТШ. 1905. Чис. 23. С. 7.*
20. *Кордуба М. Найдавніші оселі на Буковині. Буковина. 1905. 17 квіт. (чис. 45/46). С. 3-4.*
21. *Korduba Miron. Das Schulwesen in Bukowina und die Ruthenen. Ukrainische Rundschau. 1907. N 1. S. 14-19.*
22. *Друга державна гімназія в Чернівцях. Діло. 1909. 29 лип. (чис. 164). Без підп. С. 2.*
23. *Кордуба Мирон. Українські підручники в середніх школах на Буковині: реферат з рамени Тов. ім. Сковороди у Чернівцях, читаний д. 26. IX. 1909 р. на засіданню анкети в справі українських підручників для середніх шкіл в Австрії. Наша школа. 1909. Чис. 3/4. С. 91-97.*
24. *Людський мужицький університет в Чернівцях. Діло. – 1910. 4 квіт. (чис. 74). С. 4-5. Без підп.*
25. *[Кордуба М.] Народи Буковини. Читальня. 1911. Ч. 5. С. 20-25.*
26. *Кордуба Мирон. Хто ми є? Про українську народність, державу і мову. Чернівці: Друк. Т-ва «Руської Ради», 1911. 47 с.*
27. *Кордуба Мирон. Географічний атлас. Містить 24 карт головних і 11 побічних. Коломия: Галицька накладня Я. Оренишайна. 1912. 24 с.*
28. *[К. М.]. Де живуть Українці. Читальня. 1912. Рік 2. Чис. 2. С. 3-6.*
29. *Омікрон. Наші гімназії на Буковині в світлі цифр. Нова Буковина. 1912. 25 верес. (чис. 100). С. 3-6.*
30. *Кордуба М. Етнографічна територія України. Вістник Союзу визволення України. 1917. 16 груд. (чис. 181). С. 802-808; 23 груд. (чис. 182). С. 819-824; Населення на етнографічній території України. 30 груд. (чис. 183). С. 836-839.*
31. *Кордуба Мирон. Північно-західна Україна. Відень: Накл. Союзу визволення України, 1917. 89 с. + 1 мапа.*
32. *Кордуба Мирон. Територія і населення України. Відень: Вид-во «Вістника політики, літератури й життя», 1918. 24 с.*

Наукове видання

РЕГІОН – 2021: СТРАТЕГІЯ ОПТИМАЛЬНОГО РОЗВИТКУ
МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(21 жовтня 2021 року, м. Харків)

Збірник наукових праць

Українською, англійською мовами

Відповідальний за випуск: *Ю. І. Кандиба*

Комп'ютерне верстання: *Н. В. Добровольська*

Підписано до друку 30.10.2021 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Друк ризографічний.

Ум. друк. арк. 9,2. Обл.-вид. арк. 10,7.

Наклад 50 пр. Зам. № 325. Ціна договірна.

61022, Харків, майдан Свободи, 4

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.09.

Надруковано з готового оригінал-макету у друкарні ФОП Петров В.В.
Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

Запис за № 24800000000106167 від 08.01.2009 р.

61144, м. Харків, вул. Гв. Широнінців, 79-В, к. 137,

тел. (057) 778-60-34, e-mail: bookfabrik@rambler.ru